

Aanduiding van ankerplaats 'Demervallei tussen Aarschot en Diest'

Code : APV006

1. Benaming van de ankerplaats + ligging

De ankerplaats 'Demervallei tussen Aarschot en Diest' ligt in het noordoosten van de provincie Vlaams-Brabant. Zij bestrijkt de gemeenten Aarschot (Aarschot, Langdorp en Rillaar), Diest (Diest, Kaggevinne en Molenstede) en Scherpenheuvel-Zichem (Averbode, Messelbroek, Testelt en Zichem).

Oppervlakte: 2769,9 hectare

2. Een aflijning van de ankerplaats op schaal 1/25.000 die de grenzen ervan aangeeft

De aflijning van de ankerplaats is aangegeven op Kaarten 1a en 1b (zie Bijlage 1). De afbakening, zoals aangeduid in de Landschapsatlas v.1.0, is aangepast. Voor deze nieuwe begrenzing werd er zoveel mogelijk gebruik gemaakt van fysieke grenzen onder de vorm van wegen, waterlopen, taluds en de grens met de bebouwde omgeving. Lokaal is hiervan afgeweken omwille van aaneengesloten gedeelten met een belangrijke erfgoedwaarde waar geen duidelijke fysieke grens voorkomt of waar er anders te verstoorde of minder gave landschappelijke gedeelten zouden worden opgenomen. Enkele wijzigingen houden verband met recente planprocessen en met de aanwezigheid van bouwkundig erfgoed.

3. Nummer ankerplaats uit landschapsatlas

Anker ID: A20017

4. Situering

Algemeen

De ankerplaats 'Demervallei tussen Aarschot en Diest' is een relatief gaaf bewaard rivierlandschap dat de grens markeert tussen het Hageland en de Zuiderkempen. Aarschot in het westen en Diest in het oosten begrenzen de ankerplaats. Op de meeste plaatsen zomen lokale bebouwingkernen en lintbebouwing – zowel ten zuiden als ten noorden van Demer – de ankerplaats af.

De ankerplaats omvat de Demervallei met overgangen naar rivierterrassen, getuigenheuvels en delen van de aanpalende beekvalleien van de Grote Motte (Rillaar), de Ossenbeek (Rillaar en Messelbroek) en de Vennenloop (Langdorp). In het noorden werd de landduinenrij tussen Gijmel en Zavel mee opgenomen in de ankerplaats. Op de valleibodem komen talrijke donken en afgesneden en fossiele meanders voor. De Demervallei vormt de grens tussen het eerder zandige deel van het Hageland en de zogenaamde Diestiaanrug (met flankerende duinenrij) van Averbode die tot de Zuiderkempen behoort. De getuigenheuvels ten zuiden van Molenstede zijn gesitueerd in het traditionele landschap 'Demerland'. Terwijl Aarschot en Diest zich over de hele breedte van de Demervallei uitstrekken, zijn Langdorp, Messelbroek, Testelt en Zichem oude bewoningkernen aan de rand van de vallei. De valleibodem is nagenoeg onbebouwd.

Tussen Aarschot en Diest (over een afstand van ongeveer 15 kilometer) zijn er slechts twee wegen voor gemotoriseerd verkeer die de Demer kruisen, nl. de historische Testeltsedijk en Zichemsedijk (of Heidedijk, nu 'Ernest Claesstraat'). Hierdoor is de Demer als barrière-element in het landschap

bewaard gebleven. De spoorlijn 35 (Leuven-Aarschot-Hasselt) doorsnijdt de ankerplaats ten noorden van de Demer vanaf het oosten van Langdorp tot Molenstede.

Ten westen van Aarschot ligt de ankerplaats 'Samenvloeiingsgebied van Dijle en Demer' (A20013). De typologische overeenkomsten zijn vooral te vinden in de Demervallei tussen Aarschot en Werchter. Gelijkenissen zijn er ook met de ankerplaats 'Asdonk, Grote Beek en Kleine Beek' (A27001) die zich ten noordoosten van Molenstede situeert. Met andere ankerplaatsen die verderop liggen is de landschappelijke verwantschap minder groot.

Juridisch-administratieve situering

Binnen de ankerplaats geldt het gewestplan Aarschot-Diest (KB 07.11.1978). Ten oosten van de Testeltsedijk domineren de groene gewestplanbestemmingen. Hierbij gaat het vooral om natuurgebieden met wetenschappelijke waarde of natuurreservaten (R) en om natuurgebieden (N). De Voortberg (Testelt) werd bestemd als parkgebied (P) hoewel er geen parkelementen voorkomen. Een heel klein deel is bosgebied. Aan de valleiranden komt landschappelijk waardevol agrarisch gebied voor, maar ook agrarische gebieden met ecologisch belang. Een klein deel is agrarisch gebied zonder meer.

Ten westen van de Testeltsedijk wegen de gele bestemmingen het zwaarst door. Meestal gaat het om agrarische gebieden met ecologisch belang. De hoger gelegen valleiranden zijn landschappelijk waardevol agrarisch gebied en vooral ten zuiden van de Grote Motte komt agrarisch gebied voor zonder meer. Er zijn behoorlijk wat groene gewestplanbestemmingen terug te vinden, met vooral bosgebieden en in mindere mate natuurgebieden met wetenschappelijke waarde of natuurreservaten en natuurgebieden. Ten zuiden van de stadskern van Aarschot komen openruimtebestemmingen voor: parkgebied, agrarisch gebied en natuurgebied.

Ten noorden van de Oude Mechelsebaan en in de omgeving van de Groeve domineert de bestemming bosgebied en natuurgebied. Kleine stukken zijn landschappelijk waardevol agrarisch gebied. Ten noordoosten van de Groeve is er een ontginningsgebied aanwezig met nabestemming bosgebied.

Op het gewestplan zijn er vier waterwinningsgebieden afgebakend. Twee tussen de Leibergh in Aarschot en de dorpskern van Langdorp, één ten westen van Testelt en één tussen Kaggevinne en Molenstede. Hieraan zijn gebieden voor gemeenschapsvoorzieningen en openbaar nut gekoppeld.

De recreatiegebieden blijven beperkt tot een deel van de historische vijverstructuur ten zuiden van het kasteel van Schoonhoven, een gebied aan de zuidrand van het Doodbroek (Zichem) en een laag gelegen zone langsheen de Demer bij het centrum van Zichem.

De dorpskernen van Testelt en Zichem zijn deels opgenomen als woongebied met cultuurhistorische waarde. Enkele zones zijn bestemd als woongebied of landelijk woongebied.

In de ankerplaats zijn er verschillende BPA's en RUP's van toepassing (toestand december 2011). Het initiatief voor het opstellen van deze ruimtelijke uitvoeringsplannen werd genomen op Vlaams, provinciaal of lokaal niveau. Bij de vaststelling van het gewestelijk RUP Onderdelen van de Grote Eenheid Natuur 'Demervallei ten oosten van Aarschot' (BVR 20.04.2004) werd de Konijnenberg in Rillaar grotendeels omgezet in natuurgebied (N). Het provinciaal RUP RWZI Diest (BVR 12.06.2006) regelt de inplanting van een RWZI langsheen de Demer. Verder zijn er ook vier gemeentelijke uitvoeringsplannen van kracht. Het gaat om het BPA Zonevreedde sport-, recreatie en jeugdactiviteiten (MB 27.07.2007) dat van toepassing is op een sportterrein in de dorpskom van Langdorp. Het RUP Bekaflaan (BD 21.02.2008) herbestemt binnen de ankerplaats in Aarschot een zone naar openbaar nut. Door het RUP Zonevreedde recreatie (BD 05.03.2009) wordt recreatieve infrastructuur bestendigd in de historische kern van Messelbroek, meer bepaald de laag gelegen zone naar de Demer. Het RUP Residentieel woonwagenvak Diest (BD 17.03.2011) voorziet binnen de ankerplaats een minieme zone als parkgebied.

Verder grenzen nog verschillende BPA's en RUP's aan de ankerplaats.

In de verschillende structuurplannen wordt het belang van de Demer als openruimtegebied onderstreept. De Demervallei is ruimtelijk structurerend op Vlaams niveau. Een maximale vrijwaring van bijkomende bebouwing staat voorop. Meestal wordt er een zachte vorm van recreatief medegebruik vooropgesteld. De landduinenrij tussen Gijmel en Zavel valt binnen een zone die in het ruimtelijk structuurplan van Aarschot het 'Zuid-Kempisch boslandschap' wordt genoemd. In deze zone wordt de natuurlijke structuur als basis genomen. Wonen en recreatie dienen hier verweven te worden

met de natuurfunctie. In het deel van deze zone dat binnen de ankerplaats valt, is er echter weinig bewoning aanwezig.

De provincie Vlaams-Brabant is bezig met het afbakeningsproces voor de kleinstedelijke gebieden van Aarschot en Diest. De Demervallei in de omgeving van het Kasteel van Schoonhoven en een klein deel van de Kouterberg werden opgenomen in de Afbakening van het kleinstedelijk gebied Aarschot zoals dat definitief werd goedgekeurd door de provincieraad op 23 mei 2012. De Citadel van Diest is opgenomen in het voorstel van Afbakening van het kleinstedelijk gebied Diest.

Het overgrote deel van de ankerplaats valt buiten het herbevestigd agrarisch gebied voor de regio Hageland (BVR 19.07.2007). Enkel de Kranenburghoeve in Zichem en twee landbouwgebieden ten zuiden van de Grote Motte in Rillaar werden herbevestigd.

Voor het grootste deel van de ankerplaats zal er op korte termijn een gewestelijk ruimtelijk uitvoeringsplan worden opgemaakt in het kader van het afbakeningsproces voor de gewenste agrarische en natuurlijke structuur voor het Hageland. In de visie voor de gewenste ruimtelijke structuur van de Demervallei uit 2006 neemt de versterking van de natuurwaarden en de waterbergingsfunctie een centrale plaats in.

Eind 2010 werd de realisatie van het RUP Demervallei Diest-Aarschot-Werchter door het coördinatieplatform opgenomen in het Gebiedsgericht programma 2011. Dit betekent dat er niet alleen een RUP komt voor de Demervallei tussen Aarschot en Diest, maar ook voor de Demervallei tussen Aarschot en Werchter. Daarom zal er ook voor dat deel van de Demervallei een aanduidingsdossier worden opgemaakt. Gezien de tijdsdruk zal het aanduidingsdossier niet de gehele ankerplaats 'Samenvloeiingsgebied van Dijle en Demer' (A20013) omvatten, maar enkel de Demervallei tussen Aarschot en Werchter.

Indien dit aanduidingsdossier definitief wordt goedgekeurd voor de plenaire vergadering, dan kan de aangeduide ankerplaats worden omgezet in een erfgoedlandschap.

Een belangrijk deel van de ankerplaats is opgenomen in het Vlaams Ecologisch Netwerk/Integraal Verwevings- en Ondersteunend Netwerk (VEN/IVON). In de ankerplaats komt GEN (Grote eenheid natuur) en GENO (Grote eenheid natuur in ontwikkeling) voor. Het GEN 552 'Demervallei ten oosten van Aarschot' is over de gehele ankerplaats terug te vinden, maar het zwaartepunt ligt ten oosten van de Testelstsedijk. De oppervlakte aan VEN (GEN en GENO) binnen de ankerplaats bedraagt 1278,0 hectare.

Het Vogelrichtlijngebied BE2223316 'De Demervallei' (BVR 17.10.1998) overlapt voor 2192,1 hectare met de ankerplaats.

Vijf delen van het Habitatrichtlijngebied BE2400014 'Demervallei' behoren tot de ankerplaats. Het gaat om de deelgebieden 11, 16, 17, 18 en 19 waarvan 868,3 hectare binnen de ankerplaats ligt.

De instandhoudingsdoelstellingen beogen het in stand houden van habitats en soorten conform de Europese richtlijnen mbt. het natuurbehoud. Volgende zaken moeten ervoor zorgen dat deze habitats voldoende kans hebben om te bestaan/ontwikkelen in dit gebied:

- Behoud en herstel van morfologie en abiotische processen: vb. behoud van donken, hermeandering, overstroming mogelijk maken, ...;
- Streven naar een structuurrijk en samenhangend halfopen tot open valleilandschap;
- Natuurverbindingen in het hele gebied, zowel in de bossfeer als in de open sfeer;
- Opnieuw ecologisch en landschappelijk tot uiting brengen van de overgangen tussen vallei en valleirand/Diestiaanheuvel;
- De mogelijkheden en de meerwaarde van natuurgerichte en zachte recreatie optimaliseren in functie van de ecologische draagkracht;
- Relatie NRP en buitengebiedgebruikers: duurzaam gebruik van de open ruimte.

De aanduiding van de ankerplaats respecteert het stand-still principe volgens Natura 2000, wat impliceert dat achteruitgang van natuur en milieu in deze gebieden tegengegaan wordt. De concrete invulling van maatregelen om dit te bereiken (exacte locaties voor o.a. bosuitbreiding, soortenkeuze, beheervorm) moet wel eerst getoetst worden aan de erfgoedwaarden binnen de ankerplaats, waarbij behoud en versterking van deze waarden voorop staan.

In het gebied komen delen van twee erkende natuureservaten voor: 'de Demerbroeken' tussen Aarschot en Zichem en 'de Molenheide' in Langdorp. De Demerbroeken worden opgedeeld in een tiental deelgebieden (Vierkensbroek, Middelbroek, Voortberg, Zavelbeemden, de Baggelt, de Keet, Juliusheuvel, Krekelbroek, Langdorpsbroek en Achter Schoonhoven). Op de landduinenrij tussen Gijmel en Zavel ligt het erkende natuureservaat Molenheide. Natuurpunt Beheer vzw beheert in de ankerplaats 299,6 hectare grond (niet-erkende percelen ingebrepen, toestand januari 2012).

Binnen de ankerplaats ligt tevens het Vlaamse natuureservaat 'de Demerbroeken' dat beheerd wordt door het Agentschap voor Natuur en Bos (ANB). Tussen Diest en Messelbroek liggen onder andere de volgende deelgebieden: het Broek, het Molenstedebroek, de Kloosterbeemden, het Doodbroek en Messelbroek-Oost. In Rillaar worden gedeelten van de Konijnenberg als Vlaams natuureservaat beheerd. ANB is ook beheerder van de bos-, heide en graslandgedeelten van de citadel van Diest. De totale oppervlakte van de door ANB beheerde gronden in de ankerplaats bedraagt ongeveer 378 hectare (toestand oktober 2011).

In de ankerplaats is het Natuurrichtplan tussen Diest en Aarschot (MB 05.02.2008) van toepassing. De oppervlakte van het Natuurrichtplan bedraagt 2096 hectare.

In het Bekkenbeheerplan Demerbekken (MB 30.01.2009) is een beleidvisie geformuleerd voor een integraal waterbeleid. Voor de Demervallei tussen Aarschot en Diest is een uitgewerkte visie opgesteld die doelstellingen in verband met waterberging koppelt aan het verhogen van de natuurwaarde. Deze visie is gebaseerd op het zogenaamde 'Ontwikkelingsplan Demer'.

Knelpunt binnen dit gebied is voornamelijk de wateroverlast die ontstaat door het opstuwen van water van de zijbeken van de Demer, waardoor bepaalde gebieden langs deze waterlopen regelmatig en langdurig onder water komen te staan, onder meer ook in verschillende woonwijken. Om deze problemen op te lossen zijn verschillende operationele doelstellingen geformuleerd zoals het bergen en vasthouden van water en het herstellen van de natuur-ecologie in de vallei. Het resultaat van de studie Ontwikkelingsplan Demer is een valleierinrichtingsplan met als doel een optimalisatie van zowel natuurherstel als waterveiligheid in de vallei, waarbij ook rekening wordt gehouden met andere belangen in het gebied. De kerngedachte van de voorgestelde maatregelen zijn de volgende: behoud van de actuele Demerbedding; verwijdering van de bestaande dijken in de open ruimte (rond woonkernen blijven ze behouden of worden er nieuwe aangelegd); heraansluiting van de verschillende oude meanders. Dit alles resulteert in een meer "veilige" rivier met een natuurlijkere loop, waar ook natuur baat bij zal hebben.

Volgende streefbeelden en visies worden in het bekkenbeheerplan Demerbekken weergegeven mbt. water, natuur en toerisme en recreatie. De visie voor waterbeheer in de Demervallei bestaat uit verschillende aspecten. Met betrekking tot wateroverlast wordt gestreefd naar het vasthouden van water in het Demerbekken of het vertraagd afvoeren. Bij piekdebieten wordt het water geborgen in de waterlopen en natuurlijke overstromingsgebieden. Hierbij worden bewoning en infrastructuur beschermd. Indien vasthouden en bergen niet voldoen, zullen de waterlopen het water veilig moeten kunnen afvoeren. Voor natuur-ecologie is het streefbeeld extra bewegingsruimte voor de waterlopen: een meer natuurlijk beeld met meanderings- en waterbergingsmogelijkheden. Dit gaat samen met het herstel van biodiversiteit. Er wordt ingezet op beschermde gebieden waar een hoge natuurkwaliteit wordt nagestreefd en de draagkracht van de aanwezige ecosystemen hersteld moeten zijn. Hierbij is ook aandacht voor het peilbeheer die in deze gebieden afgestemd is op de beoogde natuurdoelen. Het streefbeeld voor toerisme en recreatie in het Demerbekken is een verscheidenheid aan harde en zachte recreatievormen. Een nog verder uit te bouwen degelijke recreatie-infrastructuur moet er voor zorgen dat de impact op het watersysteem en omringende landgebruik zoveel mogelijk beperkt wordt". Voor de zone Aarschot-Diest worden enkele meanders aangesloten en verschillende zij- of veiligheidsdijken aangelegd, vooral bij Diest, Zichem, Testelt en Aarschot en tussen Testelt en Aarschot worden enkele compartimenteringsdijken aangelegd. Enkele aanpalende waterlopen worden beperkt doorstroombaar gemaakt of opgestuwd.

De "nota houdende de principiële beslissing door de betrokken overheden en actoren over het integraal uitvoeringsprogramma voor de Demervallei van Diest tot Rotselaar" werd op 28 november 2011 door de verschillende partners op 3 beleidsniveaus ondertekend.

Deze principiële beslissing betekent een engagement om verschillende acties te realiseren. Hierin werd ook opgenomen dat het project Demervallei, waarvoor waterveiligheid en natuurlijkheid de

hoofddoelstellingen vormen, voortaan ondergebracht worden onder het Sigmaplan. Momenteel worden nog verschillende alternatieven onderzocht naar milieu-impact en maatschappelijk draagvlak, aan de hand van een plan-MER, een maatschappelijke kosten-batenanalyse (MKBA) en een landbouwimpactstudie (LIS). In een volgende fase zal beslist worden over het voorkeursalternatief.

De Demer tussen Werchter en Diest is ingedeeld bij de bevaarbare waterlopen hoewel de scheepvaart er al lang is stilgevalen. In het oosten van de ankerplaats behoort de Demer over lengte van ruim 500 m tot categorie 1 (onbevaarbare waterloop), namelijk daar waar zij het historische tracé van de Zwarte Beek volgt. Hierna volgt een overzicht van andere waterlopen in de ankerplaats (categorie 1, 2 en 3). De waterlopen zijn gerangschikt volgens de waterloop waarin ze uitmonden en dat van oost naar west. Om verwarring tussen gelijknamige waterlopen te voorkomen is soms de provinciale nummering toegevoegd:

- Leigracht (3012): 2^e en 3^e categorie
- Wijnputhol: 2^e categorie
- De Hulpe: 1^e, 2^e en 3^e categorie
 - Grote Leigracht: 3^e categorie
 - Kleine Leigracht: 3^e categorie
 - Zwart Water: 1^e categorie
 - Leigracht (3133): 3^e categorie
 - Leigracht (3134): 3^e categorie
- Zwarte Beek: 2^e categorie
 - Waterloop: 3^e categorie
 - Uilenkoploop: 2^e categorie
 - Limietloop: 2^e categorie
- Laarbeek (vertrekt vanuit de Demer): 2^e categorie
 - Ossenbeek: 2^e categorie
 - Vossenkothol: 2^e categorie
- Grote Laak (meer oostelijk: Grote Loop): 2^e categorie, bovenloop in Testelt heet Mertenloop: 3^e categorie
 - Vennenloop: 3^e categorie
 - Muggenbergloop: 2^e categorie
- Kleine Laak: 2^e categorie
- Weerderlaak: 2^e en 3^e categorie
 - Oude Motte: 3^e categorie
- Schoonhovenbeek (vertrekt vanuit de Weerderlaak): 2^e categorie
- Grote Motte (stroomafwaarts Nieuwe Motte): 2^e categorie
 - Wielantsvliet: 2^e categorie
 - Oude Motte (vertrekt vanuit de Grote Motte): 2^e categorie

In de vallei komen nog tal van kleinere waterlopen voor die getuigen van de aloude waterhuishouding in het gebied.

Geen enkel deel van de ankerplaats maakt of heeft deel uitgemaakt van een ruilverkaveling.

Binnen de contouren van de ankerplaats komen tot slot ook beschermde monumenten, stads- en dorpsgezichten, landschappen en een beschermde archeologische zone voor.

Het gaat om de volgende 21 beschermde monumenten:

Aarschot	KB 31.07.1936	"Orleanstoren" (Aurelianustoren)
Aarschot	MB 05.07.1996	"Watermolen te Schoonhoven met molengebouw, sluis, stenen damwanden, brugje, sluiswerk, waterrad en roerend werk met toebehoren"
Diest	MB 20.05.1996	"De resterende gedeelten van de 19 ^e -eeuwse verdedigingsgordel" - hiertoe behoort de citadel van Diest
Langdorp	BSG 04.04.1944	"De houten windmolen op de Molenheide" (de Heimolen)
Langdorp	KB 23.01.1981	"Orgel in de Sint-Pieterskerk"
Langdorp	MB 13.11.2002	"De Sint-Pieterskerk en kerkhof"

Langdorp	MB 13.11.2002	"De pastorie"
Langdorp	MB 13.11.2002	"Twee bomen in de pastorietaan"
Langdorp	MB 12.07.2010	"Vijftien knotbomen van Zomereik (Quercus robur) en een deel van de weg"
Langdorp	MB 12.07.2010	"Twintig knotbomen van Zomereik (Quercus robur) en delen van drie straten"
Messelbroek	MB 05.04.2007	"De Sint-Michielskerk"
Messelbroek	MB 05.04.2007	"De voormalige pastorie en tuin"
Rillaar	KB 11.12.1980	"Molenhuis van de watermolen Te Leefdaal, met inbegrip van het lopend werk, het sluiswerk, de verharde beddingen en de oevers (watermuren)"
Testelt	KB 05.03.1958	"De Sint-Pieterskerk en de oude kerkhofmuur"
Testelt	KB 23.10.1981	"De watermolen, gelegen Dorpsstraat 30"
Testelt	KB 23.10.1981	"De woning, gelegen Dijkstraat 2-4"
Zichem	BSG 26.11.1942	"De Sint-Eustachiuskerk"
Zichem	KB 21.09.1962	"De middeleeuwse vestingstoren genaamd Maagdentoren"
Zichem	KB 06.03.1975	"Het huis gelegen Grote Markt 2"
Zichem	KB 23.12.1977	"Het Elzenklooster" - de bescherming van de muur langs de Kloosterstraat en de vroegere kerkmuur is opgeheven (MB 22.07.1987).
Zichem	MB 02.03.1994	"De watermolen met inbegrip van het molengebouw, de sluis, het waterrad en alle roerend werk en toebehoren"

Het gaat om de volgende 6 beschermde stads- en dorpsgezichten:

Aarschot	MB 05.07.1996	"De onmiddellijke omgeving van de Watermolen te Schoonhoven"
Langdorp	MB 01.07.1987	"De omgeving van de bij K.B. gerangschikte windmolen, genaamd 'Heimolen'"
Langdorp	MB 13.11.2002	"De dorpskern van Langdorp"
Rillaar	KB 11.12.1980	"De watermolen Te Leefdaal, met zijn onmiddellijke omgeving"
Testelt	KB 23.10.1981	"De dorpskern van Testelt"
Zichem	MB 02.03.1994	"De watermolen en de onmiddellijke omgeving"

Het gaat om de volgende 6 beschermde landschappen:

Aarschot	KB 06.10.1980	"Het natuurgebied Achter Schoonhoven"
Rillaar	KB 10.06.1977	"De omgeving van de molen Te Leefdaal"
Testelt	BSG 30.12.1942	"De kerk van Testelt met oud kerkhof en de oude afsluitingsmuur"
Testelt	MB 14.05.2002	"De Voortberg"
Zichem (deels in Averbode)	KB 17.04.1972	"Het geboortehuis van Ernest Claes en omgeving"
Zichem	KB 23.12.1977	"De omgeving van het Elzenklooster".

Het gaat om de volgende beschermde archeologische zone:

Aarschot	MB 22.06.2009	"De primitieve parochie van Weerde in Aarschot"
----------	---------------	---

Eén beschermd monument staat op Ontwerp van Lijst:

Langdorp	MB 01.06.2012	"Donkrandbeplanting bestaande uit 22 knotbomen van Zomereik (Quercus robur), gemengd met opgaande bomen"
----------	---------------	--

In 1971 verscheen in 'Bouwen door de Eeuwen heen, 1n, arrondissement Leuven', het bouwkundig erfgoed dat binnen de ankerplaats was geïnterpreteerd. Deze gegevens zijn verouderd en daarom werd er door Onroerend Erfgoed geherinventariseerd in 2011 en 2012. Een deel hiervan is opgenomen in de vastgestelde inventaris bouwkundig erfgoed en ander deel nog niet.

5. Omschrijving

1. *Fysisch-geografische beschrijving*

De Demervallei tussen Aarschot en Diest vormt de overgang tussen de Zuiderkempen in het noorden en het Hageland in het zuiden. De **Zuiderkempen** worden gekenmerkt als een vrij vlak, zandig gebied (plaatselijk verstoven tot duinen): de invloed hiervan is voornamelijk aan de noordelijke zijde van de Demervallei waarneembaar waar een duinenrij de vallei parallel volgt van Averbode tot Aarschot (en verder langsheen de beneden-Demer en Dijle).

Het **Hageland** is een heuvelland, gedomineerd door een aaneenschakeling van quasi parallelle langgerekte heuvelruggen uit ijzerzandsteen (getuigenheuvels van de Formatie van Diest) die globaal volgens een NO-ZW richting verlopen en waarvan de toppen naar het noorden toe geleidelijk afnemen. De heuvelruggen worden gekenmerkt door relatief steile, hoge en dikwijls rechtlijnige flanken, vlakke topzones, een concave voetvlakte met zachte hellingen. Zij kennen lokaal een sterke versnijding door de Demer en haar zijrivieren. Naar het noorden van het Hageland toe zijn deze heuvelruggen eerder afgerond en komen ze als geïsoleerde eenheden in het landschap voor. Dit is ook het geval in de ankerplaats, waar de Voortberg bij Testelt een voorbeeld is van zo'n vrijliggende getuigenheuvel.

De **getuigenheuvels** in het Hageland (Diestiaanheuvels) ontstonden zo'n 7 miljoen jaar geleden (Boven-Mioceen), toen de Diestiaanzee het noordelijke deel van het huidige België overspoelde. Evenwijdig met deze kustlijn, die NO-ZW georiënteerd was, kwam een groot aantal zandbanken voor, die uit matig grove, plaatselijk kleiige, glauconiethoudende zanden bestonden (Zand van Diest). Toen de Diestiaanzee zich terugtrok in N-NO richting, en de zandbanken boven water kwamen te liggen, werd het glauconiet geoxideerd tot limoniet, dat de korrels aan elkaar kitte tot harde en moeilijk te eroderen ijzerzandsteen. Door het verschil in lithografische samenstelling konden de depressies tussen de zandbanken verder geërodeerd worden. Het gevolg hiervan was dat de latere waterlopen zich diep in het oorspronkelijk oppervlak insneden, en de ijzerzandsteenbanken nog meer als heuvels in het landschap bleven uitsteken. De Demer heeft als overstromingsrivier een relatief breed en vlak dal gevormd tussen de steile getuigenheuvels als gevolg de geologische opeenvolging van perioden van dalerosie en de afzetting van overstromingssedimenten. Ten gevolge van opeenvolgende sedimentatie- en erosiefasen in de Demervallei, waarbij er ook laterale verplaatsingen van de rivier optraden, bleven er op verschillende plaatsen langs de valleirand **rivierterrassen** (of Demerterrassen) achter. De randen hiervan zijn hier en daar nog herkenbaar als steile erosietaluds. Soms worden ze benadrukt door het contrast tussen het natte beemdenlandschap in de laaggelegen valleibodem en de hoger gelegen akkers op het rivierterras, of door een knotbomenrij of houtkant. Hier en daar zijn er in het microreliëf van de vallei nog resten van oude stroomgeulen en meanders zichtbaar, die echter door opvulling met veen of inspoeling van alluvium enkel bij hoogwater nog goed zijn op te merken.

Binnen de ankerplaats kan de Demervallei opgedeeld worden in drie verschillende zones. Tussen Diest en Zichem vormt de rivier een smalle vallei (ca. 600 m breed) tussen de getuigenheuvels Grasbos/Kalenberg in het noorden en de Vinkenberg in het zuiden. Vanaf Zichem wordt de vallei plots bijna 2 km breed tussen Averbode en Zichem, en verandert de algemene stroomrichting van de Demer van zuidoost-noordwest naar noordoost-zuidwest. Vanaf Messelbroek tot Aarschot, vernauwt de vallei zich terug tot ca. 1 km breedte (met plaatselijke versmallingen tot 600 m).

Het ontstaan van de plotselinge **valleiverbreeding** tussen Testelt en Zichem, en van de Voortberg als geïsoleerde heuvel in deze vlakte, is nog niet volledig opgehelderd. Verschillende verklaringen werden al voorgesteld voor de vorming van dit gebied en voor de waarschijnlijke vroegere loop van de Demer ten noorden van de Voortberg. Enerzijds zou het een gevolg kunnen zijn van een dubbel gelobde meander van de Demer die tijdens het laatste glaciaal voorkwam. Een andere hypothese is dat het hier gaat om het confluëntiegebied van de Demer met haar laatste belangrijke noordelijke zijrivier, de Grote Beek. In elk geval is dit valleigedeelte, met de eilandsituatie van de Voortberg en het bodempatroon in het gebied, een cruciaal element bij eventuele verdere studie van de morfogenese van het Demerbekken.

Voor de latere ontwikkeling van het gebied was de aanleg van de Wildendriesdijk tussen de Voortberg en het gehucht Voort van groot belang: Testelt was niet langer een eiland in de Demervallei.

De zone tussen de gehuchten Oude Stok en Zavel vormt een **overgang** van de Demervallei naar de Kempische zandgronden, welke onmiddellijk gemarkeerd wordt door de landduinenrij die van Averbode naar Langdorp loopt. Het is hier dat vermoedelijk ook de voormalige verbinding lag tussen de bekkens van de Demer en de Nete, vooraleer de zandopstuivingen deze relatie hebben verbroken. Net zoals bij de andere Kempische beken en rivieren moet er van uitgegaan worden dat deze zanden zijn opgestoven vanuit de periodiek droogvallende Demervallei zelf en dus als rivierduinen moeten beschouwd worden.

Van deze **landduinenrij** werd het deel tussen de gehuchten Gijmel en Zavel opgenomen in de afbakening van de ankerplaats. Volgens de quartairgeologische kaart gaat het om Laatglaciale en Holocene duinafzettingen (Formatie van Hechtel). Tot voor de massale beplantingen met naalddhout in de 19^e eeuw vonden hier nog eolische afzettingen plaats. Deze hadden te maken met de vernietiging van de vegetatie, voornamelijk door overbegrazing. Een mooi voorbeeld hiervan is de weg van Zavel naar Averbode die is uitgegroeid tot een ruime strook (tot 180 meter breed) met landduinen waar binnen zich verschillende secundaire wegen hebben gevormd. De landduinen zijn soms hoog opgewaaid, tot 13,5 m boven het omliggende terrein en vormen de waterscheiding tussen het Demer- en Netebekken. In het gebied komen enkele paraboolduinen voor.

In de landduinenrij kwamen tal van vennen voor die later vaak gebruikt werden voor de viskweek.

In de Demervallei, vooral tussen Testelt en Langdorp, liggen er verschillende **donken** en **rivierduinen**. Ook deze duinen hebben ongetwijfeld het materiaal ontleend aan de periodiek droogvallende rivierbedding tijdens het Laatglaciaal. Niet alle structuren die boven de valleibodem uitkomen zijn echter donken en rivierduinen. Ten dele zijn het wellicht ook de niet volledig verspoelde restanten van een ouder valleiniveau of van eerder recente oeverwallen langs verlaten meanders. Meestal is slechts het bovenste (zeer zandige) deel nog zichtbaar, vermits de donk later voor een groot deel overdekt is met recent alluvium. In de ankerplaats zijn deze donken vooral gelegen op de noordkant van de Demervallei tussen Testelt en Langdorp; ze worden er op de bodemkaart aangeduid als zand- en lemige zandgronden en zelfs lokale duincomplexen.

Het grootste gedeelte van de alluviale **bodems** langs Demer, Grote Laak, Motte en Winge wordt op de bodemkaarten aangeduid als kleigronden. Tussen Zichem en Testelt vormen het Doodbroek, de Kloosterbeemden en het Vierkensbroek samen een grote oppervlakte zeer natte kleibodem. Deze alluviale klei werd vroeger gebruikt als basismateriaal voor baksteen ('Zichemse steen'); de bakstenen werden ter plaatse gebakken in tijdelijke veldovens of 'kareelbakkerijen': er waren er o.a. ten zuidwesten van de Testeltsedijk aan de Spellehut, in de Bekkevoortse Beemden, in de Hammekes ten noorden van Zichem en op het rivierterras ten zuidoosten van de Dorenberg (in dit geval mogelijk verweerd Diestiaan).

Langs de Demer tussen Diest en Zichem komt lemig alluvium voor, wat het gevolg is van de aanvoer door enkele zuidelijke zijrivieren (o.a. de Begijnenbeek, de Velpe en de Gete) die de leemstreek draineren.

Lokaal vertoont de Demervallei een oeverwal-komgronden patroon: tussen Molenstede en Zichem bv. bestaan de oeverwallen uit matig gleyige leembodems, terwijl de komgronden leembodems zijn met een slechte drainering. Tussen Testelt en Aarschot bestaan de komgronden uit (zeer) sterk gleyige kleigronden.

Tussen Testelt en Aarschot komen de meeste donken voor. Hier komen, net zoals op de hellingen van de omliggende heuvels en aan de noordrand van de vallei, lemige zandgronden, zandgronden, lichte zandleemgronden en zandleemgronden voor.

Dagzomende veenbodems worden in de ankerplaats vooral aangetroffen in het Vierkensbroek, ten noorden van de Worp, in het Kraanrijk en ten westen van Molenstede, waar verschillende grote aaneengesloten veenzones voorkomen. Daarnaast komen er lokaal nog kleinere zones met veenbodem en veensubstraat op geringe diepte voor, vooral tegen de zuidelijke rand van de Demervallei, zoals in het Doodbroek in Zichem, in de Baggelt bij Messelbroek of bij de voormalige stortplaats ten noorden van de Konijnenberg in Rillaar.

Landduinen komen voor in het noorden van de ankerplaats, vooral ten noorden van de Oude Mechelsebaan en op het brede historische wegtracé van de Zavel naar Averbode.

De Demer is een typische vlakterivier met weinig verval en veel meanders. Grondwaterstromingen en kwelgebieden spelen een belangrijke rol in de vallei.

Kwelwater is het resultaat van infiltrerend regenwater dat via watervoerende lagen naar lagergelegen gebieden stroomt, waar het door drukverschillen uittreedt over relatief grote oppervlakten. Het is

meestal goed herkenbaar door de uitgesproken roestbruine kleuring van het water. De kwelgebieden komen overeen met de zeer vochtige delen van de vallei, waar ze over een grote oppervlakte voorkomen. Wanneer de chemische samenstelling van het kwelwater verschilt (oud, baserijk grondwater en jong, zuur grondwater), zoals in de Demervallei het geval is, ontstaan er potenties voor ecologisch waardevolle vegetatietypen. De grootste aaneengesloten oppervlakte met kwel in de ankerplaats komt voor in het Vierkensbroek-Doodbroek, maar ook vaak aan de voet van getuigenheuvels of de Demerterrassen zoals de omgeving van Schoonhoven, langs de Grote Motte bij het Rot, het Krekelbroek, Delfkensdonk, de Zavelbeemden, Messelbroek-Laarbeek (met de Baggelt), het Kraanrijk en het Molenstedebroek en aan de voet van de Vinkenberg. Door verdroging ten gevolge van de uitdieping van de Demer en sommige leigrachten is de kwel op veel plaatsen verminderd of weggevallen.

In de vallei zijn zeer interessante biotopen aanwezig die gevormd zijn door gevarieerde abiotische factoren en het permanente beheer van het cultuurlandschap. Reliëfverschillen, de specifieke bodemopbouw, kwel, terugkerende overstromingshoogten en afzettingspatronen van alluvium, afgesneden meanders en de sporen van fossiele rivierbeddingen spelen hierbij een belangrijke rol. Verlandings- en graslandvegetaties, struweel- en bosbiotopen wisselen mekaar af. Halfnatuurlijke **plantengemeenschappen** met een naar Vlaamse normen nog zeer soortenrijke samenstelling komen nog voor in de oude en steeds zeldzamer wordende hooilanden. Negentiende-eeuwse turfputten zijn in het Vierkensbroek, het Kraanrijk en gedeeltelijk in de Baggelt nog open of in volle verlanding. Door verdroging en deels ook de verwaarlozing van het dichte net aan kleinere waterlopen en greppels staan verschillende vegetatietypes onder druk. Zo maakten veel dotterbloemgraslanden plaats voor rietlanden en Grote zeggevegetaties op plaatsen waar het overstromings- of kwelwater niet meer wordt afgevoerd. Door verdroging en verruiging evolueerden waardevolle vegetaties tot rompgemeenschappen. Op andere plaatsen zijn de toenemende bemesting en omzetting in akkers een grote bedreiging voor de traditionele soortenrijke graslanden. Langdurige overstromingen (door verwaarlozing van de waterhuishoudingsstructuur) zijn zeer nadelig voor de meest bijzondere graslandsoorten in het gebied omdat de zuurstofvoorziening in het gedrang komt.

Heischrale graslanden en heide kwamen van oudsher voor op de landduinen, donken en getuigenheuvels. Relicten hiervan zijn bewaard gebleven. Het herstel van deze soortenrijke vegetaties is mogelijk, zoals onder meer op de Molenheide in Langdorp is aangetoond.

Soortenrijke akkervegetaties kwamen vroeger op veel plaatsen voor, maar veel is er niet meer van terug te vinden. Ook de herstelpotenties zijn eerder beperkt.

De bossen in de ankerplaats zijn over het algemeen jong en hebben een weinig ontwikkelde bosvegetatie. De historisch permanente bossen op de hellingen van de getuigenheuvels hebben wel een grote botanische waarde.

Binnen de ankerplaats komen verschillende Europese habitattypes voor. Het gaat onder meer om relictten van uiterst kwetsbare blauwgraslanden (habitatype 6410) die in de omgeving van de Nieuwe Motte voorkomen, om heischrale graslanden (6230) die onder meer op getuigenheuvels en rivierduinen zijn aan te treffen of om overgangs- en trilveen (7140), met mooie voorbeelden in de Baggelt en het Vierkensbroek. Psammofiele heide (habitatype 2330) komt in de ankerplaats zo goed als alleen voor ten noorden van de Oude Mechelsebaan. Mits het wegwerken van knelpunten en een adequaat beheer kan het areaal van waardevolle vegetatietypes snel toenemen zoals reeds is aangetoond in een aantal reservaatprojecten.

In de ankerplaats komt een rijke **fauna** voor. Vooral in de uitgestrekte vlakte tussen Testelt en Zichem zijn waarnemingen te doen van zeldzame avifauna. Van sommige vogelsoorten als Blauwborst, Kleine karakiet, Rietgors, Waterral, Rietzanger of IJsvogel zijn (heel wat) broedgevallen bekend, terwijl andere soorten als Roerdomp of Bruine kiekendief moeilijker tot broeden komen. De meest typische weidevogels als Watersnip, Zomertaling en Slobeend komen de laatste jaren niet meer tot broeden, wellicht als gevolg van verbossing, verdroging en intensivering. Kwartelkoning is een zeer zeldzame soort van riviergraslanden die heel sporadisch wordt waargenomen in de Demervallei.

Aan de thermofiele zijde van de Voortberg komt de zeldzame Phegeavlinder voor. In natte hooi- en weilanden komt soms Moerassprinkhaan voor.

2. Beschrijving van het cultuurlandschap

Archeologie

In de vallei is tot nu toe slechts beperkt archeologisch onderzoek gebeurd. De belangrijkste geregistreerde archeologische sites zijn de kerksite van Weerde, het kasteel van Schoonhoven, het Oranjekasteel en de Maagdentoren. Archeologische sporen zijn te verwachten op de getuigenheuvels aan de rand van de vallei, zoals op de Vinkenberg, maar ook op de toppen van donken, op oeverwallen, onder het alluvium en op uitstekende Demerterrassen in de vallei zoals ter hoogte van Rommelaar. Op deze locaties werden zowel losse vondsten als concentraties van steentijdmateriaal (o.a. uit het Mesolithicum) aangetroffen. Deze hogere plekken boden immers de mogelijkheid om in een waterrijke omgeving relatief droog te wonen in de nabijheid van zoet drinkwater en voedselvoorziening door de visvangst. Een voorbeeld hiervan is de Karolingische bewoning en ontwikkeling van de kerk en parochie op de donk van Weerde tussen Aarschot en Langdorp (zie verder).

Waterhuishouding en waterbeheer

Talrijke **waterlopen** voegen zich rechtstreeks, maar vooral onrechtstreeks bij de Demer, soms na over een zekere afstand evenwijdig met de Demer gestroomd te hebben. Op de valleibodem zijn de waterlopen in grote mate vergraven, gekanaliseerd of aangelegd. Een voorbeeld hiervan is de loop van de Grote Motte die ten zuiden van de Konijnenberg haar oorspronkelijk tracé verlaat (de Oude Motte) en ingedijkt en uitgegraven door de valleirand naar Schoonhoven vloeit als de Nieuwe Motte, onder meer om er de sinds de middeleeuwen gevestigde watermolen aan te drijven. Aan de hand van historisch kaartmateriaal is ook te zien hoe de loop van de Laarbeek in de afgelopen eeuwen sterk is gewijzigd. De kunstmatige waterlopen (die deels gebruik maken van oude stroomgeulen) dienden vooral voor de ontwatering van kwelgebieden en komgronden, maar zeker ook voor het controleren en sturen van de overstromingen of voor bevoeding.

De hoofdfunctie van de Demer en de zijlopen is nu voornamelijk de afvoer van oppervlaktewater. In het verleden werd de **waterhuishouding** vooral geregeld in functie van de landbouw, het beheer van de watermolens en de scheepvaart. Voor de traditionele landbouw waren de overstromingen op de valleibodem een zegen, al werden langdurige overstromingen tegengegaan. Molenaars moesten kunnen stuwen om hun watermolens te laten functioneren, terwijl er enkel scheepvaart mogelijk was bij voldoende hoge waterstanden.

De Demer is een regenrivier met grote piekdebieten en lage waterstanden tot gevolg. Vanaf het einde van de 15^e eeuw duiken er gegevens op over de regelmatig terugkerende **overstromingen** in de Demervallei. Vanaf dan werden er door de overheid oplossingen voorgesteld zoals het ruimen van het sediment in de rivier en het bouwen van sluizen langs de zijbeken. De tegenstrijdige belangen van molenaars, schippers, scheepstrekken en omwonenden zorgden voor een aantal conflicten over het Demerbeheer. Opvallend is dat een aantal laaggelegen bebouwingskernen op de valleibodem voorzien waren van omleidingswaterlopen:

- Aarschot: de Grote Laak (2013) takte af van de Demer ten oosten van de stad (verbinding verbroken).
- Testelt: de Laarbeek takt af van de Demer ten oosten van Testelt (verbinding aanwezig).
- Zichem: de Hulpe takte af van de Demer ter hoogte van het Grasbos (verbinding verbroken).
- Diest: de Zwarte Beek had een verbinding met de Demer ten noorden van de stad (verbinding gewijzigd).

Soms werden er dijken aangelegd om overstromingen te voorkomen. Het belangrijkste voorbeeld is de Wildendriesdijk en de Testeltsedijk. Aan de zuidwestpunt van de Voortberg begint de Testeltsedijk, één van de twee verbindingen tussen Kempen en Hageland in dit deel van de Demervallei. Van aan de oostelijke rand van de Voortberg loopt de Wildendriesdijk naar het noorden. Deze oude dijken vormden de grens met het Land van Zichem en beschermden, samen met de Voortberg, de Testeltse eigendommen tegen overstromingen. De Wildendriesdijk maakte dorpsuitbreiding mogelijk in de overstromingsvrij gemaakte noordelijke valleiarm.

Vanaf de 17^e en vooral 18^e eeuw gebeurden er **rechttrekkingen** van de rivier (meanderafsnijdingen) met als belangrijkste doel de scheepvaart te vergemakkelijken. Tevergeefs echter, want vanaf de tweede helft van de 18^e eeuw ging de Demer als scheepsvaartroute gaande weg verloren. Een ander gevolg was dat het water sneller afgevoerd werd. Ook in de 19^e en 20^e eeuw gingen deze rechttrekkingen door. Vooral van deze laatste fase zijn er nog de meeste sporen te zien in het huidige landschap. In de ankerplaats is de Demer grotendeels bedijkt, dat gebeurde vooral rond de jaren 1990. Enkel een gedeelte ten oosten van Langdorp is niet bedijkt of rechtgetrokken.

In de vallei waren er nog verschillende andere wegen die naar de zogenaamde **amers** leidden. Een amer is een aanlegplaats voor schepen langs de rivier, waar goederen gelost en geladen werden (loskade). Op een 18^e-eeuwse kaart (in Breugelmans, 2001) worden ze benoemd als 'Magasin de Bois'. De verschillende scheepstrekkersgilden van de streek namen op sommige van deze amers de boten van elkaar over. De amers waren met elkaar verbonden door rechte paden waardoor terugkerende scheepstrekkers niet genoodzaakt waren de veel langere weg langs de meanders te volgen.

Er zijn zeker zeven verschillende amers bekend in de ankerplaats: eerst en vooral bij de bewoningskernen die vlak aan de Demer liggen. Andere amers lagen in de beemden en waren verbonden met de randen van de vallei via vrij rechte wegen:

- Langdorp: de Amer van Langdorp, langsheen de Demer ten westen van de kerk.
- Rillaar: de Amer van Rommelaar, ten noorden van het gehucht Rommelaar bij een verdwenen herberg.
- Messelbroek: de Roosmerenamer, ten westen van de dorpskom. Op de noordelijke oever, in Langdorp, ligt er een weg naar deze amer: de Roosmerenamerstraat. Dit kan er op wijzen dat deze amer mogelijk aan beide oevers van de Demer werd gebruikt.
- Testelt: de Amer, via de Bemkensstraat verbonden met Haneberg.
- Testelt: de Amer van Testelt, tussen de watermolen en de Demerbrug.
- Zichem: de Kleine Amer, ten westen van de vroegere stadsomwalling.
- Zichem: de Amer van Zichem: tussen de brug over de Nieuwe Demer en de Grote Molen.

Aan de zuidwestpunt van de Voortberg begint de Testeltsedijk, één van de twee verbindingen tussen Kempen en Hageland in dit deel van de Demervallei. Van aan de oostelijke rand van de Voortberg loopt de Wildendriesdijk naar het noorden. Deze oude dijken vormden de grens met het Land van Zichem en beschermden, samen met de Voortberg, de Testeltse eigendommen tegen overstromingen. De Wildendriesdijk maakte dorpsuitbreiding mogelijk in de overstromingsvrij gemaakte noordelijke valleiarms.

Het landgebruik in de vallei

Het **historisch landbouwgebruik** in de ankerplaats had een aantal specifieke kenmerken. In de prehistorie zal een deel van het landschap reeds ontgonnen zijn door de mensen die op dat moment het gebied bewoonden. Gedetailleerde gegevens over het landgebruik in deze periode is echter niet voor handen.

Vanaf de periode dat archiefstukken beschikbaar zijn, werd het alluvium bijna volledig ingenomen door hooi- en weilanden. Na een individueel gebruik als hooiland was er een gemeenschappelijke begrazing voorzien. In oorsprong waren er specifieke benamingen voor percelen met een bepaald landgebruik. Zo waren de broeken de natste gronden die gebruikt werden als gemene weide. Hiervan getuigen in de Demervallei nog de vele broeknamen zoals Molenstedeboek, Vierkensboek, Middelboek, Doodboek, Melkboek, Krekelboek, Engelboek of Weerderboek. Ook de zogenaamde 'eusels' waren gemeenschappelijke weidegronden, maar dan wel op de relatief droogste (en armste) valleigronden. Met beemden werden wellicht de geprivatiseerde hooilanden in het broek bedoeld en deze werden dus niet continu als gemene weidegrond gebruikt. Later vervaagde het onderscheid en werd zowat overal op de valleibodem hooilandbeheer gevolgd door gemeenschappelijke nabegrazing. Op de kadastrale kaarten van de Demervallei zijn er in de broekgebieden nog veel repelpercelen zichtbaar; de meest uitgebreide zones komen voor in het Vierkensboek, het Schotsboek en het Engelboek. Het zijn hoogstwaarschijnlijk relictten van de zones hooiland waarop oorspronkelijk vooral gemeenschappelijke gebruiksrechten golden, maar die in langwerpige percelen toegewezen waren aan individuele gebruikers. Ook veenwinning, georganiseerd vanop een centrale gracht zoals in Vierkensboek, kan een oorzaak zijn van het ontstaan van grote aantallen repelpercelen. Grotere blokpercelen komen ook voor in de Demervallei, en kunnen een aanwijzing zijn van eerdere privatisering van beemden.

Tot het einde van de 18^e eeuw bestond het landduinengebied in de ankerplaats nog voor de helft uit open heide. Verder kwamen er ook vrij veel akkers voor. Enkele kleine stukken waren al beplant met bos en verspreid over het gebied lagen er vennen. Op prekadastrale kaarten uit de 16^e eeuw zijn in het gebied akkers weergegeven, wat er op wijst dat pogingen om de heide te ontginnen al een hele tijd aan de gang waren. De heide werd destijds niet helemaal ontgonnen omdat het als weidegebied van essentieel belang was in de mestvoorziening van de akkers. De akkers op de landduinen werden aangelegd in de depressies en meer vlakke delen tussen de duinen. Om te

voorkomen dat stuivende landduinen over de akkers zouden schuiven werden houtkanten en houtwallen aangelegd. Vandaag zijn veel van de voormalige akkers beplant, maar de antropogene reliëfstructuren nog zijn bewaard. Een opmerkelijk voorbeeld van deze reliëfstructuren is terug te vinden ten noorden van het molenhuis dat bij de Heimolen hoort. Daar wordt een voormalige akker omgeven door een dubbele wal met een geïntegreerde savoor. Een savoor is een kleine vijver waarin gevangen vis werd verzameld.

Op de 18^e-eeuwse Joriskaart van het Hertogdom Aarschot en de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden valt op dat de Demervallei een open vlakte was, zonder beplanting op de perceelsgrenzen. Dit duidt meestal op gemene (na)begrazing. Enkel in het donkengebied tussen Testelt en Langdorp, en naar de randen van de vallei toe, is er een meer gevarieerd landschap met perceelsgrenzen, akkers en bosjes. De donken en terrassen waren sinds lang in gebruik als akker en zelden als heide, heischraal grasland of bos. De randen ervan waren op veel plaatsen gemarkeerd door hagen en/of knotbomenrijen, waarschijnlijk aangelegd om deze hoger gelegen akkers te beschermen tegen het vee dat in de broeken graasde. Ook de toegangswegen naar de valleibodem worden omzoomd door dergelijke houtkanten omdat ze als 'driftweg' werden gebruikt door het vee dat vanuit dorpen en gehuchten in de broeken ging grazen. Met name op de Joriskaart is dit goed zichtbaar. Rond de boerderijen op de Demerterrassen zijn er ook nu nog vaak heel oude hagen aanwezig, terwijl op de randen van de donken nog de grootste concentratie knoteiken voorkomt. Deze knoteikenrijen markeerden de perceelsgrenzen, en staan vaak ook langs de hogergelegen wegen. Ook in het landduinengebied ten noorden van de Oude Mechelsebaan komen knoteiken voor langs wegen en perceelsgrenzen. Ze verwijzen naar een verdwenen beheervorm die algemeen werd toegepast in de streek. De knoteiken voorzagen de lokale gemeenschap ondermeer van rijshout, geriefhout, brandhout of loefvoeding. Ze zijn nog steeds een belangrijk beeldbepalend object in delen van de Demervallei.

De landbouwnederzettingen zijn vooral terug te vinden op de overgang tussen de valleibodem en de valleirand. In de loop van de 18^e en 19^e eeuw verdwenen in Langdorp twee dergelijke landbouwgehuchten: Donk en Laak.

Op de 19^e-eeuwse kaarten is het globale landgebruikspatroon nog goed herkenbaar. Vanaf het begin van de 20^e eeuw worden er voornamelijk in het oostelijke deel van de vallei en vanuit de randen meer hagen weergegeven op kaart, wat mogelijk wijst op een verdergaande privatisering van de gemene weidegronden in het broek. Op veel plaatsen in de broeken zijn er echter nooit omheiningen geplaatst. Het gebruik van prikkeldraad was trouwens riskant omwille van de jaarlijkse overstromingen.

Vanaf de tweede helft van de 20^e eeuw verloren de hooilanden hun economische functie en werden grote delen van de vallei, vooral de natste gronden, beplant met populier, of verboden ze spontaan met wilgenstruweel.

In de 20^e eeuw was de Demervallei van belang voor de populierenteelt in de streek, al waren de aanplantingen geen onverdeeld succes. Omwille van de ongunstige standplaatscondities en de hiermee gerelateerde bladroestinfecties sterven veel populieren af alvorens ze geoogst kunnen worden. Aanplantingen met populier komen vandaag een stuk minder voor dan dertig jaar geleden.

Tot in het begin van de 20^e eeuw en op sommige plaatsen, zoals in Rillaar, Messelbroek en in het Vierkensbroek, nog tot het begin van de jaren 1960, bestonden in de Demerbroeken nog restanten van het hierboven vermelde **vrijgeweide**: het vee van de gemeente mocht er na de hooioogst, die aan de eigenaars toekwam, gedurende een bepaalde periode kosteloos weiden. In Messelbroek duurde de toegelaten periode voor het vrijgeweide in het voorjaar tot 15 mei, en vanaf 15 augustus tot in de winter. In Rillaar mocht het vee maar tot 1 mei weiden. Deze regeling gold voor runderen en paarden. In Messelbroek kon de bevolking voor ongeveer 200 koeien van de gemeente gebruik maken van dit recht. Later werden de gronden hoe langer hoe meer privaat gerechtigd, eerst door middel van grachten, later door ze af te palen. De privatisering van de beemden werd niet zonder meer aanvaard door de plaatselijke bevolking die de nieuwe inrichtingen verschillende keren vernielden. In zijn boeken beschrijft Ernest Claes dat de koehoeders, zijnde de jongens uit het dorp, er op moesten letten dat de koeien op de gemeenteweiden bleven, en niet over de grachten sprongen naar aanpalende private beemden waar nog gehooïd moest worden.

De hooiopbrengsten in de Demervallei waren zo groot dat er hooi werd geëxporteerd, onder meer via het spoor. De hoge opbrengsten waren te danken aan de overstromingen van de Demer. Het overstromingswater stelt het in valleigronden veel voorkomende 'gebonden fosfaat' in de bodem immers vrij gedeeltelijk zodat de grasproductie aanzienlijk toeneemt. Bij langdurige overstromingen echter wordt waterstofsulfide gevormd waardoor grassen afsterven en plaatsmaken voor zegges. Om

dit te voorkomen en om eventueel een teveel aan kwelwater af te vangen werden de komgronden ontwaterd. Op sommige plaatsen worden waterlopen zelfs vanaf de valleirand via dijken over de komgronden heen geleid. Door het plaatsen van sluisjes kon het water van zomerpieken uit de komgronden worden gehouden, maar kon water wel ten gepaste tijde in de broeken worden gebracht. Waarschijnlijk kwamen er op de valleibodem dus geen uitgewerkte **bevloeiingsstelsels** voor. Enkel ten zuidwesten van de Konijnenberg is een bevoeiingssysteem bekend daar waar de gekanaliseerde Nieuwe Motte en de Oude Motte splitsen (lokaal toponiem 'De Dijken'). In de percelen langs de verhoogd gelegen Nieuwe Motte zijn er nog relicten te zien van bevoeiingsgrachten. De aanwezigheid van het bevoeiingssysteem is bevestigd door voormalige gebruikers.

Ten noorden van de Oude Mechelsebaan kwamen tal van **vennen** voor. Deze werden in een latere fase vaak gebruikt voor de viskweek. Getuige hiervan is het voorkomen van verschillende savoren. Op de Molenheide werd een ven gedeeltelijk in ere hersteld.

De plaatselijke **toponiemen** wijzen duidelijk op de kenmerkende elementen uit het Demerlandschap: broek-, beemd-, eusel-, donk-, mortel-, en dijktoniemen komen veel voor in de Demervallei. Het uitgestrekte broekgebied tussen Zichem, Testelt en Averbode wordt benoemd met verschillende toponiemen: ten zuidwesten van de Demer ligt het Doodbroek en het Laarbroek, tussen Demer en Grote Leigracht de Kloosterbeemden, tussen Grote Leigracht en Hulpe het Banhoutbroek, tussen Hulpe en Leigracht de Zillebeemden (westelijk deel) en het Middelbroek (oostelijk), en ten slotte ten noorden van de Leigracht het Wildbroek en de Kwade Hoek. Het Wildbroek wordt op latere kaarten Vierkensbroek genoemd, naar een oorspronkelijk klein perceel binnen het Wildbroek. Binnen elke zone werden er nog aparte percelen onderscheiden: zo lagen in het Middelbroek nog de Bekkevoortse Beemden (ten westen van de Worp en eigendom van de Commanderie van Bekkevoort), en de iets hoger gelegen Boekweitberg net ten westen ervan. In heel dit gebied is er een gradiënt van de betere gronden in het zuiden (deels op de oeverwal en waarschijnlijk bevoeid) naar de moeilijker te ontwateren en veel minder vanuit de 'leemrijke' Demer te bevoeien gronden met sterke kwelinvloeden in het noorden.

Op diverse plaatsen in de Demervallei zijn er nog duidelijke sporen van **veenwinning** te herkennen. Waarschijnlijk werd er overal waar dicht bij de oppervlakte veen aanwezig was op kleine schaal door de inwoners veen of turf ontgonnen. Turf werd als brandstof gebruikt, nadat de turfblokken werden gedroogd. Zo ontstonden er talrijke baggerkuilen of turfputten in het broek. De abdij van Averbode was eveneens actief bij de turfontginning: o.a. in de Baggelt bij Messelbroek gebeurde er turfwinning in opdracht van de abdij.

In de 19^e eeuw werd er nog op verschillende plaatsen turf ontgonnen; uit deze periode zijn een groot aantal vergunningen bewaard. Het dichtgooien van de turfputten en terug egaliseren van het terrein was een veel voorkomende voorwaarde, die in de praktijk echter niet steeds gevolgd werd. Vooral uit deze periode zijn er op het terrein een aantal voorbeelden van turfputten bewaard. In het Vierkensbroek werd er in de 18^e en 19^e eeuw veen gewonnen langs de Leigracht. Een zeer groot aantal langwerpige percelen is waarschijnlijk een relict van de veenontginning die begonnen werd op minstens vijf meter van gracht. Tussen de percelen zijn er nog dijkjes aanwezig, die niet uitgeveend werden, wellicht om de turf op een harde bodem te kunnen afvoeren, om verlanding te bevorderen en nadien hooiexploitatie terug mogelijk te maken. De bekende veenwinningsgebieden in de ankerplaats zijn: Achter Schoonhoven, de Baggelt, het Middelbroek, het Vierkensbroek, de zone ten noorden van De Worp, het Kraanrijk en de noordelijke gedeelten van het Molenstedeboek.

Landgebruik van de getuigenheuvels en landduinen

Rond de vallei beheersen enkele vrijliggende getuigenheuvels het landschap: de Konijnenberg-Middelberg in Rillaar, de Voortberg bij Testelt en in mindere mate de heuvel van Oude Stok en de Groeve in Langdorp. Deze getuigenheuvels werden in het verleden ingericht als landbouwgrond, met hier en daar bos of heide en op de zuidhellingen ook wijngaarden. Op de hellingen van deze heuvels werd lokaal ijzerzandsteen gewonnen. Verschillende nog herkenbare groeven herinneren aan deze activiteit. Op de droogste delen, vaak aan de scherpe oost- of westpunt van de heuvels, werd vermoedelijk vanaf de 19^e eeuw regelmatig Zeeden aangeplant, een dennensoort die zeer goed groeit op extreem droge en arme grond. De Zeeden is nu nog te zien op de westrand van de Konijnenberg en aan de Groeve.

Minstens even opvallend zijn de getuigenheuvels die de vallei begeleiden: de Kouterberg, Kapittelberg en Leiberg in Aarschot, de Pastorieberg in Langdorp, de Kalenberg en Grasbos in Molenstede en de

heuvelrug die loopt van de Vinkenberg in Zichem over het Steineveld in Kaggevinne tot de Citadel van Diest. Op verschillende plaatsen bestaat de overgang naar de vallei uit zeer steile hellingen die op korte afstand hoogteverschillen tussen de 30 en 45 meter overbruggen. Deze steilranden zijn wellicht ontstaan door erosie aan de voet van de helling. Bovenop komt er een golvend 'plateaulandschap' voor met akkers, graslanden en bossen of recentere bebouwing.

De **Voortberg** bij Testelt is een vrijliggende getuigenheuvel, merkwaardig door zijn ligging midden in de Demervallei. Op het noordelijke deel van deze getuigenheuvel is er een tweede top: Heibos (die vroeger de Dasberg werd genoemd). Er werd ijzerzandsteen gewonnen die verwerkt werd in de vlakbij gelegen kerk en watermolen van Testelt. De Voort- en Dasberg waren door hun ligging ook uitermate geschikt voor wijnteelt en zowel de abdij van Averbode als de ridders van de Duitse Orde van de commanderij van Bekkevoort bezaten er tot in de 16e eeuw wijngaarden. Beide instellingen hadden er trouwens ook een wijnpers. De witte Hagelandse wijn van Testelt, de zogenaamde Testeleer, behoorde in de middeleeuwen tot de betere soorten van de streek. Momenteel is er één wijngaard in gebruik.

De Voortberg was goed te onderscheiden in het open valleilandschap als een veelal kale heuvel met akkers en lage houtkanten die 30 m hoger lagen dan de omringende natte beemden van de Demer. Ook voor Ernest Claes vormde de Voortberg een sterk contrast met de vlakke en open Demerbroeken, zoals hij ze dagelijks zag vanop de Worp. Vanaf het midden van de 20^e eeuw werd de Voortberg geleidelijk aan bebost en nadien ontwikkelde er zich lintbebouwing. Tussen het groen van de begroeiing door biedt de top van de Voortberg nog steeds een weids uitzichtspunt over Testelt en de Demervallei.

Het smalle, oostelijke deel van de Demervallei tussen Diest en Zichem wordt langs de noordkant gedomineerd door de twee getuigenheuvels het Grasbos en de Kalenberg. Vooral de steile beboste helling van het **Grasbos** is hier beeldbepalend, zeker in combinatie met de steile Vinkenberg aan de overkant van de smalle vallei. Op het Grasbos bevindt zich ook de site van één van de belangrijkste ijzerzandsteengroeven van de streek, nu nog zichtbaar als enkele vrij grote zandstenen wanden bovenaan de helling. Deze groeve werd reeds vermeld in 1398, en leverde in de tweede helft van de 15e eeuw verschillende malen stenen voor de bouw van de Sint-Sulpitiuskerk in Diest. De groeve bleef eeuwenlang in gebruik, minstens tot de eerste helft van de 18^e eeuw. Het sterk vergraven reliëf op de helling onder de groeve getuigt hier nog van: waarschijnlijk gaat het hier om restmateriaal van de ontginning. Deze hele zone was in het begin van de 20^e eeuw ontsloten door een parkachtig net van slingerpaden (gedeeltelijk behouden in de huidige bospaden) en verbonden met het park van het Grasboskasteel via een bruggetje over de holle weg ('Hellestraat'), waarvan enkel de bakstenen brughoofden nog overblijven. Het Grasboskasteel of de villa 'Rust en Lust' ligt op de zuidwestelijke punt van de Langenberg en is een eclectisch-renaissancistische villa uit 1901-1911. De ligging werd bij uitstek benut voor de bouw van een villa met terrassen en belvédères als uitkijkpost over de ruime omgeving, en de aanleg van een ruim park met toegangsweg. Voor een dergelijk 'extravert' aanlegconcept wordt soms de term 'borrowscape' gebruikt: de structuur van het park en de ligging en vormgeving van de gebouwen staan in functie van het omgevende landschap.

De **Vinkenberg** vormt de steile zuidrand van de Demervallei. De helling bevat verschillende steile taluds, ijzerzandsteenwanden en sluit aan op een golvend plateau. Het wordt doorsneden door verschillende holle wegen (één ervan wordt de 'Hollenkoeiweg' genoemd op de oudste kadasterkaart). Langs de holle wegen dagzoomt op sommige plaatsen nog ijzerzandsteen. Hoewel de bronnen schaars zijn, is het duidelijk dat hier stenen, zand of 'ijzerzandsteenschollen' werden ontgonnen. Een deel van de helling is ononderbroken bos geweest sinds de 18e eeuw ('Zichems Bos'). In dit permanent beschaduwde bos komt een zeer waardevolle oud bosvegetatie voor die traditioneel gekend was als één van de rijkste groeiplaatsen aan wilde varensoorten in Vlaanderen, met onder meer Rechte driehoeksvaren, Blaasvaren en Stippelvaren. Op de Vinkenberg kwamen wijngaarden voor, al is het niet duidelijk of de wijnranken ook binnen de perimeter van de ankerplaats te vinden waren. Tussen 1831 en 1835 was er op de Vinkenberg en aan de voet ervan een militair kamp met in het begin meer dan 1000 barakken. De locatie bleek echter niet geschikt voor grootschalige manoeuvres, zodat het kamp in 1835 definitief naar Beverlo verhuisde.

Het oorspronkelijke reliëf van de vrijliggende getuigenheuvel de **Groeve** in Langdorp is sterk gewijzigd door ijzerzandsteenwinning. Het indrukwekkende landschap is sinds de 18^e eeuw bebost. Een deel met historisch permanent loofbos is nog steeds herkenbaar aan de waardevolle vegetatie. Over de exploitatie van de groeve is weinig tot niets bekend. De ligging aan de oude weg van Mechelen naar

Diest maakte de uitbating van de Groeve in ieder geval voordelig. Mogelijk werden stenen uit de Groeve in het eerste kwart van de 16^e eeuw gebruikt voor werken aan Sint-Sulpitiuskerk in Diest en de Sint-Amandskerk in Geel.

Net ten zuiden het Aarschotse stadscentrum ligt een heuvelrug: de Kouterberg, de Kapittelberg en de Leiberg. De noordzijde van deze heuvelrug bestaat ook hier uit een steilrand die ter hoogte van de **Leiberg** begroeid is met oud bos waarin Grote veldbies en andere typische 'oudbossoorten' frequent voorkomen. De steilrand van de Leiberg sluit meteen aan op de valleibodem, waar de Demer nog tot in recente tijden tegen de heuvelrug aanschuurde. De steile helling en de beemden die scherp contrasteerden met het door de Demer begrensde front van het stadscentrum werden als waardevol landschap opgenomen in de Inventaris van de Landschappen uit 1963 omwille van het geologische, geografische, esthetische en toeristische belang. In de eerste helft van de jaren 1970 werd de Demer rechtgetrokken en vijfhonderd meter noordwaarts verlegd waardoor de valleibodem vrijkwam voor verstedelijking. In het bos van de Leiberg komt - net zoals op verschillende andere noordhellingen van de Diestiaanheuveld - een markant smeltwaterdal voor uit de ijstijd. De Orleans- of Aurelianustoren op de **Kouterberg** markeert de grens tussen de middeleeuwse stad en een stuk platteland dat nooit is verstedelijkt. Deze ruïneuze stadstoren werd vanaf de 19^e eeuw een toeristische trekpleister omwille van het uitzicht over de stad, de Demervallei en de Zuiderkempen. Door spontane verbossing van de stadsvest in de tweede helft van de 20^e eeuw ging het uitzicht verloren. Al in de middeleeuwen kwamen er op de Kouterberg wijngaarden voor. In de depressie tussen de Kouterberg en de zuidelijker gelegen **Kapittelberg** zijn in het microreliëf de restanten terug te vinden van de Visgracht, een grachtenstructuur die op de Joriskaart uit de 18^e eeuw goed is te zien. Vanuit de Visgracht vertrok een slootje naar de Diepbeek, die verderop als Heilaak door 's-Hertogenheide naar Gelrode stroomt. In het gebied zijn nog verschillende (holle) driftwegen herkenbaar die vertrekken van aan de verdwenen Brakepoort en via 'het Plein' en 'de Dries' naar verschillende gebieden met een heidetoponiem voeren, 'Bremt', 'Verbrand' of 'Gemeynte'. Buiten de verderop gelegen 's-Hertogenheide zijn de meeste vlakdekkende sporen daarvan in het begin van de 19^e eeuw al uitgewist. Akkers en schrale weilanden domineerden nadien het landschap. De laatste decennia treedt er op verschillende percelen spontane verbossing op, meestal voorafgegaan door een bremvegetatie. De Ommegangkapel (ID213131) op de hoek van de Leibergstraat en de Brakepoort uit 1813 stond even verderop, maar werd verplaatst voor aanpassingen aan de weg. De gronden van de Kapittelberg behoorden toe aan het Kapittel van de Onze-Lieve-Vrouwekerk. De verstedelijkingsdruk is voelbaar in het gebied, maar dankzij de gewestplanbestemming (park-, natuur- en agrarisch gebied) blijft de enige openruimteverbinding tussen de Demervallei stroomopwaarts van Aarschot en het valleigebied stroomafwaarts van de stad gevrijwaard.

In de landduinenrij tussen Gijmel en Zavel zijn verschillende (historische) zandgroeves aanwezig.

Bewoning en bebouwing

De ankerplaats wordt begrensd door Diest in het oosten en Aarschot in het westen. Daartussen liggen er vier **historische bewoningskernen** (Zichem, Testelt, Langdorp en Messelbroek) die allemaal ontstaan zijn op de randen van de vallei, de eerste drie op een plek waar de Demer tot vlak bij de valleirand komt. De oudste gebouwen van deze dorpen zijn vaak nog in **ijzerzandsteen** gebouwd, zoals de kerk, de watermolen en soms delen van de pastorie. De kerken zijn typische voorbeelden van de gotiek in Brabant (zogenaamde 'Demergotiek'). Terwijl er in gebouwen met enig aanzien gekapte of gezaagde ijzerzandsteenblokken werden verwerkt, zijn ijzerzandsteenschollen vooral terug te vinden in bescheiden woningen. Ijzerzandsteenschollen werden verzameld op akkers, in holle wegen of in (kleine) groeven. In het Hageland werden ijzerzandschollen frequent gebruikt, maar meestal in combinatie met baksteen. De afgelopen decennia is veel van de bebouwing met ijzerzandsteenschollen verdwenen. De erfgoedwaarde van dergelijke bebouwing in de ankerplaats is toegenomen omdat er niet veel meer dan een dozijn goede voorbeelden zijn van terug te vinden.

Zichem vertoont nog heel wat sporen van een rijk verleden als middeleeuwse stad. De welstand bereikte een hoogtepunt in de 14^e eeuw. In middeleeuwse teksten wordt het bestaan vermeld van een lakenhal en van een stadsomwalling (de Vesten), opgetrokken onder Godfried van Brabant, heer van Aarschot in 1301. Daarvoor was er vermoedelijk een eerste stadsomwalling ter hoogte van de huidige Oranjestraat. Sinds 1490 tot de Franse Revolutie was Zichem eigendom van de Oranje-Nassau's; omwille van zijn trouw aan het huis werd het in 1578 door de Spaanse troepen onder leiding van Alexander Farnese geplunderd, uitgemoord, en later ten dele bezet en opnieuw bevolkt door

Spanjaarden. In 1599 werd het door de Staatsen opnieuw geplunderd en platgebrand. In samenhang met een pestepidemie betekende dit het einde van Zichem als stad. De vesten en poorten werden gesloopt, maar het concentrische stratenplan rond het rechthoekige, met bomen beplante marktplein in het centrum, is nog duidelijk herkenbaar. Op dit centrale plein werd al sinds de middeleeuwen markt gehouden en in 1362 kwam er een jaarmarkt tot stand. **De Markt** maakte – samen met de Demer – van Zichem een belangrijk handelscentrum. Toen de stad Zichem in 1763 de ter ziele gegane jaarmarkt nieuw leven wilden inblazen, richtten zij een verzoek aan de Staten van Brabant. Zowel het verzoek als het antwoord zijn bekend geworden: *“Wij, Heren van Sichem, wij righten, U lieden der Brabantsche Staeten, ’t versoeck ons toe te laeten, een jaermerckt te stighen. Als ghij Heeren sijt, Wij lieden, zal de jaermerckt, Niet geschieden”*. Het marktplein was tot in het begin van de 20^e eeuw een grazig, met lindebomen omringd plein of ‘dries’ met brede, diagonale sporen. Het herinnerde nog sterk aan de oorspronkelijke functie als centraal gelegen verzamelplaats voor het vee, meestal door bebouwing omringd. In 1920 werd de markt heraangelegd als ‘perk’. Ontwerper en uitvoerder was waarschijnlijk de firma ‘Gebroeders Michiels’ uit Scherpenheuvel. Er kwamen geometrische grasperken, de paden werden afgelijnd met beuken, en er werden een muziekkiosk (ID213230) en gedenkteken van de Eerste Wereldoorlog (ID213229) opgericht. In 1964 werd een tweede gedenkteken opgericht voor Ernest Claes. Het oorspronkelijke padenpatroon heeft de 20^e eeuw overleefd, hoewel het grotendeels geasfalteerd of betegeld werd. De meeste beuken en enkele monumentaal uitgegroeide hulstbomen werden in het begin van de 21^e eeuw vervangen door verschillende soorten loofbomen. Rondom het marktplein is er een grote concentratie bouwkundig erfgoed uit verschillende periodes, o.a. de herberg en tolhuis ‘Het Witte Paard’ uit 1617, dat tevens het gildehuis van de Zichemse scheepstrekken was (ID42748).

De gotische **Sint-Eustachiuskerk** werd hoofdzakelijk in ijzerzandsteen opgetrokken (ID42745). Aan de kerk werd eeuwenlang gebouwd en verbouwd. De 14^e-eeuwse westertoren en middenbeuk getuigen van de rijkdom ten gevolge van de lakenhandel in die periode. De kerk bezit ook het oudste gekleurde brandglasraam van België, geschonken door Reinier II van Schoonvorst in 1387. In de 15^e eeuw werd de kerk van zijbeuken voorzien, in de 16^e eeuw afgewerkt met spitsboogvormige ramen. In latere eeuwen (o.a. na de godsdienstoorlogen en een blikseminslag in de kerktoeren op het einde van de 16^e eeuw) werden er nog belangrijke herstellingen en wijzigingen uitgevoerd, grotendeels in bak- en zandsteen. Op een grafsteen in de kerk is te lezen dat de overledene is omgekomen op een schip op doorvaart in Zichem.

Ten noorden van de kerk ligt de **watermolen** van Zichem (Grote Molen of Kerkhofmolen) op de Nieuwe Demer (ID200025). De Nieuwe Demer werd gegraven rond 1300: hiermee werd een grote meander (de Oude Demer) ter hoogte van Zichem afgesneden, zodat het stadscentrum per boot bereikbaar werd. Doordat beide armen van de Demer bevaarbaar bleven, ontstond er een eiland, waarvan het westelijk deel gedomineerd wordt door de Grote Molen. Deze molen was eigendom van de heer van Zichem en het Sint-Pieterskapittel van Leuven. Onder de Oranjes zou hij volledig in handen van de heren van Zichem belanden. De Kleine Molen (Heilige Geestmolen), die eigendom was van de armentafels van Zichem en Diest, lag aan de Oude Demer en werd in de jaren 1980 afgebroken bij de aanleg van verhoogde en verbrede Demerdijken.

De kern van het nabijgelegen omwalde **Oranjekasteel** dateert uit de 17^e eeuw, het geheel werd grondig verbouwd op het einde van de 19^e eeuw (ID42754). Dit Oranjekasteel ligt op de site van de vroegere burcht van Zichem, die op het einde van de 16^e eeuw afgebroken werd. De ijzerzandsteen werd toen verkocht en gebruikt voor de heropbouw van het stadscentrum. Van het dubbele grachtenpatroon, dat afgebeeld wordt op de kaart van Deventer (1550-1565), bleef het noordelijke deel van de binnenste slotgracht bewaard; de verdwenen buitengracht tekent zich nog kadastraal af in het grote weideperceel dat het geheel omsluit. De burcht vormde de kern van het kasteeldomein van de heren van Zichem, dat het oostelijk deel van Zichem uitmaakte en o.a. de Maagdentoren, het Tolhuis, het Schuttersveld en het Geuzenkerkhof bevatte. Ten zuidoosten van het kasteel is in het reliëf nog een deel van de oude omwalling merkbaar. Er zou ook nog een ijskelder bewaard zijn.

De **Maagdentoren**, gelegen juist buiten het centrum, is een ronde donjon, daterend uit het einde van de 14^e eeuw en eveneens in ijzerzandsteen opgetrokken (ID42747). De ontvangstruimte op het eerste niveau is ongetwijfeld de meest prestigieuze in onze gewesten met een hoog kruisribgewelf, een sluitsteen met wapenschild en gotische beschilderingen. De Maagdentoren ligt dicht bij de splitsing tussen Oude en Nieuwe Demer. Jammer genoeg stortte in 2006 een deel van deze unieke toren in door jarenlange verwaarlozing. Momenteel is de restauratie aan de gang.

Ten noorden van de stad ligt het geboortehuis van **Ernest Claes** (1885-1968), dat samen met de omgeving als landschap beschermd is. Deze 19^e-eeuwse boerderij (ID213213) ligt op **de Worp**, een zandige verhoging en restant van een oud Demerterras midden op de valleibodem, halverwege

tussen Zichem en Averbode. Beide woonkernen konden op deze plaats het voordeligst worden verbonden door de Heidedijk of Zichemsedijk. Op de Deventerkaart van Zichem (1550-1565) zijn op de Worp enkele huizen te zien; tot in de 15e eeuw stond hier ook de windmolen van de prins van Oranje. Al deze bebouwing moet echter later verdwenen zijn: vanaf de 18e-eeuwse kaarten is deze donk immers onbebouwd en volledig in gebruik als akker. Ten tijde van Ernest Claes' jeugd, op het einde van de 19e eeuw, stond hier maar één huis, het geboortehuis van de schrijver zelf. In de eerste helft van de 20e eeuw komt er langs de wegen meer bebouwing, waarvan één villa in cottagestijl. Na de Tweede Wereldoorlog neemt de bebouwing verder toe, vooral in de richting van de Hoornblaas ten noorden van het Kraanrijk. Het Kraanrijk ten oosten van de Worp, en het Hemelrijk ten zuidwesten ervan, behoorden beide tot de gemene weide van Zichem, die uitvoerig voorkomt als decor en inspiratiebron in het werk van Ernest Claes. Veel van Ernest Claes' romans zijn immers gebaseerd op zijn jeugdervaringen en gebeurtenissen in zijn geboortestreek en hebben daardoor ook documentaire waarde. De schrijver heeft ook enkele - weliswaar minder bekende - beschrijvingen nagelaten van het grondgebruik, de leefgewoonten en de sociale verhoudingen in de Demerstreek.

Ten noorden van de Worp werd in 1903 aan de Heidedijk een grote villa gebouwd door houthandelaar Jozef Govaerts (ID213238). De villa vormt een illustratie van de rijkdom die de bosbouw in Averbode en omstreken met zich meebracht, en werd ingeplant op de rand van de vallei, vanwaar toen nog van het weidse uitzicht over de beemden genoten kon worden. Uit de periode van de aanleg dateren nog enkele elementen in de tuin. Het noordwestelijke deel van de tuin werd in de tweede helft van de 20^e eeuw echter verkaveld.

Het **Elzenklooster** (ID42746), gelegen tegen de Demer aan de noordwestrand van Zichem, is waarschijnlijk in de 14^e eeuw ontstaan als begijnhof: in 1370 worden de begijnen van Zichem voor de eerste maal vermeld. Na een kort Franciscaans intermezzo wordt dit in 1474 een Augustinessenklooster: Onze-Lieve-Vrouw in d'Elze. Tot 1570 kende het klooster een vrij voorspoedig bestaan, maar daarna liep het aantal religieuzen terug. In 1580 werd het klooster door de Geuzen verwoest. Vanaf 1623 keerde de rust terug en begon de heropbouw van het Elzenklooster.

Het domein van het Elzenklooster lag tussen de Demer, de stadswallen, de Driesstraat en de Kloosterstraat. Ook de Amer werd gewoonlijk tot het kloosterdomein gerekend. Naast een vierkante kern met o.a. de kerk en de vertrekken van de religieuzen, lag er tegen de Demer een industrie- en landbouwcomplex. Na de Franse revolutie werden de eigendommen van het klooster verkocht. In 1887 werden de leegstaande kloostergebouwen omgevormd tot een fabriek van borstels, touwen en tapijten. De rode en groene tapijten in het Belgische parlement werden hier vervaardigd. Een felle brand in 1891 vernielde een deel van de fabriek. Na de stopzetting van de industriële activiteiten in het laatste kwart van de 20^e eeuw, stonden de gebouwen leeg. In de jaren 1990 werd een groot deel ervan afgebroken. Tegenwoordig zijn er nog slechts delen van dit kloostercomplex bewaard: de 18^e eeuwse inrijpoort en een sterk verbouwde vleugel met oude kern.

De **Kloosterbeemden** ten noorden van de Demer waren lang eigendom van het Elzenklooster. Een schenking in 1382 van een aantal weilanden langs de Demer aan de infirmerie van het toenmalige begijnhof zou aan de oorsprong liggen van deze kloosterbezittingen. Het grootste gedeelte van hun gronden in Zichem werd in elk geval verworven voor 1673. Slechts een deel van de grondeigendommen werd door de zusters zelf uitgebaat; de meeste goederen werden aan verschillende pachters verhuurd. De Kloosterbeemden behoorden hoogstwaarschijnlijk tot de zelfgebruikte gronden en werden benut als hooi- en vetweide voor het vee.

De **Kranenburghoeve** ligt ten zuidoosten van Zichem, op de rand van de vallei langs de weg naar Diest (ID42757). Ze staat ook bekend onder de naam 'Hoeve De Toren' of 'Ferme de la Tour', vermoedelijk wegens het voorkomen van een (duiven)toren op de hoeve, die reeds afgebeeld wordt in het 17^e-eeuwse kaartboek van Averbode. Op de Kabinetkaart van de Oostenrijkse Nederlanden wordt deze hoeve benoemd als 'Cense Forte'. Op alle historische kaarten wordt deze hoeve afgebeeld als een versterkte hoeve met slotgracht, behalve op de kaart van Deventer, waarop noch toren, noch slotgracht getekend werden. De hoeve met een restant van de slotgracht en haar omgeving zijn nog goed bewaard maar zijn dringend aan onderhoud en restauratie toe.

Vanop de Voortberg is er een prachtig uitzicht op **Testelt** en omgeving. Het dorp ligt vlakbij de Demer, en heeft in het centrum een vrij ongeschonden, goed geïntegreerde bebouwing behouden. De aanwezigheid van de Demer bepaalt er het karakter, samen met de typische dorpsbebouwing van boerenhuizen en herenhuizen. De belangrijkste accenten in het dorpsbeeld worden gelegd door de kerk, de watermolen en de voormalige pastorie.

Testelt behoorde vanaf de eerste helft van de 12^e eeuw tot het domein van de nabijgelegen norbertijnenabdij van Averbode. De norbertijnen stonden niet alleen in voor de bediening van de parochiekerk, maar bezaten in Testelt ook een belangrijke watermolen.

De **Sint-Pieterskerk** is een in hoofdzaak gotisch gebouw uit de 15^e-16^e eeuw en is grotendeels in ijzerzandsteen gebouwd (ID42763). De zware ijzerzandstenen westertoren, versterkt met steunberen, is gebouwd in de jaren 1511-1514. De midden- en zijbeuken zijn in het midden van de 18^e eeuw herbouwd in baksteen. Ook het oude kerkhof rond de kerk met de ijzerzandstenen kerkhofmuur is beschermd (ID42764).

Ten zuiden van de Demer, aan het begin van de Testeltsedijk, ligt **de oude pastorie van Testelt**, voorheen afhankelijk van de abdij van Averbode (ID42767). In Testelt en Messelbroek bezat de Norbertijnenabdij van Averbode het patronaatsrecht, wat betekende dat de pastoors van deze parochies door de abdij werden voorgesteld, maar ook dat de abdij opbrengsten van tienden ontving van deze parochies. In de meeste gevallen werd er door de abdij een pastorie gebouwd in de afhankelijke parochies. Vooral in de 17^e en 18^e eeuw werden er door de norbertijnenabdiën veel pastorieën gebouwd.

De pastorie van Testelt bezit nog een kern uit de 17^e eeuw en is een gebouw van bak- en zandsteen op een plint van ijzerzandsteen. Het wordt gekenmerkt door zijn dakvorm, de fraaie in- en uitzwenkende zijgeveltoppen, en een uitgewerkte zandstenen deuromlijsting met bouwopschrift 1709 - STEPHANUS VAN DER STEGEN (toenmalige abt van Averbode).

Testelt bezit nog twee latere pastorieën: één uit de tweede helft van de 19e eeuw, gelegen aan het kerkplein ten westen van de Sint-Pieterskerk (ID213196), en de huidige pastorie sinds 1921 in een herenwoning ten oosten van de kerk, dicht bij de Demerbrug (ID213189). Naast de 19e-eeuwse pastorie is er op het kerkplein een halfcirkelvormig prieeltje van oude knotlindes zichtbaar, dat mogelijk verband hield met de pastorietaan.

In de buurt van de kerk bevindt zich de **Watermolen** van Testelt (Abdijmolen) (ID42766). Sinds het midden van de 12^e eeuw was hier een molen gelegen waarop de abdij van Averbode rechten had. Die molen overspande zowel de Demer als het gegraven molenkanaal, en bestond uit een olie- of slagmolen en een graanmolen. De huidige graanmolen dateert uit het begin van de 17^e eeuw. De noordelijke zijgevel is in de top met donkerdere bakstenen 1608 gedateerd. In de voorgevel is er een brede, geprofileerde korfboogdeur van zandsteen onder een gevelsteen met abtswapen, leus NE QUID NIMIS en het jaartal 1618. De zuidelijke gevel langs de Demer is in een mengeling van baksteen, ijzerzandsteen en kalkzandsteen opgetrokken, die gedeeltelijk in speklagen zijn aangebracht: mogelijk opnieuw gebruikte elementen van de oudere kern (15^e-16^e eeuw) die gedeeltelijk verwoest werd circa 1594. De slagmolen op het kunstmatige eiland 'Terwolf' in de Demer werd rond 1905 afgebroken; in 1908 werd er door ingenieur Alfons Theyskens (broer van de toenmalige burgemeester) een beeldbepalende eclectische villa gebouwd, met opschrift 'Terwolf' in de noordwestelijke gevel (ID213193).

De **Broekhoeve** of veehoeve, gelegen in het Melkbroek ten zuidwesten van de dorpskern van Testelt, was één van de pachthoven van de abdij van Averbode. Deze hoeve, in de volksmond ook dikwijls het Broekenhuis genoemd, was volledig toegespitst op de veeteelt van de abdij en werd oorspronkelijk ook rechtstreeks door de abdij zelf beheerd. Zeker vanaf 1507 werd deze hoeve verpacht, hoewel de huurder van de Broekhoeve dan nog meer als een dienaar van de abdij beschouwd werd dan als een pachter. Het Melkbroek overstroomde in de winter, zodat de kudde, samen met de beheerder, naar de abdij trok. De huurder moest echter nog steeds toezicht houden op het broek, waar in de winter alleen de jonge paarden bleven overwinteren. Rond het begin van de 17^e eeuw evolueerde de huurder van de Broekhoeve geleidelijk van een dienaar van de abdij naar een pachter. Het werd ook mogelijk voor de beheerder om het jaar rond in de Broekhoeve te verblijven, waarschijnlijk door de bouw van een nieuw woonhuis en dijkversterkingen. In 1966 werd de Broekhoeve grotendeels afgebroken en vervangen door een nieuwbouw. Een deel van de hoeve uit 1608 is nog bewaard. Bij de gronden van het Melkbroek hoorde vroeger ook een onbebouwde schans die tegen het kerkhof lag maar nu volledig verdwenen is.

Een andere boerderij van de abdij van Averbode in de ankerplaats was pachthoeve **De Haak**. Deze hoeve lag aan de noordrand van het Wildbroek; er hoorden zowel akkergronden bij op de omliggende zandgrond als hooilanden die voornamelijk in het Wildbroek lagen. De hoeve zelf bevond zich op een vooruitspringend stuk zandgrond in de Demervallei, net ten noorden van de Elzenbosschans, die nog

vermeld wordt op een kaart uit de tweede helft van de 17^e eeuw. De hoeve bestond tot 1667: daarna werden de gronden bij andere pachthoven van de abdij gevoegd.

De abdij bezat ook nog andere pachthoven in de streek, die vooral op akkerbouw toegespitst waren. De meeste ervan hadden echter ook een aantal percelen hooiland in pacht, zoals de herberg de Eik, de Borcht en de Voshoeve, die verspreide percelen in het Wildbroek, het Doodbroek, de Zillebeemden en/of het Kraanrijk hadden.

Messelbroek bezit een zeer kleine, vrij gave oude dorpskern, met als belangrijkste bouwkundig erfgoed de kerk met toren in ijzerzandsteen en de pastorie.

Messelbroek wordt voor de eerste maal vermeld in de 12^e eeuw door schenkingen aan de pas opgerichte abdij van Averbode. Tot aan de Franse Revolutie blijven kerk en pastorie afhankelijk van de abdij.

De **Sint-Michielskerk** (ID42760) is een stilistisch heterogene en terzelfdertijd harmonieus geproportioneerde dorpskerk bestaande uit een gotische ijzerzandstenen westtoren (ca. 1400) die in 1909-1910 door de Leuvense architect Pieter Langerock (1859-1923) werd geïntegreerd in een overwegend in baksteen opgetrokken, neogotisch driebeukig schip. Dit bakstenen schip verving het 18^e-eeuwse driebeukige kerkgebouw, dat eveneens de oudere toren behield.

De toren is een typisch voorbeeld van de gotiek in de Demerstreek; de uitbreiding van Langerock vormt een vrijwel intact bewaard, representatief voorbeeld van neogotische “totaalkunst”, zowel op het vlak van religieuze landelijke architectuur in het algemeen als in het kader van het religieuze oeuvre van Langerock in het bijzonder.

De **pastorie** van Messelbroek (ID83620) werd, als afhankelijkheid van de norbertijnenabdij van Averbode, in 1754-1756 door lekenbroeder Gregorius Godissart (1708-1780) opgetrokken in de vorm van een bakstenen dubbelhuis met twee bouwlagen onder een natuurleien schilddak. Het gebouw met tuin was omringd door een brede gracht, die tegelijk als bescherming en voor de viskweek diende. Rechts van de toegangsweg lag een boomgaard; een smeedijzeren poort tussen zuilen verleende toegang tot het pastoriecomplex. In 1970 werd de gracht grotendeels gedempt, hoewel er achter in de tuin nog een klein stuk van overblijft. Aan de straatzijde maakte de boomgaard plaats voor parkeerplaatsen en banale aanleg waarbij de toegang tot de pastorie werd geflankeerd door een dubbele rij geleide lindes. Sinds 1981 is de pastorie niet meer bewoond door de pastoor. Deze landelijke pastorie met achtertuin, gaaf bewaard exterieur en binnenstructuur vormt een representatief voorbeeld van een pastorie gebouwd door een norbertijnenabdij. Daarenboven is het één van de weinige realisaties van dit type waarvan de ontwerper is gekend.

Buiten de kerk, de pastorie en de directe omgeving, bestaat Messelbroek grotendeels uit recente bebouwing. Slechts enkele gebouwen hebben hier erfgoedwaarde, zoals de ruime dorpswoning uit het begin van de 20e eeuw (ID213183) en de Sint-Jozefsschool uit de jaren 1950 (ID213184), beide gelegen ten westen van de kerk.

In de overstroombare graslanden die naadloos aansloten op de pastorie en de kerk, en er een merkwaardig zicht vormden, werd in 1981 een voetbalveld met kantine en parking ingeplant. Eind 2011 werd de kantine afgebroken om plaats te maken voor een veel ruimer ontmoetingscentrum. De inplanting van deze infrastructuur is een knelpunt vermits deze de kerk en pastorie visueel afsluiten van de Demervallei.

De dorpskern van **Langdorp** ligt aan de voet van de Bosberg, aan de steile noordwand van de Demervallei en vormt één van de aantrekkelijkste sites van de regio. De kerk ligt te midden van het ommuurde kerkhof en vormt een geheel met de aangrenzende pastorie, iets terugwijkend ingeplant ten opzichte van de Langdorpssteenweg. Vanaf hier wordt een onbelemmerd uitzicht geboden over de ca. 1 km brede, ongerepte vallei. De Demer is hier niet bedijkt of rechtgetrokken. Sfeer en karakter van de dorpskern worden mee bepaald door de steegvormige, gekasseide toegangsweg naar de kerk, de deels bewaarde pastorietuin en het bouwblok ten noorden van de kerk met onder meer een 19e-eeuws herenhuis met ommuurde tuin en het voormalige gemeentehuis. Ten oosten van het kerkhof loopt een voetweg over een eeuwenoud dijkje met aan weersijden niet afgespannen hooilanden.

Tijdens het ancien régime behoorde Langdorp tot het Land van Aarschot dat sedert 1533 samen met de baronieën Bierbeek, Rotselaar en Heverlee het hertogdom Aarschot vormde. In 1260 stond de toenmalige dorpsheer Jan van Aarschot, ook bekend als van Schoonhoven, al zijn rechten op het

patronaat van Weerde en Langdorp af aan de Leuvense Sint-Geertrui-abdij die ze tot en met de Franse Revolutie behield.

Er wordt aangenomen dat de eerste parochiekerk meer zuidwestelijk was gelegen, ter plaatse van de in ca. 1682 gesloopte Sint-Lambertuskerk van Weerde aan de overzijde van de Demer. Lokaal werd Weerde beschouwd als moederkerk van Langdorp, Rillaar en zelfs van Aarschot. In 1357 was er een fusie van de parochies Weerde en Langdorp. Mogelijk vormde deze samensmelting de aanzet tot het verbouwen of heropbouwen van de **Sint-Pieterskerk** van Langdorp (ID41458). Voor koor en westtoren wordt namelijk een 14^e-eeuwse datering vooropgesteld. Beide vertonen elementen van de gotiek in Brabant en zijn opgetrokken uit ijzerzandsteen. Deze steen was vermoedelijk afkomstig van de steengroeven op de Dorenberg, die net ten westen van Langdorp ligt en die ook ijzerzandsteen leverde voor de Sint-Sulpitiuskerk in Diest, de basiliek van Scherpenheuvel en de sluizen op het kanaal van Leuven. In de 17^e en 18^e eeuw werd de kerk van Langdorp hersteld en verbouwd: zo bevat de kerk classicistische beuken van bak- en ijzerzandsteen, uit de tweede helft van de 18^e eeuw. Het fraaie kerkhof is volledig ommuurd: voor de bouw in 1682 van deze ijzerzandstenen muur werd bouw materiaal gebruikt van de oude kerk van Weerde.

In 1791 werd er in Langdorp een nieuwe **pastorie** gebouwd door de abdij van Sint-Geertrui. Dit gebeurde ter vervanging van de oude pastorie, die meer noordwaarts lag en sterk vervallen was. De nieuwe, met de voorgevel naar de Langdorpsesteenweg gerichte pastorie ligt vlak naast de kerk, ter hoogte van de westingang. Een gekasseid voortuintje afgesloten met lage, getrapt uitgewerkte muur vervangt een op de Poppkaart (ca. 1860) nog voorgesteld en inmiddels verdwenen poortgebouw en koetshuis. De in een gevelsteen 1791 gedateerde pastorie is een goed bewaard voorbeeld van een classicistische plattelandspastorie (ID41459).

De ruime achtertuin, langs de zijde van de kerk afgesloten met een gemeenschappelijke omheiningmuur, bestaat uit een L-vormig blok, waarin kerk en kerkhof min of meer een enclave vormen. In de 46 are grote tuin, waarvan er 20 werd opgeofferd voor de bouw van een jeugdheem en een feestzaal, komen verschillende relicten voor van de beplanting van de pastorietuin. Het meest opvallend is de monumentale Zomereik met 352 cm stamomtrek, die deel uitmaakt van de beplanting van de zuidrand van de tuin, nabij de Demer, en die bestaat uit restanten van een oude haag van haagbeuk. Langs de zuidelijke oever van de langwerpige vijver, die de kern vormt van het "lustgedeelte", staat een laag vertakte Kleinbladige linde met spectaculair in elkaar gegroeide stammen. Ook een gedeelte van een oude randbeplanting langs de 'Oude Amerstraat', nu op het terrein van het jeugdheem, is nog aanwezig: twee zomereiken met restanten van een oude buxushaag. De bruine beuken die het silhouet van de tuin bepalen werden, gezien hun stamomtrekken (circa 300 cm), vermoedelijk rond 1900 aangeplant.

Reeds op het einde van de 16^e eeuw had zich ten noorden van de Sint-Pieterskerk een kleine agglomeratie gevormd die geleidelijk werd verdicht en rond 1750 reeds min of meer het huidige **straat- en bebouwingspatroon** had aangenomen. Sterk structuur- en beeldbepalend voor de directe omgeving van de kerk is het ruim 27 are grote bouwblok, gedomineerd door een ruime herenwoning met decoratieve, 19^e-eeuwse gevelbepleistering en volledig ommuurde tuin (ID213144). Dit straatbelijnd complex met oudere kern was eeuwenlang in het bezit van de vooraanstaande familie Van den Eynde. Eveneens nadrukkelijk aanwezig in de dorpskern is het voormalig gemeentehuis annex jongensschool, ingeplant ter hoogte van een pleinvormige verbreding van de Langdorpsesteenweg: een eclectisch geïnspireerd ca. 1860 te dateren volume met lichtgetoogde openingen en geaccentueerde, bredere inkomtravee (ID213145).

Ten noorden van de Langdorpsesteenweg is de 17^e- en 18^e-eeuwse bebouwing grotendeels vervangen door 19^e- en 20^e-eeuwse bebouwing. Recent werd de oudste woning in de straatwand, het 'Hof van Vlaanderen' (waarschijnlijk uit 1685), zwaar verbouwd. Naast een stijlvol burgerhuis (ID213143) loopt een smal wegje (vroeger Langeweg) de Pastorieberg op.

Net ten noordoosten van de beschermde dorpskern ligt er tussen de recentere bebouwing langs de Langdorpsesteenweg nog waardevol bouwkundig erfgoed: de 20^e-eeuwse gebouwen van een voormalig klooster met schoolgebouwen, waar ook een kapel met dikke Zomereik bijhoort (ID213146), en een 18^e-eeuwse hoeve (ID41460).

Ten oosten van Langdorp liep het gehucht **Donk** in de 18^e eeuw nog uit tot op de valleibodem. Sommige huizen stonden achter de dijk of op een donk. In de 19^e eeuw verdween deze bebouwing. Een van de donken die hier voorkomt, is haaks doorsneden met percelen. In het verleden hebben sommige eigenaars hun perceel geslecht om het gedeelte in de natte komgronden te verhogen en de zandige donk te verlagen (en overstroombaar en dus vruchtbaarder te maken), anderen lieten het

reliëf ongemoeid. Dergelijke oude reliëfwijzigingen ter verbetering van hooibeemden komen ook elders in de vallei voor. Verderop ter hoogte van de Hulst stonden er in de 18e eeuw een zestal huizen op het rivierterras langs de Grote Laak. In de 19e eeuw verdween het grootste deel van deze bebouwing; tegenwoordig staat er nog één typische langevelhoeve uit het begin van de 20e eeuw (ID213140). De oude naam van dit gehucht is **Laak**, waarvan de oudste vermelding teruggaat tot 1443.

Op de Trapperseberg in Langdorp staat de **Heimolen**, een houten windmolen met vierkante romp van het onderkruiertype. Deze windmolen werd gebouwd in 1662 toen de hertog van Arenberg aan Gilis Vanden Eynde de toestemming verleende om de wind te gebruiken. Tot in de 19^e eeuw bleef de windmolen in het bezit van de familie Vanden Eynde. In 1944 werd de windmolen beschermd. In 1995 kocht Natuurreservaten vzw de windmolen en de omgeving. In 1998-1999 werd de molen vakkundig gerestaureerd en werd het omliggende heidelandschap hersteld.

Nabij Aarschot ligt het **Kasteel van Schoonhoven**, waarvan de naam voor de eerste maal opduikt in het midden van de 13^e eeuw (ID41432). De eerste afbeeldingen van het kasteel komen voor in de albums van hertog Karel van Croÿ aan het einde van de 16^e eeuw. De kasteelmotte was bereikbaar vanuit het zuidoosten via een beboomde dreef tussen twee vijvers. De contouren van deze vijvers zijn tot vrij recent onveranderd gebleven. In 1777 werd er een nieuw kasteelgebouw opgetrokken op de funderingen van het oude kasteel. De oude slotkapel aan de achterkant van het kasteel werd wel behouden. De toegang vanuit het zuidoosten werd afgeschaft en verlegd naar het zuidwesten (de huidige Schoonhovendreef). Het is dit kasteel uit de jaren 1770 dat ook vandaag nog bestaat, hoewel er rond 1850 delen werden afgebroken, en er verregaande verwaarlozing optrad in de tweede helft van de 20^e eeuw.

De historische tuinstructuur van het kasteel met vijvers met eilandtuin en dammen, minstens daterend uit de 16^e eeuw, is nog steeds intact. Op de kaarten uit het einde van de 18^e eeuw wordt de eilandtuin getekend met een sterpatroon, in de 19^e eeuw was dit waarschijnlijk een moestuin. Sommige kaarten geven ook ten noordoosten van het kasteel een stervormig aangelegde tuin weer, op de site van de verdwenen kerk van Weerde. De vijvers worden op alle stafkaarten tot en met 1930 weergegeven als weiland, terwijl de mutatie van vijver naar hooiland pas in 1920 werd geregistreerd volgens het kadaster. Het periodiek droogleggen en bezaaien van vijvers kon echter snel het gebruik en het uitzicht van de betrokken percelen wijzigen. Op de stafkaart van 1930 komt er rond het kasteel voor het eerst een landschappelijke aankleding voor van de wijde omgeving. De beemden lijken bezaaid met groepjes bomen, en een rondweg beschrijft een wijde boog rond het nieuwe park. Van deze parkaanleg is niet veel meer bewaard.

In de tweede helft van de 20^e eeuw kreeg het vijvercomplex van Schoonhoven een openbare recreatieve functie. Later werd de erfgoedwaarde van het geheel sterk aangetast. De meest westelijke vijver werd begin de jaren 1980 grotendeels gedempt. Op de eilandtuin werd in dezelfde periode een camping opgericht.

Bij Schoonhoven zijn ten zuiden van de Nieuwe Motte restanten terug te vinden van wat in de 19^e eeuw waarschijnlijk een tuin- of parkaanleg was. Achter de houtzagerij en grootschalige winkels zijn nog delen van de oude vijvers en bomen aanwezig.

Op een donk tegen de Weerderlaak ten noordoosten van het kasteel van Schoonhoven lag de (sinds de 17^e eeuw verdwenen) kerk en parochie van **Weerde** (CA13873). Deze kerksite werd recent uitgebreid archeologisch onderzocht, waarbij de aanwezigheid van de kerk en een eventuele aansluitende nederzetting in de 9^e en 10^e eeuw werd bevestigd. Bovendien werden zowel artefacten uit de prehistorie als uit de Karolingische tijd en de middeleeuwen gevonden, wat wijst op een rijke bewoningsgeschiedenis op deze holocene/tardiglaciale rivierduin. De situering langs de Demer plaatst de nederzetting in een keten van vroeg- en volmiddeleeuwse nederzettingen die ingeplant liggen op de rivieroever van Bilzen tot aan de samenvloeiing van de Dijle.

De kerk werd waarschijnlijk opgericht rond 1100 en was volgens sommige bronnen de moederkerk van Aarschot, Rillaar en Langdorp. Het patrocinium Sint-Lambertus suggereert een band met het bisschoppelijk kapittel van Luik. De eenvoudige zaalkerk was opgetrokken uit ijzerzandsteen en omgeven door een gracht. Binnen de omgrachting lag ook het kerkhof. Ten westen van het kerkdomein lag een tweede omgrachte zone, mogelijk lag hier de pastorie die werd afgebroken in de 16^e eeuw. In 1357 werden de kerken van Weerde en Langdorp samengevoegd. Vanaf de godsdienstoorlogen op het einde van de 16^e eeuw raakte de kerk van Weerde in verval, en won de parochie van Langdorp aan belang. Rond 1600 wordt de kerk op verschillende kaarten afgebeeld. In 1630 lag de kerk deels in puin, en in de jaren 1680 werden de laatste bovengrondse resten gesloopt

en gebruikt om de kerkhofmuur van Langdorp te herstellen. De donk werd deels afgegraven in 1870 waarbij het parochiekerkhof grotendeels werd verstoord. Tot vandaag is deze donk echter nog prominent herkenbaar in het landschap. De historische en archeologische site te Weerde is één van de zeldzame en van 20e-eeuwse bebouwing gespaarde verlaten Karolingische nederzettingen in het Demerbekken, die teruggaat op een primitieve parochie en als dusdanig van een uitzonderlijk wetenschappelijk belang is. In de Demervallei is de site van Weerde de enige donk die zo uitgebreid onderzocht is. De kans is groot dat ook op andere donken en rivierduinen sporen van vroegere bewoning aanwezig zijn.

De **watermolen van Schoonhoven** (ID200149) ligt op de Nieuwe Motte ten zuidwesten van het kasteel van Schoonhoven. Een eerste molen werd hier opgericht voor 1409; het huidige gebouw dateert uit de 18^e eeuw en werd bij het begin van de Eerste Wereldoorlog zwaar beschadigd. De molen was actief tot ca. 1950 en werd recent gerestaureerd.

De Nieuwe Motte werd waarschijnlijk in de late middeleeuwen aangelegd of sterk vergraven om de watervoorziening van de slotgracht, vijvers en molen van Schoonhoven te verzekeren.

In het deel van de ankerplaats dat aansluit op het Aarschotse stadscentrum komt vrij veel erfgoed voor. Om te beginnen is er de **Orleans- of Aurelianustoren** uit de 13^e of 14^e eeuw. Deze toren van de stadsomwalling staat boven op de Kouterberg en sluit aan op de droge gracht die in de richting van de Leuvensepoort loopt. De ruïneuze toren werd in 1990 zwaar gerestaureerd en kreeg een ongelukkige omgevingsaanleg. Hierdoor ging het oorspronkelijke karakter van de site grotendeels verloren.

De voormalige Geenssite of 'de Torens' is buiten de ankerplaats gehouden. Hier stond het klooster van de Sint-Niklaasberg dat in 1439 werd gesticht. Tijdens de Franse Revolutie werd het klooster opgeheven en verkocht. Geleidelijk aan verdwenen de gebouwen om plaats te maken voor een bottelarij. Enkel de **omheiningsmuur van het verdwenen klooster van de Sint-Niklaasberg** op flank van de Kouterberg is bewaard en werd opgenomen in de ankerplaats.

Naast het verdwenen klooster van de Sint-Niklaasberg ligt de **Oude Dekenij** (ID41429) van het Onze-Lieve-Vrouwkapittel. Het gaat om een 16^e-eeuws langhuis met een tuin die rond 1880 werd aangelegd. Op de steile flank van de Kouterberg sluit een bijhorend wandelbos aan, met sporen van parkaanleg.

Op de steilrand van de Kouterberg ligt verder nog '**Villa Coremans**' (ID213130) met een verwaarloosd park van 70 are uit 1870. Aansluitend hierop ligt aan de Leuvensesteenweg 2 (ID213132) een villa uit het Interbellum met een bijna even grote tuin uit dezelfde periode.

Even ten noorden van de dorpskom van Rillaar ligt de **Molen te Leefdaal** (ID41467), een watermolen met middenslagrad op de Grote Motte. De watermolen komt voor het eerst in de bronnen voor in 1378. De huidige molen is 18^e-eeuws en werd in 1992 vakkundig gerestaureerd.

De **Oude Hoeve of Quarrethoeve** in Rillaar is een historisch pachthof dat in 1597 in bezit was van de weduwe van Jacques Quarret. Op 18^e-eeuws kaartmateriaal is er ten noorden van de hoeve een geometrische tuin met ringgracht te zien. Iets noordelijker is een dreef ingetekend die zo'n zes bomenrijen breed is. De plannen van het primitief kadaster tonen een watergracht die verder om de hoevegebouwen heen ligt. De ringgracht is nog tot een stuk in de 20^e eeuw blijven bestaan en is lokaal nog in het microreliëf herkenbaar.

Het meest oostelijke deel van de ankerplaats bestaat uit de **Citadel van Diest** die in de 19^e eeuw werd aangelegd op de Allerheiligenberg. Deze getuigenheuvel heeft een steile flank aan de stadszijde, waar vroeger de Demer stroomde. De citadel werd tussen 1846 en 1856 gebouwd om de leemte aan militair verdedigingswerk tussen Schelde en Maas op te vullen. De 19^e-eeuwse citadel is het enig bewaarde exemplaar in Vlaanderen en is opvallend goed bewaard: de grootste ingreep was de sloop van het stadsfront in de jaren 1960. Het beschermingsbesluit van 20 mei 1996 vermeldt: *"Karakteristiek en tevens uniek voor deze imposante volledig in baksteen opgetrokken gebastioneerde vijfhoek, verdedigd door droge grachten, is de uitrusting van de drie aanvalsfrenten met een tenaillesysteem volgens de methode van Chasseloup-Laubat (1754-1833), waarbij de kanonnen in de flanken van de bastions door een voorliggend masker worden beschermd"*. De beplanting vormde een belangrijk element bij de aanleg van de citadel. Zo werden op het glacis beuken in 'quinconce'-verband aangeplant. Veel van deze beuken zijn er vandaag slecht aan toe. De citadel heeft tevens een botanische waarde met soortenrijke heischrale vegetaties. Binnen de bescherming als monument is nog een stuk stadsmuur bewaard en een deel van de Leuvensepoort: het zogenaamde

Commiezenhuis (ID212760). Buiten de bescherming ligt de Zichemsepoort waarvan de brug en kaaimuren gedeeltelijk bewaard zijn. Recent werd de citadel door de militaire overheid verlaten en wordt er gezocht naar herbestemmingsmogelijkheden.

Langs de wegen op de rand van de Demervallei komen vrij veel **kapellen** voor, voornamelijk gelegen langs kruispunten. Veel ervan worden geflankeerd door één of enkele bomen, vaak enkele lindes in een halve cirkel achter de kapel. Veel van deze kapellen werden later ingesloten door 20e-eeuwse lintbebouwing. Voorbeelden binnen de ankerplaats zijn de Sint-Jozefskapel in Testelt (ID213188), enkele staakkapellen aan de Oude Motte en een bakstenen Mariakapelletje omringd door oude knothaagbeuken op de hoek van de Zichemseweg en de Weidestraat in Kaggevinne.

In Voort op de kruising met de Nieuwstraat staat een groot smeedijzeren kruis op een sokkel van ijzerzandsteen en kalksteen. Het kruis wordt afgebeeld in het kaartboek van de abdij van Averbode (1650-1680), waar het rijker uitgewerkt was dan vandaag. Van de kruisen in de omgeving van Averbode, die zijn afgebeeld in het 17^e-eeuwse kaartboek, is dit het enig overgebleven exemplaar.

Twee kapellen in de landduinenrij tussen Gijmel en Zavel zijn van belang. Om te beginnen is er de De Kockskapel uit 1865 met een Zomereik als fetisjboom. De Kiekopkapel uit 1894 werd tot enige tijd terug geflankeerd door twee exemplaren Jeneverbes die waarschijnlijk uit de heide in de omgeving kwamen. Vandaag komt er geen Jeneverbes meer voor in de streek.

Verspreid in en rond de vallei kwamen ook nog andere (ondertussen veelal verdwenen) bouwkundige relictten voor. Zo wordt er op twee kaarten van Lowis in het kaartboek van de abdij van Averbode (1650-1680) een **toren** afgebeeld op een schiereilandje langs de Demer, aan de Kolken in Messelbroek. Op een kaart uit 1769, opgemaakt voor een rapport betreffende de Laarsluis, staat 'redoute' vermeldt bij de locatie van de toren. De oude loop van de Demer rond de toren is nog zichtbaar als hoogteverschil op het terrein, maar van de toren zelf is (bovengronds althans) niets meer te zien.

De meeste dorpen langs de Demer bezaten ook één of meerdere **schansen**, waar de bevolking zich bij dreigend gevaar kon terugtrekken met hun vee. Ze dateren waarschijnlijk uit de periode van de godsdienstoorlogen in de tweede helft van de 16de eeuw; de meeste worden in de eerste helft van de 17e eeuw voor het eerst vermeld.

In het Wildbroek, vlakbij pachthoeve De Haak van de abdij van Averbode, lag volgens het kaartboek van de abdij van Averbode (1650-1680) een onbebouwde schans ('den scans – elsenbosch'), die later echter niet meer op kaarten voorkomt. Ook op het terrein is er niets meer van te zien.

In de ankerplaats lag ook de schans van Messelbroek (CA1151169), die nu nog duidelijk herkenbaar is in het landschap door zijn hogere ligging en de (weliswaar deels volgestorte) gracht. Ze wordt duidelijk afgebeeld met gebouwen op 17^e-eeuwse kaarten; de grachtenstructuur is op de latere kaarten nog goed zichtbaar.

Ten zuidwesten van de dorpskern van Testelt, bij het kerkhof, lag ook een schans, maar hiervan is niets meer te zien. In het gehucht de Voort, ten noorden van de ankerplaats, lag er een tweede schans voor de Testeltse bevolking. Mogelijk werden de schansen van Messelbroek en Testelt opgericht door de abdij van Averbode.

Ook langs de Demer bij de kerk van Langdorp lag er een schans. Al op het einde van de 17^e eeuw was deze in verval.

In het kaartboek van van de abdij van Averbode staat ten noordwesten van de kerk van Testelt een tweeledige omgrachte structuur afgebeeld. In de bijbehorende legende is er sprake van een rond en vierkant 'hof' aangeduid met het toponiem 'mot'. Zowel de tweeledigheid als het toponiem wijzen in de richting van een motte-structuur, maar verdere gegevens ontbreken.

Infrastructuur

Doorheen de geschiedenis is de Demer steeds een barrière geweest, wat ten dele de vroegere 'culturele' verschillen tussen het Hageland en de Kempen kan verklaren. Tussen Aarschot en Diest waren er twee belangrijke **verbindingen door de vallei**, namelijk de Oude Heidedijk of Zichemsedijk tussen Zichem en Averbode over de Worp, en de Testeltsedijk tussen Testelt en Messelbroek. Voor het gebruik van de verbindingen diende er tol betaald te worden. Vanwege de lage ligging in de overstromingsvlakte van de vallei lagen deze hoofdwegen op een dijk, en hadden ze mogelijk ooit een militaire betekenis. In het verleden waren er ook andere bruggen, zoals bij de kerk van Langdorp of tussen Langdorp en Weerde (aansluitend op de Kerk- of Weerdedijk). Er waren ook doorwaadbare plaatsen, onder meer aan de kerk van Langdorp waar zich een 'santplaete' in het water bevond.

Ook vandaag nog is de Demer als grens bepalend voor de identiteit van het valleilandschap.

Op 1 februari 1865 werd de **spoorlijn 35** tussen Aarschot en Diest geopend. De spoorlijn doorsnijdt het beemden- en broekenlandschap ten noorden van Zichem. Het station van Zichem was vooral in de eerste helft van de twintigste eeuw een belangrijk knooppunt inzake reizigersvervoer per spoor, zowel voor wat betreft pendelverkeer als bedevaarders naar Scherpenheuvel. Getuige hiervan zijn het stationsgebouw (een type met een hoge en lage vleugel, ontworpen voor en talrijk voorkomend langs de lijnen van de spoorwegmaatschappij Grand Central Belge, maar waarvan nog slechts de stations van Zichem en Boechout bestaan) (ID213208) en het op een aansluitend terrein gelegen buurtspoorwegstation (ook van een uitzonderlijk type) (ID213209) met de bijbehorende watertoren (afgebroken) en tramloodsen (ID213210). In de 19^e eeuw was dit station ook belangrijk voor het hooitransport uit de beemden naar de steden via het spoor. Twee lokale families, Van Meeuwen en Weynants, waren eigenaars van grote hooilanden in de Demervallei en werden de vaste hooileveranciers voor de paarden van rijkswacht, leger en koninklijke familie. Ze bezorgden Zichem in de 19e eeuw een bescheiden economische bloei. De opleving van de hooihandel lag aan de basis hiervan. Hiermee verwierven ze een aanzienlijk kapitaal. Elk bouwden ze een groot herenhuis met veel nevengebouwen, ieder aan één kant van de spoorlijn. De **stationsbuurt** bevat nog een aantal interessante gebouwen uit de tweede helft van de 19e - begin 20e eeuw, zoals de villa van hooihandelaar Weynants (ID213211) en het Café de la Gare (ID213207). In de loop van de 20e eeuw werd de weg tussen Zichem en het station geleidelijk dichtgebouwd, maar toch behoudt de stationsbuurt nog steeds een zekere eigenheid.

De berm van de voormalige **spoorlijn 30** naar Scherpenheuvel is nog heel goed herkenbaar in het landschap, hij loopt langs het Molenstedebeek en de hoeve De Toren naar het nog bestaande station van Scherpenheuvel. Het gaat hier in feite om een buurtspoorwegconcessie daterend van 1892 die uitzonderlijk in handen kwam van een spoorwegmaatschappij, namelijk de Grand Central Belge, en in feite deel uitmaakte van de verbinding naar Turnhout. De lijn werd in 1894 in gebruik genomen. In 1957 werd het reizigersverkeer opgeheven, in 1972 het goederenvervoer.

In 1900 werd de **buurtspoorweg** van Zichem naar Meerhout en verder naar Turnhout geopend. Binnen de perimeter van de ankerplaats volgden de tramsporen de Heidedijk. De tramlijn was al snel een succes, onder meer omwille van het (bedevaarts)toerisme. Tot 1920 werd de lijn uitgebaat door de 'Antwerpsche Maatschappij voor den Dienst van Buurtspoorwegen', waarna de exploitatie in handen kwam van de Nationale Maatschappij voor Buurtspoorwegen. De lijn werd in 1949 uit dienst genomen.

Langs de Demer en de zijlopen worden op oude kaarten verschillende oude **sluizen** getekend. Mogelijk bestaan er nog verschillende restanten van deze vaak gemetselde sluizen, al dan niet goed bewaard of onder een latere grondbedekking. In de oever van de Demer komt ter hoogte van de oude pastorie van Testelt nog een muur in ijzerzandsteen voor die een relict is van de oude sluis.

In de ankerplaats komen nog weinig oude **bruggen** voor. Vermeldenswaardig zijn twee bruggen over de Leigracht ten zuiden van de Voortberg. De ene is een spoorwegbrug waarvan de oorspronkelijke bruggenhoofden uit 1865 nog aanwezig zijn. De andere brug die er langs ligt is mogelijk ook 19e-eeuws. Ook enkele bruggen van de voormalige spoorlijn 30 van Zichem naar Scherpenheuvel hebben nog erfgoedwaarde.

In de ankerplaats zijn **oude wegen en paden** nog opmerkelijk goed bewaard gebleven. Tracés werden weinig of niet gewijzigd en veel wegen bleven onverhard. Hierbij dient wel gezegd te worden dat veel onverharde wegen worden verbeterd met halfverhardingsmateriaal, wat wegen op oorspronkelijk bodemsubstraat zeldzamer maakt. Verschillende wegen hebben nog hun oude profiel bewaard, waardoor ze minder toegankelijk zijn. Wegen en paden die in onbruik zijn geraakt, zijn vaak nog niet verdwenen in het landschap. Vooral in de landduinen zijn nog oude wegtracés geconserveerd die waarschijnlijk al in het begin van de 19e eeuw in onbruik zijn geraakt.

In de vallei tussen Testelt en Langdorp komen er enkele tot twee meter hoge dijken voor die parallel met de Demer liggen en begroeid zijn met bos. In de volksmond worden ze '**wallen**' genoemd. De functie of het ontstaan hiervan zijn niet bekend, maar mede door hun begroeiing vormen ze een duidelijk zichtbaar relict in de vallei.

Ter hoogte van de Dorenberg lag een deel van de '**Franse Linie**'. Aangelegd door Franse soldaten bij het begin van de Spaanse Successieoorlog (1702-1715) liep deze linie van aan de Demer ter hoogte

van Schoonhoven, naar het noorden over de Dorenberg. Deze lijn wordt duidelijk afgebeeld op de kaart van Fricx (1712-1727) en ander 18^e-eeuws kaartmateriaal, waar nog een brede gracht te zien is in de beemden van de Demer naar de langgestrekte hoeve (ID213142) aan de voet van de Dorenberg. De grachten van die lijn zouden op de Dorenberg nog bestaan hebben tot in 1941. Toen werden ze gedempt bij het effenen van het terrein door de toenmalige eigenaar.

6. De landschapskenmerken die typisch zijn voor de ankerplaats, met inbegrip van de ruimtelijke kenmerken die eigen zijn aan de waarden

Deze tekst samen met de toegevoegde kaart 'landschapskenmerken' lezen (kaart 2a en 2b).

1° Vallei van de Demer en aanpalende waterlopen

- a) De Demer is een meanderende rivier, deels rechtgetrokken en grotendeels bedijkt, met tal van zijlopen. In het reliëf zijn sporen terug te vinden van afgesneden meanders en fossiele stroomgeulen die soms ver van de huidige rivierloop verwijderd liggen. De rivier is een natuurlijke barrière in het landschap met een beperkt aantal bruggen;
- b) De valleibodem is een nog steeds natuurlijk overstroombaar gebied dat nagenoeg onbebouwd is gebleven. Op de valleibodem komen tal van donken voor;
- c) Een dicht net van kunstmatige waterlopen, begreppelde graslanden en relictten als oude dijken, onderleiders of sifons, verhoogd gelegen beddingen, stuwvoorzieningen, sluiswerk of bruggetjes getuigen van het vroegere waterbeheer;
- d) Alle materiële relictten die de natuurlijke overstromingen van de Demer moesten bijsturen om de grasproductie van de hooi- en weilanden op te drijven, alsook het vroegere bevoeiingsstelsel bij de splitsing van de Oude en de Nieuwe Motte;
- e) Verschillende amers als herinnering aan de verdwenen scheepvaart op de Demer;
- f) Kenmerkend zijn de voormalige, niet omheinde hooi- en weilanden in een open landschap met weinig of geen perceelsrandbeplantingen;
- g) Meidoornhagen en lijnvormige populierbeplantingen komen plaatselijk voor en getuigen van de 19^e- en 20^e-eeuwse evolutie van het valleibeheer;
- h) Relictten van veenwinning zijn nog zichtbaar bij Schoonhoven, de Baggelt, het Vierkensbroek, Kraanrijk en het Kraanrijebroek. Het gaat vooral om turfputten die aan het verlanden zijn en 'turfdijken' in verschillend formaat;
- i) Overall is microreliëf terug te vinden dat informatie oplevert over de natuurlijke bodemopbouw en de ontwikkeling van het cultuurlandschap. Het microreliëf kan ook een indicator zijn van archeologische sporen, al zijn er archeologische resten te verwachten onder het alluvium;
- j) Hoge botanische waarde, vooral dan de graslandtypes, waar kleine verschillen in reliëf, bodemsamenstelling en hydrologie (overstromingshoogte en kwel) voor een grote variatie in de vegetaties zorgt. De valleibodem heeft een grote faunistische waarde;
- k) Oude, onverharde wegen en paden, soms nog ongestoord in het plaatselijke bodemsubstraat;
- l) Dijkachtige structuren waarvan de oorsprong en de functie onbekend zijn, in de volksmond 'wallen' genoemd;
- m) Tussen Diest en Zichem wordt het zicht in de smalle vallei bepaald door de steilranden van de aanpalende heuvelruggen. Tussen Zichem en Messelbroek verbreedt de vallei en is de valleirand weinig of niet zichtbaar. In deze grote vlakte is de Voortberg beeldbepalend. Ten westen van Messelbroek vernauwt de vallei en komen de flankerende heuvelruggen en getuigenheuvels opnieuw in beeld;
- n) Op de valleibodem zijn er zones waar de vroegere openheid goed bewaard is. In meer gesloten delen, komen nog belangrijke doorzichten voor;
- o) De donken in dit deelgebied overstroomden zelden of nooit en kunnen tot enkele meters boven de valleibodem uitkomen. Ze zijn van (groot) archeologisch belang;
- p) Bebouwing komt zo goed als niet voor op de donken;
- q) Naast delen met een oorspronkelijk reliëf, komen er op de donken ook percelen voor waar het reliëf reeds lang is gewijzigd, bijvoorbeeld voor de aanleg van aarden wallen;
- r) In het verleden kwamen op de donken zowel heischrale graslanden, akkers, heide als bos voor. Tegenwoordig ligt het aandeel van naalddhoutaanplantingen hoger;
- s) Op de donken en vooral op de donkranen zijn veel kleine landschapselementen te vinden. Beplantingen staan regelmatig op aarden wallen en knoteiken komen frequent voor;

- t) Soortenrijke heischrale graslanden, droge heide en Eiken-Berkenbosvegetaties geven de donken een botanische waarde. Door verschil in overstromingshoogte wordt aan de voet van deze donken een gradiënt vochtig-droog en basisch-zuur in stand gehouden met snelle opeenvolging van vegetatietypes;
- u) Vrije zichten van de valleibodem naar de donken, geven een goed beeld van de reliëfverschillen en de landschappelijke eigenheid van donken;
- v) Archeologisch erfgoed:
 - i) Opgenomen in de Centraal Archeologische Inventaris:
 - (1) CAI 2309: Aarschot, Aarschot: Kasteel van Schoonhoven: motte en verdwenen kerk van Weerde: via kaartstudie;
 - (2) CAI 2478: Scherpenheuvel-Zichem, Zichem: Oranjekasteel, site met walgracht geënt op de verdwenen Burcht van Zichem: via literatuur;
 - (3) CAI 3300: Scherpenheuvel-Zichem, Zichem: Maagdentoren: via archeologisch en bouwkundig onderzoek;
 - (4) CAI 3873: Aarschot, Aarschot: 1) Sint-Lambertuskerk: losse vondst lithisch materiaal en aardewerk: via prospectie. 2) Sint-Lambertuskerk: verdwenen kerk met kerkhof van Weerde, maakt deel uit van de beschermde archeologische site 'Primitieve parochie van Weerde': via mechanische en veldprospectie.
 - ii) Overige indicaties archeologie:
 - (1) Aarschot, Aarschot: Primitieve parochie van Weerde (perimeter beschermde archeologische zone): via archeologisch onderzoek;
 - (2) Aarschot, Langdorp: Franselinestraat: Relicten van de Franse Linie: via kaartonderzoek;
 - (3) Scherpenheuvel-Zichem, Averbode: 'Elzenbosschans': via literatuur;
 - (4) Scherpenheuvel-Zichem, Messelbroek: Verdwenen toren 'Aan de Kolken': via literatuur;
 - (5) Scherpenheuvel-Zichem, Testelt: Schuurweg: Voormalige pachthoeve 'Broekhoeve': via literatuur;
 - (6) Scherpenheuvel-Zichem, Zichem: Relicten van de stadsomwalling: via literatuur en digitaal hoogtemodel.
- w) Bouwkundig erfgoed:
 - (1) ID 42747: Scherpenheuvel-Zichem, Zichem: Ernest Claesstraat z.n.: Maagdentoren;
 - (2) ID 213212: Scherpenheuvel-Zichem, Zichem: Ernest Claesstraat 148: Cottagegetinte villa;
 - (3) ID 213213: Scherpenheuvel-Zichem, Zichem: Ernest Claesstraat 152: Geboortehuis Ernest Claes;
 - (4) Aarschot: Aarschot: Diestsesteenweg 40: Hoeve;
 - (5) Scherpenheuvel-Zichem, Testelt: Schuurweg 27: Broekhoeve met restanten uit 1608;
 - (6) Scherpenheuvel-Zichem, Testelt: Wijngaardstraat z.n.: Spoorwegbrug over de Leigracht;
 - (7) Scherpenheuvel-Zichem, Testelt: Wijngaardstraat z.n.: Brug over de Leigracht;
 - (8) Scherpenheuvel-Zichem, Zichem: Ernest Claesstraat z.n.: ijskelder.

2° Landduinenrij tussen Gijmel en Zavel

- a) Landduinen met uitgesproken reliëf en typische verstuiwingsvormen als paraboolduinen;
- b) Door naaldhout gefixeerde landduinen met zeer goed bewaarde reliëfstructuren zoals het historische wegenpatroon, wallen en relictten van vijvers;
- c) Naaldhoutbeplantingen met in de kruidlaag relictten van open vegetatietypes. Plaatselijk is de vroegere heidevegetatie al hersteld;
- d) Sporen van (historische) zandgroeves;
- e) Archeologisch erfgoed:
 - i) Opgenomen in de Centraal Archeologische Inventaris:
 - (1) CAI 2384: Aarschot, Langdorp: Molenheidestraat z.n.: Houten windmolen: via literatuur.
 - ii) Overige indicaties archeologie:
 - (1) Aarschot, Langdorp: Kleine Vleminckxstraat z.n.: verdwenen hoeve: via kaartmateriaal.
- f) Bouwkundig erfgoed:
 - (1) ID 41461: Aarschot, Langdorp: Molenheidestraat z.n.: Houten windmolen 'Heimolen';
 - (2) Aarschot, Langdorp: Mertenheenstraat 6: Plattelandswoning;
 - (3) Aarschot, Langdorp: Mertenheenstraat 8: Langgestrekte hoeve deels in ijzerzandsteen;
 - (4) Aarschot, Langdorp: Kiekopstraat z.n.: Kiekopkapel gedateerd 1894;
 - (5) Aarschot, Langdorp: Diepvenstraat z.n.: De Kockskapel gedateerd 1865.

3° Valleiranden van de Demer en aanpalende waterlopen

- a) Half open landschap met een gemengd landgebruik waarin akkers en graslanden domineren. Verspreid over de valleirand komen kleine bosbestanden voor;
- b) De historische bebouwing die verspreid was met enige verdichting in de gehuchten is vandaag aangevuld met lintbebouwing op de rand van de ankerplaats. De verspreide bebouwing is gebleven, maar is enigszins verdicht. De historische en huidige landbouwexploitaties in de ankerplaats zijn in dit deelgebied te situeren;
- c) Van oudsher zijn hier veel kleine landschapselementen te vinden. Hagen, houtkanten, al dan niet op een aarden wal, knotbomen en opgaande bomen, solitair of in lijnbeplanting kenmerken het landschap. De overgangen naar de valleibodem worden vaak gemarkeerd door erosietaluds van de Demer. Er komen ook vrij veel holle wegen, taluds en andere reliëfstructuren voor. De hier opgesomde elementen vallen vaak samen met culturele grenzen;
- d) Onverharde veldwegen, holle wegen en paden hebben hun oorspronkelijke karakter relatief goed bewaard. Sommige onverharde wegen of paden liggen verhoogd in het landschap;
- e) De ecologische waarde zit vooral in de kleine landschapselementen, maar er zijn ook waardevolle vegetaties te vinden in schrale graslanden, kleinschalige akkers en bos;
- f) Diverse zichten op de valleibodem en de valleiranden en getuigenheuvels aan de overkant van de vallei;
- g) Archeologisch erfgoed:
 - i) Opgenomen in de Centraal Archeologische Inventaris:
 - (1) CAI 966: Aarschot, Langdorp: Mertenheestraat z.n.: vondstenconcentratie, aardewerk: via veldprospectie;
 - (2) CAI 533: Aarschot, Rillaar: Rommelaar: Losse vondst lithisch materiaal: via veldprospectie;
 - (3) CAI 2414: Aarschot, Rillaar: Molen te Leefdaal: via literatuur;
 - (4) CAI 2005: Scherpenheuvel-Zichem, Zichem: Pachthoeve 'de Toren'/'Kranenburg': via literatuur;
 - (5) CAI 151169: Scherpenheuvel-Zichem, Messelbroek: Hammekensstraat: Schans van Messelbroek: via literatuur.
 - ii) Overige indicaties archeologie:
 - (1) Aarschot, Langdorp: Binneweg: Verdwenen landbouwnederzetting 'Laak': via literatuur;
 - (2) Aarschot, Langdorp: Peperstraat: Verdwenen landbouwnederzetting 'Donk': via literatuur;
 - (3) Aarschot, Langdorp: Franselinestraat: Relicten van de Franse Linie: via kaartonderzoek;
 - (4) Aarschot, Rillaar: Hoevedreef 21: Voormalig pachthoeve 'Oude Hoeve' of 'Quarrehoeve': via literatuur;
 - (5) Aarschot, Rillaar: Rommelaar: Verdwenen bebouwing aan de Amer van Rommelaar: via literatuur;
 - (6) Scherpenheuvel-Zichem: Averbode: Verdwenen pachthoeve 'De Haak': via literatuur;
 - (7) Scherpenheuvel-Zichem: Zichem: Verdwenen hoeve 'Rodebos': via kaartmateriaal;
 - (8) Scherpenheuvel-Zichem: Zichem: Relicten van de stadsomwalling: via literatuur en digitaal hoogtemodel.
- h) Bouwkundig erfgoed:
 - (1) ID 213142: Aarschot, Langdorp: Franselinestraat 13A: Langgestrekte hoeve;
 - (2) ID 213142: Aarschot, Langdorp: Franselinestraat 13B: Langgestrekte hoeve;
 - (3) ID 41463: Aarschot, Langdorp: Testeltsesteenweg z.n.: Kapel Onze-Lieve-Vrouw van de Donk;
 - (4) ID 213140: Aarschot, Langdorp: Binnenweg 68: Hoeve van circa 1914;
 - (5) ID 213149: Aarschot, Langdorp: Oudenstokstraat 9: Langgestrekte hoeve deels in leem;
 - (6) ID 213148: Aarschot, Langdorp: Oude Mechelsebaan 567: Langgestrekte hoeve;
 - (7) ID 213153: Aarschot, Langdorp: Weegstraat 36: Hoeve met losstaande bestanddelen;
 - (8) ID 213150: Aarschot, Langdorp: Testeltsesteenweg 192: Typische interbellumhoeve;
 - (9) ID 213150: Aarschot, Langdorp: Testeltsesteenweg 196: Typische interbellumhoeve;
 - (10) ID 213150: Aarschot, Langdorp: Testeltsesteenweg 198: Typische interbellumhoeve;
 - (11) ID 213151: Aarschot, Langdorp: Testeltsesteenweg 232: Langgestrekte hoeve;
 - (12) ID 213152: Aarschot, Langdorp: Testeltsesteenweg 261: Hoeve met boerenburgerhuis;
 - (13) ID 213197: Scherpenheuvel-Zichem, Testelt: Hanenberg 53: Langgestrekte hoeve deels in vakwerkbouw;
 - (14) ID 213182: Scherpenheuvel-Zichem, Averbode: Klein Broekstraat 37: Eenheidsbebouwing;

- (15) ID 213182: Scherpenheuvel-Zichem, Averbode: Klein Broekstraat 39: Eenheidsbebouwing;
- (16) ID 213182: Scherpenheuvel-Zichem, Averbode: Klein Broekstraat 41: Eenheidsbebouwing;
- (17) ID 213182: Scherpenheuvel-Zichem, Averbode: Klein Broekstraat 43: Eenheidsbebouwing;
- (18) ID 213182: Scherpenheuvel-Zichem, Averbode: Klein Broekstraat 45: Eenheidsbebouwing;
- (19) ID 213182: Scherpenheuvel-Zichem, Averbode: Klein Broekstraat 51: Eenheidsbebouwing;
- (20) ID 213182: Scherpenheuvel-Zichem, Averbode: Klein Broekstraat 53: Eenheidsbebouwing;
- (21) ID 213182: Scherpenheuvel-Zichem, Averbode: Klein Broekstraat 55: Eenheidsbebouwing;
- (22) ID 213182: Scherpenheuvel-Zichem, Averbode: Klein Broekstraat 57: Eenheidsbebouwing;
- (23) ID 213182: Scherpenheuvel-Zichem, Averbode: Klein Broekstraat 59: Eenheidsbebouwing;
- (24) ID 213173: Diest, Molenstede: Reppelsebaan z.n.: Onze-Lieve-Vrouwkapel;
- (25) ID 42757: Scherpenheuvel-Zichem, Zichem: Steenweg Diest 9: Hoeve Kranenburg;
- (26) ID 213163: Aarschot, Rillaar: Rommelaar 73: Boerenburgerhuis gedateerd 1728;
- (27) ID 41467: Aarschot, Rillaar: Molendreef 30: Molen te Leefdaal;
- (28) ID 213161: Aarschot, Rillaar: Hoevedreef z.n.: Kapel Onze-Lieve-Vrouw-van-Bijstand;
- (29) ID 200149: Aarschot, Aarschot: Diestsesteenweg 12: Watermolen van Schoonhoven;
- (30) Aarschot, Langdorp: Franselinestraat 51: Langgestrekte hoeve;
- (31) Aarschot, Langdorp: Oudenstokstraat 17: Langgestrekte hoeve;
- (32) Aarschot, Langdorp: Testeltsesteenweg 216: Langgestrekte hoeve;
- (33) Aarschot, Langdorp: Testeltsesteenweg 236: Volkscafé;
- (34) Scherpenheuvel-Zichem, Testelt: Voort z.n.: Smeedijzeren kruis;
- (35) Scherpenheuvel-Zichem, Averbode: Klein Broekstraat 27: Dorpswoning;
- (36) Diest, Kaggevinne: Zichemseweg z.n.: Onze-Lieve-Vrouwkapel omringd door geknotte haagbeuken;
- (37) Diest, Molenstede: Vijverstraat 19: Lindehoeve gedateerd 1879;
- (38) Scherpenheuvel-Zichem, Zichem: Weg Messelbroek 69: Plattelandswoning met muur in ijzerzandsteenschollen;
- (39) Aarschot, Rillaar: Hompelstraat 59: Plattelandswoning met muren in ijzerzandsteenschollen;
- (40) Aarschot, Rillaar: Hompelstraat 60: Plattelandswoning met muren in ijzerzandsteenschollen;
- (41) Aarschot, Rillaar: Wijnberg 74: Hoeve met muur in ijzerzandsteenschollen;
- (42) Aarschot, Rillaar: Wijnberg 130: Langgestrekte hoeve;
- (43) Aarschot, Rillaar: Mottestraat 71: Langgestrekte hoeve;
- (44) Aarschot, Rillaar: Mottestraat 88: Langgestrekte hoeve;
- (45) Aarschot, Rillaar: Mottestraat 92: Langgestrekte hoeve.

4° Getuigenheuvels

- a) Zeer steile overgangen naar de valleirand, waarbij hoogteverschillen tot ca. 40 meter worden overbrugd;
- b) Ook enkele vrijliggende getuigenheuvels waarvan de Voortberg en de Konijnenberg de meest opvallende zijn;
- c) Bebouwing is beperkt aanwezig en concentreert zich vooral aan de voet van de getuigenheuvels;
- d) Het grondgebruik bestaat uit graslanden en bossen op de steilranden en uit akkers, graslanden en bossen in het golvende landschap bovenop de heuvelruggen. De vroegere openheid die kenmerkend was voor de vrijliggende getuigenheuvels is nog gedeeltelijk aanwezig. De Groeve is een uitzondering, waar sinds de 18^e eeuw onafgebroken bos aanwezig is;
- e) Op verschillende plaatsen komen al dan niet gedocumenteerde ijzerzandsteengroeven voor;
- f) Bij Aarschot ligt een deel van de stadsvest verdiept in de steilrand van de Koutherberg;
- g) Onverharde wegen, markante en diepe holle wegen en paden maken het gebied toegankelijk;
- h) Taluds en andere reliëfverschillen komen vrij vaak voor. Oude perceelsrandbegroeiingen zijn minder voorkomend;
- i) Onverharde veldwegen, holle wegen en paden doorkruisen de getuigenheuvels;
- j) Schrale vegetaties, bosvegetaties en akkervegetaties zijn van botanisch belang. Het specifieke microklimaat heeft een invloed op de aanwezige vegetatie en is van belang voor de fauna en meer in het bijzonder de entomofauna en reptielen. Op enkele steile hellingen komt historisch permanente bos voor;
- k) Fraaie zichten over de vallei. Op de Voortberg staat een zendmast als baken in het landschap;

- l) Op de getuigenheuvels komen veel steentijdvindplaatsen voor.
- m) Archeologisch erfgoed:
 - i) Opgenomen in de Centraal Archeologische Inventaris:
 - (1) CAI 199: Aarschot, Aarschot: Aurelianustoren: losse vondst lithisch materiaal: via veldprospectie;
 - (2) CAI 966: Aarschot, Langdorp: Mertenheenstraat z.n.: vondstenconcentratie, aardewerk: via veldprospectie;
 - (3) CAI 1799: Diest, Kaggevinne: Zichemseweg: vondstenconcentratie, lithisch materiaal: via vondstmelding;
 - (4) CAI 1799: Diest, Kaggevinne: Zichemseweg: losse vondst, metaal: via vondstmelding;
 - (5) CAI 1803: Diest, Kaggevinne: Zichemseweg: losse vondst, lithisch materiaal: via vondstmelding;
 - (6) CAI 3016: Aarschot, Aarschot: Aurelianustoren: via luchtfotografie;
 - (7) CAI 3874: Aarschot, Aarschot: Leuvensestraat: verdwenen Sint-Niklaasklooster: via archeologisch onderzoek;
 - (8) CAI 150115: Diest, Kaggevinne: Zichemseweg: losse vondst, munt: via vondstmelding;
 - (9) CAI 151006: Aarschot, Aarschot: Leuvensesteenweg: uitbraakspoor van de stadsmuur: via mechanische prospectie.
 - ii) Overige indicaties archeologie:
 - (1) Aarschot, Aarschot: Geetsstraat: 'Visgracht': via literatuur en digitaal hoogtemodel;
 - (2) Aarschot, Langdorp: Langdorpsesteenweg 'Schuttershof': via literatuur.
- n) Bouwkundig erfgoed:
 - (1) ID 41433: Aarschot, Aarschot: Orleanstoren z.n.: Aurelianustoren;
 - (2) ID 213129: Aarschot, Aarschot: Diestsestraat z.n.: Oorlogsmonument;
 - (3) ID 213131: Aarschot, Aarschot: Leibergweg z.n.: Ommegangkapel;
 - (4) ID 212291: Diest, Molenstede: Grasbos z.n.: Kunstenaarswoning naar ontwerp van Luc Heylen;
 - (5) ID 212291: Diest, Molenstede: Grasbos 84: Kunstenaarswoning naar ontwerp van Luc Heylen;
 - (6) Aarschot, Aarschot, Leuvensestraat z.n.: Omheiningsmuur van het voormalige Sint-Niklaasklooster.;
 - (7) Aarschot, Rillaar: Rommelaar 81: Hoeve;
 - (8) Aarschot, Rillaar: Rommelaar 100: Hoeve met muur in ijzerzandsteenschollen;
 - (9) Diest, Molenstede: Grasbos z.n.: Onze-Lieve-Vrouwekapel.

5° Historische dorpskernen

- a) Dorpskernen waarin het merendeel van de oudere bebouwing bewaard is gebleven. De schaal van de bebouwing is beperkt en heeft de identiteit van de dorpen niet fundamenteel aangetast;
- b) De historische dorpskom van Langdorp heeft een beperkte omvang. Authentieke cluster van de pastorie en de kerk sluit naadloos aan op de Demer en de oostelijke hooilanden. Klein dorpsplein met voormalig gemeentehuis en verdwenen winkels en herbergen. Monumentale Zomereik aan de oostzijde van het dorpscentrum, tegenover het voormalige klooster;
- c) Messelbroek had vroeger een open dorpscentrum met een zeer beperkt aantal woningen. Afgezien van de kerk en de pastorie met tuin is hier vooral begin 20^e-eeuwse bebouwing te vinden. De openheid is vooral ten westen van de kerk bewaard;
- d) Het dorpscentrum van Testelt is vrij ongeschonden en heeft afgezien van de kerk verschillende markante gebouwen. De oude watermolen, de voormalige pastorie en enkele burgerwoningen vallen meteen op. Enkele ruime tuinen die grenzen aan het openbaar domein en het kerkhof geven de dorpskom een groen accent;
- e) De afbakening van dit deelgebied in Zichem omvat een deel van de voormalige stad alsook de stationsomgeving. Het dorpscentrum telt heel wat waardevolle gebouwen die getuigen van het historische belang van Zichem. De ruime markt heeft haar aanleg uit 1920 grotendeels bewaard. In de stationsomgeving komt eind 19^e-begin 20^e-eeuwse bebouwing voor die in relatie staat met de vroegere bedrijvigheid aan het station;
- f) De kerkstorens van de verschillende dorpen, alsook de Maagdentoren zijn een baken in het landschap;
- g) Archeologisch erfgoed:

- i) Opgenomen in de Centraal Archeologische Inventaris:
 - (1) CAI 2383: Aarschot, Langdorp: Sint-Pieterskerk met kerkhof: via kaartstudie;
 - (2) CAI 2439: Scherpenheuvel-Zichem, Testelt: Sint-Pieterskerk met kerkhof: via literatuur;
 - (3) CAI 2440: Scherpenheuvel-Zichem, Testelt: Watermolen, eigendom van de abdij van Averbode. Via literatuur;
 - (4) CAI 2476: Scherpenheuvel-Zichem, Zichem: Sint-Eustachiuskerk;
 - (5) CAI 2537: Scherpenheuvel-Zichem, Messelbroek: Sint-Michielskerk: via literatuur;
 - (6) CAI 3959: Scherpenheuvel-Zichem, Zichem: Elzenklooster: via literatuur;
 - (7) CAI 3960: Scherpenheuvel-Zichem, Zichem: Oude watermolen: via literatuur;
 - (8) CAI 151085: Scherpenheuvel-Zichem, Testelt: Motte: via literatuur.
- ii) Overige indicaties archeologie:
 - (1) Aarschot, Langdorp: Langdorpsesteenweg: Verdwenen bebouwing aan de Amer van Langdorp: via kaartstudie;
 - (2) Scherpenheuvel-Zichem, Testelt: Schans van Testelt (aan het kerkhof): via literatuur;
 - (3) Scherpenheuvel-Zichem: Zichem: Relicten van de stadsomwalling: via literatuur en digitaal hoogtemodel;
 - (4) Scherpenheuvel-Zichem: Zichem: Kleine Molen of Heilige Geestmolen: via literatuur.
- h) Bouwkundig erfgoed:
 - (1) ID 41460: Aarschot, Langdorp: Langdorpsesteenweg 345: Hoeve van 1769;
 - (2) ID 41458: Aarschot, Langdorp: Langdorpsesteenweg z.n.: Parochiekerk Sint-Pieter;
 - (3) ID 213147: Aarschot, Langdorp: Langdorpsesteenweg z.n.: Onze-Lieve-Vrouwekapel van 1947;
 - (4) ID 213144: Aarschot, Langdorp: Langdorpsesteenweg 305: Neoclassicistisch burgerhuis;
 - (5) ID 213143: Aarschot, Langdorp: Langdorpsesteenweg 256: Burgerhuis;
 - (6) ID 213145: Aarschot, Langdorp: Langdorpsesteenweg 313: Voormalig gemeentehuis;
 - (7) ID 213145: Aarschot, Langdorp: Langdorpsesteenweg 315: Voormalig gemeentehuis;
 - (8) ID 213145: Aarschot, Langdorp: Langdorpsesteenweg 317: Voormalig gemeentehuis;
 - (9) ID 213146: Aarschot, Langdorp: Langdorpsesteenweg 339: Voormalig klooster met schoolgebouw;
 - (10) ID 42760: Scherpenheuvel-Zichem, Messelbroek: Testeltsebaan z.n.: Parochiekerk Sint-Michiel;
 - (11) ID 213183: Scherpenheuvel-Zichem, Messelbroek: Eikeveldstraat 1: Ruime dorpswoning;
 - (12) ID 213184: Scherpenheuvel-Zichem, Messelbroek: Eikeveldstraat 15: Sint-Jozefschool;
 - (13) ID 213185: Scherpenheuvel-Zichem, Messelbroek: Testeltsebaan z.n.: Heilig Hartbeeld;
 - (14) ID 213186: Scherpenheuvel-Zichem, Messelbroek: Testeltsebaan z.n.: Calvarie;
 - (15) ID 213188: Scherpenheuvel-Zichem, Testelt: Bergstraat z.n.: Sint-Jozefkapel;
 - (16) ID 213187: Scherpenheuvel-Zichem, Testelt: Bergstraat 4: Seinwachterswoning;
 - (17) ID 42763: Scherpenheuvel-Zichem, Testelt: Dorp z.n.: Parochiekerk Sint-Pieter;
 - (18) ID 201395: Scherpenheuvel-Zichem, Testelt: Dorp z.n.: Sint-Jozefskapel;
 - (19) ID 213189: Scherpenheuvel-Zichem, Testelt: Dorp 6: Burgerhuis;
 - (20) ID 213190: Scherpenheuvel-Zichem, Testelt: Dorp 13: Herenwoning;
 - (21) ID 213191: Scherpenheuvel-Zichem, Testelt: Dorp 14: Voormalig gemeentehuis;
 - (22) ID 213192: Scherpenheuvel-Zichem, Testelt: Dorp 29: Dorpswoning;
 - (23) ID 213193: Scherpenheuvel-Zichem, Testelt: Dorp 30: Villa Terwolf;
 - (24) ID 42766: Scherpenheuvel-Zichem, Testelt: Dorp 34: Watermolen 4;
 - (25) ID 213194: Scherpenheuvel-Zichem, Testelt: Dorp 32: Oliemagazijn, later stoomfabriek;
 - (26) ID 213195: Scherpenheuvel-Zichem, Testelt: Dorp 40: 19e-eeuwse burgerwoning;
 - (27) ID 213196: Scherpenheuvel-Zichem, Testelt: Dorp 52: Voormalige pastorie;
 - (28) ID 213199: Scherpenheuvel-Zichem, Testelt: Stationsstraat 1: Klooster;
 - (29) ID 213210: Scherpenheuvel-Zichem, Zichem: Ernest Claesstraat z.n.: Loodsen van de Buurtspoorwegen;
 - (30) ID 213202: Scherpenheuvel-Zichem, Zichem: Ernest Claesstraat 1: Dorpswoning;
 - (31) ID 213203: Scherpenheuvel-Zichem, Zichem: Ernest Claesstraat 10: Voormalige herberg;
 - (32) ID 213203: Scherpenheuvel-Zichem, Zichem: Ernest Claesstraat 12: Voormalige herberg;
 - (33) ID 213204: Scherpenheuvel-Zichem, Zichem: Ernest Claesstraat 69: Brouwerswoning, later postkantoor;
 - (34) ID 213205: Scherpenheuvel-Zichem, Zichem: Ernest Claesstraat 71: Woning en café;
 - (35) ID 213205: Scherpenheuvel-Zichem, Zichem: Ernest Claesstraat 73: Woning en café;

- (36) ID 213206: Scherpenheuvel-Zichem, Zichem: Ernest Claesstraat 75: Burgerwoning;
- (37) ID 213207: Scherpenheuvel-Zichem, Zichem: Ernest Claesstraat 82: Voormalig café;
- (38) ID 213208: Scherpenheuvel-Zichem, Zichem: Ernest Claesstraat 84: Station Zichem;
- (39) ID 213209: Scherpenheuvel-Zichem, Zichem: Ernest Claesstraat 88: Tramwachtzaal;
- (40) ID 213209: Scherpenheuvel-Zichem, Zichem: Ernest Claesstraat 90: Tramwachtzaal;
- (41) ID 213211: Scherpenheuvel-Zichem, Zichem: Ernest Claesstraat 91: Burgerhuis van 1902;
- (42) ID 213214: Scherpenheuvel-Zichem, Zichem: Kapt. M. Cuypersstraat 14: Stadswoning uit het interbellum;
- (43) ID 213215: Scherpenheuvel-Zichem, Zichem: Kapt. M. Cuypersstraat 20: Hoekhuis met gecementeerde lijstgevel;
- (44) ID 213216: Scherpenheuvel-Zichem, Zichem: Kranenbrugstraat 56: Steegbeluik;
- (45) ID 213216: Scherpenheuvel-Zichem, Zichem: Kranenburgstraat 58: Steegbeluik;
- (46) ID 213216: Scherpenheuvel-Zichem, Zichem: Kranenburgstraat 60: Steegbeluik;
- (47) ID 213216: Scherpenheuvel-Zichem, Zichem: Kranenburgstraat 62: Steegbeluik;
- (48) ID 213216: Scherpenheuvel-Zichem, Zichem: Kranenburgstraat 64: Steegbeluik;
- (49) ID 213216: Scherpenheuvel-Zichem, Zichem: Kranenbrugstraat 72: Steegbeluik;
- (50) ID 213216: Scherpenheuvel-Zichem, Zichem: Kranenbrugstraat 74: Steegbeluik;
- (51) ID 213216: Scherpenheuvel-Zichem, Zichem: Kranenbrugstraat 76: Steegbeluik;
- (52) ID 213216: Scherpenheuvel-Zichem, Zichem: Kranenbrugstraat 78-80: Steegbeluik;
- (53) ID 42748: Scherpenheuvel-Zichem, Zichem: Markt 1: Woonhuis van 1617;
- (54) ID 42748: Scherpenheuvel-Zichem, Zichem: Markt 2: Woonhuis van 1617;
- (55) ID 42749: Scherpenheuvel-Zichem, Zichem: Markt 4: Woonhuis uit de 18e eeuw;
- (56) ID 213217: Scherpenheuvel-Zichem, Zichem: Markt 6: Interbellum rijwoning;
- (57) ID 42750: Scherpenheuvel-Zichem, Zichem: Markt 7: Burgerhuis;
- (58) ID 213218: Scherpenheuvel-Zichem, Zichem: Markt 8: Hoekpand;
- (59) ID 213219: Scherpenheuvel-Zichem, Zichem: Markt 12: Stadswoning van circa 1893;
- (60) ID 213220: Scherpenheuvel-Zichem, Zichem: Markt 13: Interbellumwoning;
- (61) ID 42751: Scherpenheuvel-Zichem, Zichem: Markt 16: Voormalig stadhuis;
- (62) ID 213221: Scherpenheuvel-Zichem, Zichem: Markt 17: Herberg Land van Sichem;
- (63) ID 213222: Scherpenheuvel-Zichem, Zichem: Markt 23: Woning van 1923;
- (64) ID 42752: Scherpenheuvel-Zichem, Zichem: Markt 24: Stadswoning;
- (65) ID 213223: Scherpenheuvel-Zichem, Zichem: Markt 26: Neoclassicistische burgerwoning;
- (66) ID 213224: Scherpenheuvel-Zichem, Zichem: Markt 27: Woning Van Eyck van 1946;
- (67) ID 213225: Scherpenheuvel-Zichem, Zichem: Markt 28: Neotraditioneel hoekpand;
- (68) ID 42753: Scherpenheuvel-Zichem, Zichem: Markt 31: Rondbooginrijpoort;
- (69) ID 213226: Scherpenheuvel-Zichem, Zichem: Markt 36: 19e-eeuws burgerhuis;
- (70) ID 213227: Scherpenheuvel-Zichem, Zichem: Markt 39: 19e-eeuwse herberg;
- (71) ID 213228: Scherpenheuvel-Zichem, Zichem: Markt 40: Woning De Fortuin;
- (72) ID 213231: Scherpenheuvel-Zichem, Zichem: Oranjestraat 6: Gemeenteschool;
- (73) ID 213232: Scherpenheuvel-Zichem, Zichem: Oranjestraat 15: Burgerhuis van circa 1890;
- (74) ID 42746: Scherpenheuvel-Zichem, Zichem: Ter Elzen 17: Elzenklooster;
- (75) ID 42745: Scherpenheuvel-Zichem, Zichem: Pater R. Van De Wouwerstraat z.n.: Parochiekerk Sint-Eustachius;
- (76) ID 213236: Scherpenheuvel-Zichem, Zichem: Pater R. Van De Wouwerstraat z.n.: Sint-Annekapel;
- (77) ID 213233: Scherpenheuvel-Zichem, Zichem: Pater R. Van De Wouwerstraat 1: Burgerghuis;
- (78) ID 42756: Scherpenheuvel-Zichem, Zichem: Pater R. Van De Wouwerstraat 3: Pastorie;
- (79) ID 213234: Scherpenheuvel-Zichem, Zichem: Pater R. Van De Wouwerstraat 13: Vroeg 20e-eeuwse woning;
- (80) ID 200025: Scherpenheuvel-Zichem, Zichem: Pater R. Van De Wouwerstraat 15: Watermolen;
- (81) ID 213235: Scherpenheuvel-Zichem, Zichem: Pater R. Van De Wouwerstraat 19: Laat 18e-eeuwse herenwoning;
- (82) Aarschot, Langdorp: Langdorpsesteenweg 311: Voormalige dienstwoning;
- (83) Aarschot, Langdorp: Langdorpsesteenweg 325: Dorpswoning;
- (84) Scherpenheuvel-Zichem, Messelbroek: Testeltsebaan 18: Hoeve;
- (85) Scherpenheuvel-Zichem, Testelt: Dijk z.n.: Restant van sluis;
- (86) Scherpenheuvel-Zichem, Testelt: Dijk 6: Dorpswoning;

- (87) Scherpenheuvel-Zichem, Testelt: Dijk 12: Villa;
- (88) Scherpenheuvel-Zichem, Testelt: Dorp 16: Dorpswoning;
- (89) Scherpenheuvel-Zichem, Testelt: Dorp 18: Dorpswoning;
- (90) Scherpenheuvel-Zichem, Testelt: Dorp 19: Dorpswoning;
- (91) Scherpenheuvel-Zichem, Testelt: Dorp 21: Dorpswoning;
- (92) Scherpenheuvel-Zichem, Testelt: Dorp 38: Dorpswoning;
- (93) Scherpenheuvel-Zichem, Zichem: Ernest Claesstraat 79: Voormalig café;
- (94) Scherpenheuvel-Zichem, Testelt: Schuurweg 2: Dorpswoning met schuur;
- (95) Scherpenheuvel-Zichem, Zichem: Ernest Claesstraat 2A: Tweewoonst;
- (96) Scherpenheuvel-Zichem, Zichem: Ernest Claesstraat 4: Tweewoonst;
- (97) Scherpenheuvel-Zichem, Zichem: Ernest Claesstraat 44: Dorpswoning;
- (98) Scherpenheuvel-Zichem, Zichem: Ernest Claesstraat 46: Dorpswoning;
- (99) Scherpenheuvel-Zichem, Zichem: Ernest Claesstraat 48: Dorpswoning;
- (100) Scherpenheuvel-Zichem, Zichem: Ernest Claesstraat 72: Dorpswoning;
- (101) Scherpenheuvel-Zichem, Zichem: Ernest Claesstraat 76: Dorpswoning;
- (102) Scherpenheuvel-Zichem, Zichem: Ernest Claesstraat 79: Voormalig café;
- (103) Scherpenheuvel-Zichem, Zichem: Ernest Claesstraat 85: Burgerhuis;
- (104) Scherpenheuvel-Zichem, Zichem: Ernest Claesstraat 93: Burgerhuis van 1902;
- (105) Scherpenheuvel-Zichem, Zichem: Kapt. M. Cuypersstraat 18: Dorpswoning;
- (106) Scherpenheuvel-Zichem, Zichem: Markt 9: Dorpswoning;
- (107) Scherpenheuvel-Zichem, Zichem: Markt 10: Dorpswoning;
- (108) Scherpenheuvel-Zichem, Zichem: Markt 11: Dorpswoning;
- (109) Scherpenheuvel-Zichem, Zichem: Markt 14: Dorpswoning;
- (110) Scherpenheuvel-Zichem, Zichem: Markt 19: Dorpswoning;
- (111) Scherpenheuvel-Zichem, Zichem: Markt 20: Dorpswoning;
- (112) Scherpenheuvel-Zichem, Zichem: Markt 21: Voormalig gemeentehuis;
- (113) Scherpenheuvel-Zichem, Zichem: Markt 29: Dorpswoning;
- (114) Scherpenheuvel-Zichem, Zichem: Markt 30: Dorpswoning;
- (115) Scherpenheuvel-Zichem, Zichem: Markt 34: Dorpswoning;
- (116) Scherpenheuvel-Zichem, Zichem: Markt 37: Dorpswoning.

6° Parken en tuinen

- a) Waardevolle parken en tuinen die zijn opgenomen in de inventaris Historische tuinen en Parken van Vlaanderen:
 - i) Aarschot, Aarschot: Diestsesteenweg 10: Kasteel van Schoonhoven;
 - ii) Aarschot, Aarschot: Gelrodeweg 2: Villa Coremans;
 - iii) Aarschot, Aarschot: Leuvensestraat 50: Oude Dekenij;
 - iv) Aarschot, Langdorp: Langdorpsesteenweg 299: Pastorie van de Sint-Pieterskerk;
 - v) Diest, Molenstede: Hellestraat 10: Grasboskasteel;
 - vi) Scherpenheuvel-Zichem, Averbode: Westelsebaan 2: Villa Govaerts;
 - vii) Scherpenheuvel-Zichem, Zichem: De Markt;
 - viii) Scherpenheuvel-Zichem, Zichem: Kranenburgstraat 36: Oranjekasteel.
- b) Overige parken en tuinen met cultuurhistorische waarde:
 - i) Aarschot: Leuvensesteenweg 2: Interbellumvilla met tuin;
 - ii) Aarschot, Aarschot: Diestsesteenweg 52: Interbellumvilla met tuin;
 - iii) Scherpenheuvel-Zichem, Messelbroek: Testeltsebaan 2: Pastorie van de Sint-Michielskerk met tuin;
 - iv) Scherpenheuvel-Zichem, Testelt: Dijk 4: Oude pastorie van de Sint-Pieterskerk;
 - v) Scherpenheuvel-Zichem, Testelt: Pastoriestraat 6: Villa met tuin.
- c) Archeologisch erfgoed:
 - i) Opgenomen in de Centraal Archeologische Inventaris:
 - (1) CAI 199: Aarschot, Aarschot: Aurelianustoren: losse vondst lithisch materiaal: via veldprospectie;
 - (2) CAI 2309: Aarschot, Aarschot: Kasteel van Schoonhoven: motte en verdwenen kerk van Weerde: via kaartstudie;
 - (3) CAI 3018: Aarschot, Aarschot: Hof te Boonewijc (Oude Dekenij): via archiefonderzoek;
 - (4) CAI 2478: Scherpenheuvel-Zichem, Zichem: Oranjekasteel, site met walgracht geënt op de verdwenen Burcht van Zichem: via literatuur;

- ii) Overige indicaties archeologie:
 - (1) Scherpenheuvel-Zichem, Messelbroek: Oude pastorie met tuin en walgracht: via literatuur;
 - (2) Scherpenheuvel-Zichem, Testelt: Oude pastorie met tuin en walgracht: via literatuur.
- d) Bouwkundig erfgoed:
 - (1) ID 41432: Aarschot, Aarschot: Diestsesteenweg 10: Kasteel van Schoonhoven;
 - (2) ID 213155: Aarschot, Aarschot: Diestsesteenweg 52: Villa uit het interbellum;
 - (3) ID 213132: Aarschot, Aarschot: Leuvensesteenweg 2: Interbellumvilla;
 - (4) ID 213130: Aarschot, Aarschot: Gelrodeweg 2: Villa Coremans;
 - (5) ID 41429: Aarschot, Aarschot: Leuvensestraat 50: Oude Dekenij;
 - (6) ID 41459: Aarschot, Langdorp: Langdorpsesteenweg 299: Pastorie van 1791;
 - (7) ID 83620: Scherpenheuvel-Zichem, Messelbroek: Testeltsebaan 2: Pastorie;
 - (8) ID 42767: Scherpenheuvel-Zichem, Testelt: Dijk 4: Oude pastorie;
 - (9) ID 213238: Scherpenheuvel-Zichem, Averbode: Westelsebaan 2: Cottagegetinte villa Kasteel Heydedijck;
 - (10) ID 42754: Scherpenheuvel-Zichem, Zichem: Kranenburgstraat 36: Landhuis Oranjekasteel;
 - (11) ID 213172: Diest, Molenstede: Hellestraat 10: Villa Lust en Rust;
 - (12) ID 213172: Diest, Molenstede: Hellestraat z.n.: Villa Lust en Rust;
 - (13) ID 213229: Scherpenheuvel-Zichem, Zichem: Markt z.n.: Oorlogsmonument;
 - (14) ID 213230: Scherpenheuvel-Zichem, Zichem: Markt z.n.: Kiosk;
 - (15) Scherpenheuvel-Zichem, Testelt: Pastoriestraat 6: Villa.

7° Citadel van Diest

- a) De citadel van Diest maakt deel uit van de meest intacte polygonale verdedigingsgordel in Vlaanderen en bestaat uit een gebastioneerde vijfhoek waarvan enkel het oostelijke stadsfront is afgebroken;
- b) Goed bewaard verdedigingswerk met quasi unieke artillerieverdediging van het type 'Chasseloup-Laubat' en een ruime binnenkoer;
- c) Wachthuis als restant van de Leuvensepoort. Van hier vertrekt een stuk stadsmuur die via een lunetvormig werk aansluiting geeft op de citadel;
- d) Zichemsepoort met brug en aanzet naar de verdwenen westelijke verdedigingsgordel;
- e) Oorspronkelijke toegangsweg tot de citadel via de Allerheiligenberg, met kasseien bestraat;
- f) Glacis beplant met bomen en struiken volgens de instructies van de toenmalige militaire overheid;
- g) Waardevolle heischrale vegetaties en mycoflora;
- h) Bouwkundig erfgoed:
 - (1) ID 212760: Diest, Diest: Leuvensestraat 81: Commiezenhuis;
 - (2) Diest, Diest: Citadel 42: Citadel met inbegrip van alle bouwkundige elementen;
 - (3) Diest, Diest: Zichemsepoort z.n.: Brug en muren van de Zichemsepoort.

7. De waarden die tot de aanduiding aanleiding gegeven hebben

Natuurwetenschappelijke waarde

De Demervallei is de meest oostelijke uitloper van de Vlaamse Vallei. Op diverse plaatsen langsheen de Demer zijn nog (relicten van) afgesneden meanders waar te nemen. Minder opvallend zijn fossiele stroomgeulen die vooral ten westen van Testelt nog duidelijk herkenbaar zijn. De valleibodem wordt op veel plaatsen begrensd door erosietaluds die ontstaan zijn door vroegere rivieractiviteit. Zandige opduikingen zorgen voor afwisseling op de valleibodem, van kenmerkend microreliëf tot hoge donken die nooit overstromen en die een aantrekkelijke plaats vormden voor bewoning. De natte valleien zorgen bovendien voor een goede bewaring van het kennisarchief over het landgebruik van de prehistorische mens. De overgangen naar de aanpalende heuvelruggen en getuigenheuvels bestaan vaak uit steilranden. In voormalige ijzerzandsteengroeven is de Formatie van Diest nog goed waar te nemen.

De landduinenrij ten noorden van de Oude Mechelsebaan is een Laatglaciale opstuiving vanuit de Demervallei met een uitgesproken reliëf en typische verstuivingsvormen zoals paraboolduinen.

Langsheen de Demer strekken zich belangrijke restanten uit van een voormalig groot broeken- en beemdenlandschap uit met waardevolle vegetaties. De reliëfverschillen, de bodemkundige en de hydrologische variatie op de valleibodem (kleigronden, laagveen, zandige opduikingen en gradiënten er tussen) vertalen zich in een grote diversiteit van fauna en flora (verlandings- en graslandvegetaties, struweel- en bosbiotopen). In de Demerbroeken tussen Zichem, Testelt en Averbode zijn nog oude turfputten met een bijzondere en zeldzame vegetatie te vinden. De uitgestrekte valleibodem herbergt een rijke avifauna. In de droge sfeer zijn heide, schrale en heischrale graslanden van belang, maar ook bos- en in mindere mate akkervegetaties. Zeldzame faunasoorten zijn gebaat bij het microklimaat op zuidelijk geëxposeerde steilranden en in de aanwezige relictten van ijzerzandsteengroeven.

Historische waarde

De vallei van de Demer heeft een hoge archeologische potentie. Vele vondsten tonen de aanwezigheid van prehistorie-sites (steen- en ijzertijd) aan en op enkele plaatsen werden Romeinse en middeleeuwse vondsten gedaan.

Het kasteel van Schoonhoven en de burcht van Zichem – nu het Oranjekasteel – waren de belangrijkste feodale kastelen in dit gedeelte van de vallei. De bij Schoonhoven aansluitende site van de verdwenen kerk en parochie van Weerde heeft archeologisch en historisch belang. De dorpskernen van Messelbroek, Langdorp en Testelt zijn in of op de rand van de vallei gelegen en door de eeuwen heen weinig veranderd. Kerken in Demergotiek, oude watermolens, pastorieën zijn vaak het oudst bewaarde bouwkundig erfgoed. Het voormalige stadje Zichem telt veel historische gebouwen en heeft nog sporen van zijn oude omwalling en een merkwaardig middeleeuws bouwwerk, de Maagdentoren, bewaard. Het centrale marktplein had vroeger een belangrijke handelsfunctie en werd in 1920 aangelegd als 'perk'. Van historisch en industrieel-archeologisch belang is de stationsomgeving van Zichem, met onder meer een waardevol spoorwegstation en een buurtspoorwegstation, die de grootschalige hooiwinning en veehandel in de omgeving tijdelijk heeft doen opleven.

De waterhuishoudingsstructuur is al sinds de middeleeuwen grotendeels antropogeen. Het uitgebreide net van waterlopen, begreppelde graslanden en relictten als oude dijken, onderleiders of sifons, verhoogd gelegen beddingen, stuwvoorzieningen, sluiswerk of brugjes getuigen van het vroegere waterbeheer. Dit beheer had enerzijds een landbouwkundig doel, namelijk het maximaliseren van de hooiopbrengsten en anderzijds stond een optimaal functioneren van de watermolens en de scheepvaart voorop.

Overall zijn nog sporen van het vroegere cultuurlandschap aanwezig, zoals reliëfrijke graslanden, kleinschalige akkers, historische perceelsgrenzen, oude hagen of knoteiken. Aan het aloude wegenpatroon is weinig gewijzigd. Veel veldwegen, paden en ook holle wegen zijn nog onverhard. Gaaf bewaarde hoeves komen her en der nog voor, soms nog volledig in traditioneel-landelijke context.

Op diverse plaatsen, maar vooral op de Voortberg, kwamen vroeger wijngaarden voor. Relictten van de oude wijncultuur komen nog voor of zijn soms nog herkenbaar in de terreinaanleg.

In de heuvelruggen en vrijliggende getuigenheuvels zijn nog voormalige ijzerzandsteenontginningen aan te treffen.

Amers of aanlegplaatsen voor schepen zijn nog min of meer herkenbaar aanwezig in het landschap als zeldzame getuigen van de verdwenen scheepvaart.

De citadel van Diest, de restanten van de versterkte steden Aarschot en Zichem en de archeologische overblijfselen van de Franse Linie, de toren aan de Kolken in Messelbroek en de verschillende schansen herinneren aan de militaire betekenis van dit gebied.

Esthetische waarde

Dit deel van de Demervallei is bijzonder aantrekkelijk omdat het omgeven wordt door vaak steile hellingen van heuvelruggen en vrijliggende getuigenheuvels. Als 'eiland' op de valleibodem is de Voortberg een opvallende verschijning. Verschillende plaatsen op de steilranden en getuigenheuvels bieden een weids zicht over de vallei.

De afwisselende landschapstypes met soms markante terreinovergangen, leveren verrassende zichten op. Op de valleibodem kan de onbebouwde weidsheid nog op verschillende plaatsen worden ervaren. De regelmatige winteroverstromingen in de open broekgebieden verhogen op dat moment nog de belevingswaarde als authentieke vallei.

De kerktorens van de Demerdorpen zijn samen met de Maagdentoren en de Heimolen de meest opvallende bakens in het landschap. Op sommige plaatsen is er nog bebouwing in haar landelijke

context aanwezig. De aanwezigheid van talrijke historische gebouwen in de dorpskernen langs de Demer dragen eveneens bij tot de esthetische waarde, zeker wanneer er nog ongeschonden overgangen zijn naar de valleibodem.

Sociaal-culturele waarde

De Demervallei rond Zichem heeft sociaal-culturele betekenis door de beschrijvingen ervan in de werken van Ernest Claes (1885-1968). De Demer zelf was het onderwerp van een opmerkelijk literair reisverslag van Julien Kuypers (1892-1967). Het open Demerlandschap met de omringende heuvels was tevens een inspiratiebron voor lokale landschapsschilders of een lithograaf als Joseph Hoolans (1814-1872).

Ruimtelijk-structurende waarde

De Demer heeft een belangrijke structurende functie in het landschap, ondanks de waterpeilverlaging en indijking, waardoor de relatie met de vallei iets minder duidelijk werd. De rivier is een natuurlijke barrière met een beperkt aantal bruggen. De getuigenheuvels markeren heel duidelijk de rand van de vallei. Op sommige plaatsen zijn ook de Demerterrassen nog goed zichtbaar.

8. Aanpassingen t.o.v. de oorspronkelijke fiche van de ankerplaats omwille van nieuwe inzichten

De begrenzing van de ankerplaats werd gewijzigd om zones zonder erfgoedwaarde uit te sluiten, maar vooral om ruimtelijk aansluitende gebieden met erfgoedwaarde mee op te nemen. Daarbij werden de uitbreidingen afgetoetst aan de hoofdkenmerken van de ankerplaats. Op verschillende plaatsen werd de ankerplaats uitgebreid om bouwkundig erfgoed op te nemen (b.v. in het centrum van Zichem).

Erosietaluds zijn een belangrijk landschappelijk element in de ankerplaats. Op verschillende plaatsen worden zij bedreigd door vertuining of reliëfwijzigingen. Om deze taluds als overgang naar de overstromingszone te vrijwaren, is de bebouwing mee opgenomen op plaatsen waar het erosietalud op de bouw kavels ligt of er aan grenst. De opname van de bebouwing binnen de afbakening heeft enkel tot doel de erosietaluds te vrijwaren, tenzij de bebouwing of de bovenliggende percelen erfgoedwaarde hebben.

Historische gehuchten als Donk (Langdorp), De Mot (Rillaar), met hun typische langgerekte bebouwing, werden mee opgenomen in de afbakening omwille van hun relatie met de vallei.

De belangrijkste uitbreiding gebeurde in het oosten, waar de valleibodem en -rand werd toegevoegd vanaf het Kraanrijk (Zichem) tot en met de citadel van Diest. Afgezien van de typische kenmerken van het rivierlandschap, komt hier ook een scherpe rivierinsnijding voor. In de steile valleiwanden zijn oude ijzerzandsteengroeves terug te vinden. Bij de historische groeve van het Grasbos is ook een kasteelpark terug te vinden uit het begin van de 20^e eeuw. De citadel van Diest werd ingeplant op de Allerheiligenberg, een door de Demer ingesneden getuigenheuvel die de stad domineert.

Een andere uitbreiding vond plaats ten noordwesten van de Worp (Zichem), het gehucht waar Ernest Claes werd geboren en opgroeide. In zijn werk wordt er veelvuldig verwezen naar de directe omgeving. Het geheel behoort tot de Demervallei en een aanzienlijk deel bestaat uit veenbodems. De lintbebouwing op de landduin ten westen van het Kraanrijk werd niet opgenomen. In het noorden is de uitbreiding hier begrensd door de bebouwde landduin die de historische Molenvijver van de Demervallei scheidt.

Ten noorden van het Vierkensbroek (Averbode) wordt de onbebouwde valleirand grotendeels mee ingesloten. Van het woonuitbreidingsgebied dat hier gelegen is, wordt het zuidelijke deel binnen de ankerplaats gebracht omdat het in het gemeentelijk ruimtelijk structuurplan van Scherpenheuvel-Zichem (BS 06.02.2007) als niet meer te ontwikkelen is opgenomen.

Het in opmaak zijnde gemeentelijk ruimtelijk uitvoeringsplan 'Voorzieningenconcentratie Testelt' was de basis om grenscorrecties uit te voeren ten noorden van de Bloteloop (Testelt).

Ten westen van Testelt is het deel van de Demervallei dat ten noorden van de spoorlijn 35 ligt, opgenomen in de ankerplaats.

Ten noorden van het gehucht Zavel werd de Groeve (ook: Groef) opgenomen. Dit imposante landschap bestaat uit een voormalige ijzerzandsteengroef. Aansluitend zijn er landduinen

ingesloten, waaronder een stuk dat in het verleden verstoven is (vermoedelijk door overbegrazing) uit de weg naar Averbode.

Het kleinschalige landschap aan de Vennenloop in Oude Stok (Langdorp) dat is ingesloten door de landduingordel ten noorden van de Oude Mechelsebaan werd opgenomen in de ankerplaats. Vermoedelijk gaat het om de aanzet van een oude verbinding tussen het bekken van de Demer en dat van de Grote Nete die werd verbroken door het opwaaien van de genoemde landduingordel. In deze uitbreiding is een kleine groeve terug te vinden. Er komen verschillende boerderijen voor die zijn opgenomen als bouwkundig erfgoed.

Op advies van de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen (vergadering van 15 maart 2012) werd ook de landduingordel ten noorden van de Oude Mechelsebaan opgenomen en dit tussen de gehuchten Gijmel en Zavel. Hier is de landduinenrij van Averbode niet alleen heel uitgesproken, zij is tevens grotendeels gespaard gebleven van verstoringen.

Een deel van de Pastorieberg ten noorden van de dorpskern van Langdorp is meegenomen in de ankerplaats omwille van het uitzicht over de Demervallei en het dorp, maar ook omwille de aanwezige erfgoedwaarden. Hierbij is te denken aan het verdwenen Schuttershof dat hier was ingeplant en de kleine landschapselementen.

In het westen is er een belangrijke uitbreiding gerealiseerd ten zuiden van Aarschot. Hiermee wordt een deel van de enige openruimteverbinding tussen de Demervallei ten oosten van Aarschot en de Demervallei ten westen ervan opgenomen. Deze openruimteverbinding loopt via de Kapittelberg over 's-Hertogenheide en de Liedeberg in Aarschot en over de Eikelberg naar Vorsdonk-Turfputten in Gelrode. De meest westelijke grens wordt gevormd door de N223. De westelijke uitbreiding bestaat uit de Leiberg langsheen de N10, de Kapittelberg langsheen de N223 en de Kouterberg net ten zuiden van de stad. Het gebied maakte deel uit van de middeleeuwse gemene weide van Aarschot waarin nog diverse (holle) driftwegen zijn terug te vinden. Verder komen er nog restanten van de stadsomwalling voor alsook bouwkundig erfgoed en enkele historische tuinen. Een droogdal aan de Leiberg is vermoedelijk een relict van een smeltwaterdal uit de ijstijd. De steile hellingen bestaan uit waardevol bos. De westelijke uitbreiding is in overeenstemming met het gemeentelijk structuurplan van Aarschot en de door de provincie voorgestelde afbakening van het kleinstedelijk gebied Aarschot. De historische vijverstructuur met de verdwenen eilandtuin en de beschermde watermolen bij het kasteel van Schoonhoven worden bij de ankerplaats gevoegd. De aanwezige camping wordt als een knelpunt opgenomen.

Tot slot werd de benedenloop van de Grote Motte opgenomen in de ankerplaats, en dat vanaf de dorpskom van Rillaar. Het gaat om een vrij ongeschonden beekvallei met een markante natuurlijke en culturele verweving met dit deel van de Demervallei en een hoger gelegen akkercomplex op een Demerterras. Interessant zijn onder meer de Molen te Leefdaal, de restanten van de historische maar verbouwde Oude Hoeve, het grondlichaam van een verdwenen dreef en de verhoogd gelegen bedding van de Nieuwe Motte met aanpalend bevoeiingspercelen.

9. Toekomstige ruimtelijke vertaling en visie op de ankerplaats; sectorale visie Onroerend Erfgoed

Algemeen (geldend voor de gehele ankerplaats)

- Herkenbaar houden en versterken van de landschapskenmerken en het traditionele landschapsbeeld volgens de eigenheid van de verschillende deelgebieden.
- Maximaal bouwvrij houden van de open ruimte en vrijwaren van de zichten en doorzichten.
- Opnieuw open maken van belangrijke zichten.
- Zorgzaam omspringen met bouwkundig erfgoed door onderhoud te stimuleren en bebouwing met erfgoedwaarde te behouden en een passende functie te geven. Verbouwingen mogen geen breuk inhouden met de bestaande toestand en de aanwezige erfgoedwaarden worden gerespecteerd. Nieuwbouw is landschappelijk geïntegreerd en mag de schaal van de traditionele bebouwing en het omliggende landschap niet overschrijden.
- In de ankerplaats worden elementen als de bodemopbouw, het (micro)reliëf, de perceelsstructuren en het watersysteem die structuurbepalend zijn voor het landschap behouden.

- Ruimte geven aan een leefbare landbouw die de landschapskenmerken respecteert en versterkt. Het stimuleren van nevenactiviteiten zoals de verkoop van hoeveproducten, thuisverkoop, hoevetoerisme, het sluiten van beheerovereenkomsten die het landschap ten goede komen.
- Landbouwbedrijven kunnen uitbreiden op voorwaarde dat de overstroombare valleibodem wordt gevrijwaard of hersteld en dat er wordt gewerkt aan een landschappelijke integratie.
- De aandacht voor kleine landschapselementen is in de eerste plaats gericht op het behoud en het versterken van de oudste en meest waardevolle elementen. Het inbrengen van nieuwe kleine landschapselementen mag het historische landschapsbeeld niet fundamenteel schaden en mag geen afbreuk doen aan waardevolle vegetaties.
- Wegen en paden met erfgoedwaarde worden zoveel mogelijk gevrijwaard. Oude trajecten blijven bestaan, het profiel van de weg, de bermen en de steilranden blijven onaangeroerd, onverharde wegen worden niet verbeterd met gebiedsvreemd verhardingsmateriaal en kasseiwegen blijven behouden. Grazige wegen en bermen of kleine landschapselementen langs de weg worden deskundig beheerd in functie van een hoge ecologische waarde. Afgesloten of omgeploegde wegen en paden, zoals aan de Amer van Rommelaar, worden opnieuw opengemaakt. Mits de aanwezige erfgoedwaarden in overweging worden genomen en de nodige milderende maatregelen worden voorzien, kan hiervan worden afgeweken voor de werken in het kader van de waterveiligheid.
- De vertuining van het landschap wordt zoveel mogelijk beperkt tot de directe omgeving van de bebouwing. Gebiedsvreemde beplantingen en constructies, reliëfwijzigingen, zwembaden, gazons, opvallende omheiningen, rommel en dergelijke horen niet thuis in de open ruimte. Het fenomeen van overbegraasde weilanden (verpaarding) wordt aangepakt.
- Stimuleren van historisch en ecologisch verantwoord bosbeheer. Dit houdt onder meer in dat het microreliëf en de waterhuishouding zoveel mogelijk bewaard blijft.
- Herstellen en opwaarderen van kwetsbare natuurlijke milieus. Diverse vegetatietypes van de droge tot de natte sfeer, van open (akker, water, grasland, heide) tot gesloten (bos, struweel) staan onder druk. Een adequaat (herstel)beheer dient het aloude landschapsbeeld versterken. Landschappelijke elementen met erfgoedwaarde worden alleszins ontzien.
- Conserveren van gekende en waarschijnlijke archeologische vindplaatsen in situ (via aangepaste beheerlijnen). Dit houdt onder meer in dat reliëfwijzigingen, waterstands daligen of het dichtgroeien of beplanten van de site met houtige gewassen niet mogelijk zijn.
- Opruimen van stortplaatsen en grondophopingen tot op het oorspronkelijke maaiveld.
- Voorkomen van grondophopingen. Op de overstroombare valleibodem is dit een extra aandachtspunt om het waterbergend vermogen van de vallei te vrijwaren.
- In de mate van het mogelijke worden de watermolens maalvaardig gehouden of gemaakt. De watertoevoer dient voldoende te zijn om de molens te laten functioneren.
- Het recreatief toegankelijk maken van erfgoedelementen, bijvoorbeeld via fiets- en wandelroutes, kan worden gestimuleerd ter bevordering van het draagvlak voor deze elementen. Hierbij dient met respect met het aanwezige erfgoed worden omgegaan, en dienen ook gebieden van recreatie gevrijwaard te blijven.

1. Vallei van de Demer en aanpalende waterlopen

- De eigenheid van de vallei wordt in grote mate bepaald door de bodemopbouw, het natuurlijke reliëf en watersysteem. Om de structuur van het landschap herkenbaar te houden is het vrijwaren van reliëfverschillen essentieel. Het gaat hierbij onder meer om rivierterrassen, donkstructuren, afgesneden meanders, oude rivierbeddingen, kwelplekken, natuurlijke microreliëf en geologische merkwaardigheden. In de mate van het mogelijke is herstel en ontwikkeling aangewezen.
- Erosietaluds vrijwaren als typische landschapsstructuur door reliëfwijzigingen tegen te gaan, en natuurlijke beheersvormen te stimuleren.

- Vrijwaren, onderhouden en herstellen van de elementen die getuigen van de vroegere waterhuishoudingsstructuur. In de eerste plaats gaat het over het uitgebreide netwerk aan (aangelegde) waterlopen en de begreppeling in (voormalige) graslanden. Hiermee verbonden zijn oude dijken, amers, onderleiders of sifons, verhoogd gelegen beddingen, zeldzame relictten van sluiswerk, brugjes en dergelijke meer. Deze elementen zijn noodzakelijk voor het waterbeheer en essentieel om het landschap leesbaar te houden. Mits de aanwezige erfgoedwaarden in overweging worden genomen en de nodige milderende maatregelen worden voorzien, kan worden afgeweken voor dijkwerken in het kader van de waterveiligheid.
- De Demer als een natuurlijke barrière in het landschap respecteren.
- Natuurlijke erosie- en sedimentatieprocessen worden waar mogelijk bestendigd en gestimuleerd. Om meer natuurlijk en gespreide overstromingen over het geheel van de onbebouwde valleibodems mogelijk te maken, worden recente dijkverhogingen in de mate van het mogelijke ongedaan gemaakt. Een natuurlijk overstromingsregime met hoge waterstanden in de winter en lagere in de zomer is noodzakelijk voor het behoud van erfgoedwaarden, in het bijzonder de verschillende waardevolle graslandvegetaties die zich differentiëren volgens de overstromingshoogte en -duur. De aanleg en het behoud van dijken zijn enkel te verantwoorden voor de vrijwaring van reguliere bebouwing. Het opnieuw aansluiten van afgesneden Demermeanders is wenselijk.
- Stimuleren van permanent graslandgebruik op de valleibodem om kwaliteit van de open ruimte te vergroten, de relictten van het historisch landgebruik (b.v. microreliëf, begreppeling, waterlopen en percelering) te conserveren en de typische fauna en flora te behouden of te herstellen.
- Verhogen van de landschappelijke kwaliteit door het oplossen van een aantal knelpunten. Voor stortplaatsen, grondophogingen, illegale bebouwing, (verlaten) weekendhuisjes en verhardingen in het natuurlijke overstromingsgebied wordt zoveel mogelijk gestreefd naar opruiming of verplaatsing.
- Waterbergend vermogen van de valleibodem op peil houden door de natuurlijke overstromingzones bouwvrij te houden en door grondophogingen en afsluitingen met dijken tegen te gaan. Hoge en langdurige waterstanden moeten vermeden worden omwille van de aanslibbing van de valleibodem, maar ook om de vernietiging van waardevolle vegetatietypes te voorkomen.
- De Demervallei kan een rol spelen in het kader van de waterveiligheid, met minimale impact op de erfgoedkwaliteiten, wanneer er gestreeft wordt naar het behoud en de integratie van de erfgoedkenmerken en -waarden. Het opnieuw open maken van gedempte waterlopen en grachten en een kleinschalige herwaardering van de oude waterhuishoudingsstructuur is onontbeerlijk omdat hierdoor de controle op de watermassa toeneemt. Kleinschalige ingrepen zijn te verkiezen omdat ze beter inpasbaar zijn in het landschap en maatregelen worden alleszins afgetoetst aan de erfgoedwaarde.
- Door het verhogen van het Demerpeil kan de riviervallei vernatten wat positieve gevolgen heeft voor waardevolle vegetaties die historisch gezien voorkomen en het in stand houden van het historische watersysteem. Het traditionele open landschapsbeeld zou zoveel mogelijk moeten worden behouden en waar mogelijk versterkt door middel van het verwijderen van bossen.
- Plaatselijk kunnen vegetatietypes worden ontwikkeld die niet meer voorkomen op de valleibodem. Zo kan actieve veenvorming op gang worden gebracht. Deze ontwikkelingen gebeuren met respect voor de aanwezige erfgoedwaarden.
- Spontane verbossing, perceelsrand- of perceelsdekkende beplantingen (vb. populieren- of naalldhoutaanplanten) en opvallende afsluitingen worden zoveel mogelijk vermeden om de openheid van het landschap en de doorzichten te bewaren. Om die reden is er op de valleibodem ook geen plaats voor weekendverblijven en elke vorm van tuininrichting. Waar 19^e-eeuwse en vroeg 20^e-eeuwse hagen en bomenrijen voorkomen, kan er hersteld en bijgeplant worden volgens het toenmalige gebruik en met streekeigen en autochtoon plantmateriaal. Dit houdt onder meer in dat lijnbeplantingen met oude populiervariëteiten plaatselijk kunnen worden gestimuleerd op voorwaarde dat waardevolle open valleigedeelten niet worden gesegmenteerd.

- Integraal vrijwaren van het reliëf van de donken, tenzij voor herstel van verstoorde zones zoals verlaten weekendhuisjes en visvijvers.
- Op de donken voorrang geven aan een kleinschalig beheer, waarbij heischrale graslanden, heide, akkers, hakhoutbossen voorrang krijgen. Het is aangewezen om op enkele plaatsen naalddhoutaanplantingen van Grove den en Corsicaanse den te sparen als getuigen van het 19^e- en 20^e-eeuwse bosbeheer.
- Deskundig beheren van de historische beplanting op de donken, inzonderheid de knoteiken, het hakhout en de hagen.
- Aanmoedigen van nieuwe aanplantingen op de donken die gebeuren volgens het traditionele gebruik.
- Vooral in de overstroombare vallei vormen de weekendverblijven een knelpunt en zou moeten worden gestreefd naar verplaatsing. Op andere plaatsen kunnen ze beter landschappelijk ingekleed worden. Waar mogelijk kan het oorspronkelijke reliëf hersteld worden.

2. Landduinenrij tussen Gijmel en Zavel

- Ongemoeid laten van het natuurlijke en antropogene reliëf dat bijna volledig gefixeerd is door naalddhoutaanplantingen. Hierbij zal plaatselijk moeten worden opgetreden tegen motorcrossen of overbetreding.
- Aanzienlijke delen van de naalddhoutaanplantingen verwijderen om open landduinvegetaties te bekomen. Met dergelijk omvormingsbeheer kunnen open verbindingen worden hersteld, bijvoorbeeld van de Heimolen naar de Oude Mechelsebaan.
- Het beheer van heide, heischrale graslanden en kleinschalige akkers stimuleren, alsook van oude beplantingen.
- Stimuleren van nieuwe beplantingen, waarbij zowel de plantlocatie, de soortkeuze, het beplantingsverband als de snoeiwijze is afgestemd op het traditionele gebruik.
- Waardevolle loofbosrelicten herstellen en versterken.

3. Valleiranden van de Demer en de aanpalende waterlopen

- In dit deelgebied komt vrij veel verspreide bebouwing en lintbebouwing voor. Het uitdijen van deze bebouwing en de vertuining worden beperkt. Op die manier kunnen de landschapkenmerken van de ankerplaats worden gevrijwaard en zijn open relaties met aanpalende landschappen mogelijk.
- Bijzondere aandacht besteden aan het aanwezige bouwkundig erfgoed en de ontwikkeling van de bebouwing in het algemeen.
- Stimuleren van nieuwe beplantingen, waarbij zowel de plantlocatie, de soortkeuze, het beplantingsverband als de snoeiwijze is afgestemd op het traditionele gebruik.
- Plaatselijk aanmoedigen van lijnbeplantingen met oude populiervariëteiten.
- Erosietaluds vrijwaren als typische landschapsstructuur door reliëfwijzigingen tegen te gaan, en natuurlijke beheersvormen te stimuleren.

4. Getuigenheuvels

- Op de historische of vergunde bebouwing na, bouwvrij houden van de getuigenheuvels.
- Het open karakter van de getuigenheuvels opnieuw versterken door het aandeel van perceelsdekkende beplantingen (vb. populieren- of naalddhoutaanplanten) te verminderen en nieuwe aanplantingen tegen te gaan. De Groeve in Langdorp kan hierop een uitzondering zijn.
- Op de steilranden wordt een aangepast beheer van schrale graslanden en historisch en waardevol bos aangemoedigd. Dat geldt ook voor de voormalige ijzerzandsteenontginningen, de holle wegen en andere elementen met erfgoedwaarde.

- Het beheer van schrale graslanden, kleinschalige akkers en waardevolle bostypes stimuleren en vertuining vermijden.
- Vanop getuigenheuvels als de Voortberg of de Kouterberg waren er vroeger schitterende zichten over de vallei. Door spontane verbossing gingen veel zichten verloren. Het open maken van diverse zichten is van belang voor de beleving van de streek.

5. Historische dorpskernen

- De landelijke identiteit van de dorpskernen maximaal bewaren door bebouwing met erfgoedwaarde een nieuwe toekomst te geven. In de vergunningverlening dient de cultuurhistorische waarde steeds een belangrijk element te zijn bij het afwegingskader.
- Sloop van bebouwing met erfgoedwaarde tegengaan. Stijlvolle dorpswoningen die gedeeltelijk zijn aangetast door eerdere verbouwingen zoveel mogelijk herstellen.
- Nieuwbouw mag de schaal van het dorp niet overstijgen. Het aantal bouwlagen, de dakvorm, het materiaalgebruik en de gevelritmering volgt de lijn van de omliggende bebouwing.
- In deze landelijke omgeving is verdichting slechts zeer beperkt mogelijk. Ommuurde tuinen, voortuinen, belangrijke doorzichten, huisweiden, akkers, graslanden, overhoeken, moestuinen, beplantingen, perken of pleinen worden zoveel mogelijk gevrijwaard van bebouwing. Zij zijn immers bepalend voor de landelijkheid van de dorpen.
- De inrichting van openbare ruimte is sober en houdt zoveel mogelijk rekening met de aanwezige erfgoedwaarden. Onverharde paden en wegen worden ongemoeid gelaten en kasseiwegen blijven behouden.
- Onderhouden van het bouwkundig erfgoed om het te vrijwaren van schade en verval.
- Klein bouwkundig erfgoed, zoals kapelletjes, tuinmuren, hekwerk, pompen of restanten van waterkunstwerken, blijven behouden en worden gerestaureerd.

6. Parken en tuinen

- Veel historische parken en tuinen in de ankerplaats zijn in mindere of meerdere mate gedegradeerd. Daarom is het van belang dat de waardevolle parkelementen worden onderzocht en geïnventariseerd.
- Zorgvuldig vrijwaren van de aanwezige erfgoedwaarden en sterk onderbouwde herstelmaatregelen uitvoeren. Hiermee wordt zowel de restauratie bedoeld van bestaande elementen als het herstel of de reconstructie van tuin- of parkgedeelten die in het verleden vervreemd of vernield werden. Archeologische begeleiding is hierbij van belang.
- Stimuleren van een actief dagelijks beheer, waarbij met kennis van zaken en planmatig te werk wordt gegaan.
- Van belang is het beheer van de dendrologische collectie, het openhouden van zichten en perspectieven, het duurzaam beheer van de paden en de gazons, het tijdig snoeien en opsleunen van de beplantingen, het voorkomen van schade en het onderhoud en de restauratie van constructies en ornamenten.

7. Citadel van Diest

- Herbestemmen van de citadel waar bij het inpassen van nieuwe functies respectvol wordt omgegaan met de aanwezige erfgoedwaarden. Nieuwe ontwikkelingen vinden bij voorkeur plaats op plaatsen waar de oorspronkelijke aanleg van de citadel verdwenen is. Op andere plaatsen kan worden overgegaan op restauratie van het aanwezige erfgoed en het herstel van het oorspronkelijke reliëf waar mogelijk.
- Om het uitzicht van de citadel optimaal te vrijwaren zouden de met aarde bedekte bouwwerken binnen de gebastioneerde vijfhoek, van de lunet en van de stadsmuur, zoveel mogelijk boomvrij gehouden worden.

- De historische beplanting op het glacis en waardevolle (heischrale) vegetaties moeten gepast beheerd worden en waar mogelijk kan worden overgegaan op herstel.
- Recreatiedruk op het glacis, die negatieve gevolgen kan hebben op de erfgoedwaarden, beperken.
- Vrije zichten, onder meer over de stad, kunnen vanwege hun erfgoedwaarde optimaal open gehouden worden.
- De Zichemsepoort kan worden opgewaardeerd door het vrijmaken en restaureren van de historische brug en kaaimuren.

10. Kansen, knelpunten en aandachtspunten

Kansen

De Demervallei is een unieke locatie waar het combineren van diverse openruimtefuncties mogelijk is. Hier is nog ruimte aanwezig om natuurbeheer te laten samengaan met een vorm van waterberging die de valleistructuur respecteert en de natuurlijke dynamiek van de Demer versterkt. De ankerplaats biedt ook ruimte voor landbouw en laagdynamische recreatie (wandelen, fietsen, recreatieve scheepvaart). Om de landschappelijke kwaliteit en de identiteit van het gebied te vrijwaren, is kennis van en respect voor de aanwezige erfgoedwaarden essentieel. Landschapsherstel kan de recreatieve en toeristische aantrekkingskracht van de Demervallei vergroten. De diverse visies en initiatieven die binnen de ankerplaats worden ontwikkeld zijn hiertoe een kans.

Het verhogen van de waterbergende capaciteit in de geest van het Ontwikkelingsplan Demer kan een meerwaarde bieden voor de erfgoedwaarden in de vallei. Hierbij wordt gedacht aan het opnieuw inschakelen van afgesneden meanders, het verlagen van de dijken en het verhogen van het Demerpeil om verdroging tegen te gaan. Bij het realiseren van projecten is een toetsing aan de erfgoedwaarden van belang.

De principes uit het Sigmaplan Demervallei moeten nog onderzocht worden in een plan-MER en MKBA. Deze studies onderzoeken de impact op milieu en de technische en financiële haalbaarheid. Afhankelijk van de resultaten van deze onderzoeken is het mogelijk dat de principes van het project Demervallei aangepast worden.

De vraag naar een nieuwe zwembad in de buurt van Schoonhoven kan een landschappelijke meerwaarde betekenen indien de meest westelijke vijver van het historische vijvercomplex van Schoonhoven wordt hersteld. Een natuurlijke vijver met een zo beperkt mogelijke recreatieve infrastructuur en binnen de historische context van het vijvercomplex is hierbij aangewezen. Zacht recreatief medegebruik van de site Schoonhoven is evt. mogelijk indien voldoende respect voor het aanwezige erfgoed in acht wordt gehouden. De opwaardering van het aanwezige erfgoed dient hier het uitgangspunt te zijn.

Bij nieuwe recreatieve ontwikkelingen in de ankerplaats zou het publiek beter moeten geïnformeerd worden over het aanwezige erfgoed. Hierdoor wordt niet alleen een extra dimensie toegevoegd aan de recreatieomgeving van de bezoeker, het aanbieden van informatie werkt ook draagvlak verhogend.

De herinventarisatie van het bouwkundig erfgoed in de ankerplaats is een kans voor de bevoegde overheden om extra voorzichtig om te gaan met het (lokaal) bouwkundig patrimonium. Enkel op die manier kan de typische bebouwing (b.v. de laatste bebouwing waarvan delen zijn opgetrokken in ijzerzandsteenschollen) voor de toekomst worden veilig gesteld.

Op tal van plaatsen zijn er mogelijkheden om het traditionele landschapsbeeld te herstellen. Het vrijmaken van zichtassen (b.v. op de Voortberg en Kouterberg); het open maken van verbossende percelen; het verwijderen van heel wat dichte naalddhoutaanplantingen; het opruimen van verlaten weekendverblijven; het onderhouden van knoteiken en andere oude beplantingen; het optimaal beheren van het historische watersysteem en van de graslanden; het verwijderen van stortplaatsen; het openmaken van gedempte waterlopen: dit zijn slechts enkele voorbeelden van maatregelen die de landschappelijke kwaliteit aanzienlijk kunnen verhogen.

Het open maken van de landduinen ten noorden van de Oude Mechelsebaan kan een meerwaarde betekenen voor de ankerplaats indien er open verbindingen worden gemaakt naar de Heimolen. Een archeologische begeleiding is aangewezen.

Knelpunten

De economische en maatschappelijke veranderingen die de traditioneel-agrarische samenleving diepgaand hebben getransformeerd, hebben ook in de Demervallei geleid tot een functieverlies van de materiële aspecten van deze samenleving. Hierdoor staan zowat alle elementen van het historisch landschapsbeeld onder druk. Het gaat hierbij onder meer over de traditionele hooi- en weilanden, de kleinschalige waterhuishouding, de houtige beplantingen of de bermen en dijken, die allemaal een intensief, kleinschalig en utilitair beheer genoten.

Op veel plaatsen valt het beheer gewoon stil en treedt spontane verbossing op. Oude landschapsstructuren blijven bewaard, maar het typische landschapsbeeld met haar doorzichten en botanisch waardevolle graslanden verdwijnt. Elders is er een intensivering van de landbouw waar te nemen, waarbij onder meer veel reliëfrijke graslanden worden gescheurd. De schaalvergroting van het landgebruik zorgt tevens voor het verdwijnen van de typische perceelstructuren (b.v. repelpercelen), de oude beplantingen, greppels en zelfs sloten. Nogal wat percelen worden beheerd in functie van de jacht. Meestal gaat het om dichte naaldhoutaanplantingen, wildakkers en populierbestanden die afbreuk doen aan de landschappelijke kwaliteit. Een steeds belangrijker deel van de vallei valt onder natuurbeheer. Dit beheer is soms niet compatibel met de aanwezige erfgoedwaarden. Een steeds groter probleem is de vertuining die de ankerplaats binnendringt. Onaangepaste omheiningen, beplantingen, reliëfwijzigingen en bebouwingen maken deel uit van dit probleem. Ook de hobbylandbouw is in opmars in de ankerplaats. Naast de vertuiningseffecten gaat de hobbylandbouw in veel gevallen gepaard met een overbegrazing van de graslanden en opvallende omheiningen, terwijl precies het open en ongerasterde landschap een traditionele kwaliteit was van het gebied. De inname van het valleigebied door dergelijk gebruik tast de landelijkheid van de ankerplaats aan.

De natuurlijkheid van de Demer is sterk aangetast. De rivier is rechtgetrokken, geherprofileerd, verdiept en bedijkt. Hierdoor, maar ook door het wegnemen van sluizen en stuwen of het afsluiten van de molenloop, komt de normale werking van de watermolens in het gedrang.

Het beheer van historische tuinen en parken in de ankerplaats is slecht tot suboptimaal te noemen. De waarde van dergelijk erfgoed is vaak niet bekend, waardoor er al heel veel is verdwenen. Een specifiek beheer blijft meestal achterwege uit onwetendheid of om financiële redenen.

De afgelopen decennia is er binnen de perimeter van de ankerplaats heel veel bouwkundig erfgoed verloren gegaan door sloop of zware verbouwingen. Indien deze tendens niet kan worden omgebogen, dreigt de herkenbaarheid van het gebied sterk af te nemen.

De ankerplaats wordt grotendeels omboord door lintbebouwing. Hierdoor dreigt de Demervallei tussen Aarschot en Diest geïsoleerd te raken. Slechts op enkele plaatsen er nog een open verbinding aanwezig met de aanpalende landschappen. Zeker acht verbindingen zijn van belang: 1. In het uiterste westen van de ankerplaats over 's-Hertogenheide en de Eikelberg naar de Demervallei ten westen van Aarschot. 2. Langsheen de Vliet of Wielantsvliet naar het zuiden. 3. Via de Ossenbeek naar het zuiden (Greskens en Beerheide). 4. De verbinding tussen de Demervallei en het hoger gelegen landbouwgebied tussen de Kranenburghoeve in Zichem en het Steineveld in Kaggevinne. 5. De aansluiting via het Zwart Water in Molenstede naar de vallei van Grote en Kleine Beek. 6. De verbinding via het Kraanrijk naar Katselt en de kasteeldomeinen van Arendschot en Bosquet. 7. Langsheen de Uilenkoploop naar de Molenvijver en verder via het recreatiedomein 'De Vijvers' naar Averbodeheide. 8. Bij Hulst, Oude Stok en de landduinenrij tussen Gijmel en Zavel.

Een groot deel van de Demervallei is getroffen door verdroging. Vooral de verlaging van het Demerpeil, drainage en de onttrekking van grondwater zijn hiervoor verantwoordelijk. Dit is onder meer een belangrijk nadeel voor de waardevolle fauna en flora en voor de bewaring van het bodemarchief.

Zware en langdurige overstromingen hebben een negatieve impact op soortenrijke graslanden. Het probleem wordt bij sommige vegetatietypes nog versterkt doordat het dichte net van greppels, sloten

en beken niet wordt onderhouden. Door het afsluiten met dijken van zeer veel overstromingsoppervlakten in het Demerbekken worden te hoge overstromingshoogten bereikt in de nog overstroombare gedeelten (zoals in deze ankerplaats) waardoor weinig of nooit overstroomde donken onder water (en alluviaal slib) komen.

Op diverse locaties komen er stortplaatsen voor. Onder meer deze bij Kraanrijk, aan de Wildendriesdijk en aan de voet van de Konijnenberg hebben een aanzienlijke omvang. Verder zijn er nog kleinere stortplaatsen. In veel gevallen gaat het om ophogingen met grond en steenpuin. Hierdoor wordt op verschillende plaatsen waardevol reliëf bedekt, zoals in de stadsomwalling van Aarschot aan de voet van de Orleanstoren. De valleibodem bij rivierterrassen is op verschillende plaatsen opgehoogd.

In de vallei van de Demer zijn op tal van plaatsen weekendhuizen gebouwd. Vaak worden ze begeleid door vijvers en naaldhoutbeplantingen. Er werden ook kleinschalige visvijvers aangelegd. Deze infrastructuur vormt een belangrijke aantasting van het landschap en is meestal illegaal. Wanneer weekendhuizen niet meer worden gebruikt, blijft het landschapsherstel meestal achterwege.

Het oude vijvercomplex van Schoonhoven is grotendeels ingenomen door een camping, wat sterk afbreuk doet aan de beleving ervan. Vooral de caravans op de dijken verstoren de historische structuur. Een meer kwalitatieve inrichting is gewenst.

Verspreid over de ankerplaats komt bebouwing en infrastructuur voor die de landschappelijke kwaliteit ernstig schaadt. Bijna zonder uitzondering is de inplanting ervan niet ouder dan vijftig tot zestig jaar en zonevreemd. Hiertoe behoort zowel legale, illegale als geregulariseerde bebouwing. Een voorbeeld hiervan is het voetbalveld, de parking en de polyvalente zaal ten noorden van de kerk van Messelbroek. Enkele decennia geleden was er vanaf de kerk en de pastorie nog een ongeschonden zicht op de Demervallei.

Tot slot loopt er van west naar oost een hoogspanningslijn doorheen de vallei.

Aandachtspunten

Een algemeen aandachtspunt is dat bij het beheer en de realisatie van projecten in de ankerplaats de negatieve impact op het landschap zo laag mogelijk blijft. Dit dient te gebeuren door een toetsing aan de erfgoedwaarden.

Op planologisch vlak is het van belang dat de openruimtebestemmingen zoveel mogelijk gehandhaafd blijven. Plaatselijk is het niet realiseren van een woonuitbreidingsgebied of stukken (landelijk) woongebied aan te bevelen.

Er worden plannen ontwikkeld om de waterbergingscapaciteit van de Demervallei te verhogen. Grootschalige en harde ingrepen die de landschapskenmerken van de ankerplaats aantasten zijn zo veel mogelijk te vermijden. Door eerder beperkte ingrepen en een intelligente sturing kunnen de erfgoedwaarden gevrijwaard blijven.

Op verschillende locaties in de ankerplaats bestaat de vraag naar een groter recreatief medegebruik. Aangezien de recreatieve ontsluiting van het gebied vandaag eerder beperkt is, zijn er nog nieuwe ontwikkelingen mogelijk. Het spreekt voor zich dat enkel zachte vormen van recreatie hier hun plaats hebben. Ook hier is een toetsing aan de erfgoedwaarden noodzakelijk en mag de uitbouw van een meer natuurlijk riviersysteem niet onmogelijk worden gemaakt. Een bijkomende verstoring van waardevolle vegetaties of avifauna is niet wenselijk.

De ankerplaats telt nog een beperkt aantal openruimteverbindingen met aanpalende landschappen. Omwille van de bebouwing zijn de verbindingen meestal nauw. Een ruimtelijke afsluiting van het gebied is ten allen prijze te vermijden.

De afgelopen decennia is er veel van de historische en landelijke bebouwing verdwenen. Hetgeen er nu nog rest dient gevrijwaard te worden van verdere aftakeling of sloop. Bij verbouwingen en uitbreidingen wordt het maximaal behoud van de erfgoedwaarden nagestreefd. Er dient voldoende

aandacht te gaan naar het behoud landelijke omgevingselementen. Nieuwbouw respecteert de schaal van de omgeving en wordt voldoende geïntegreerd.

Wanneer het landschap wordt aangetast (b.v. sluisstorten, reliëfwijzigingen, vernielen van houtige beplantingen, bouwgrondsluizen, afsluiten van buurtwegen ...), is een snel optreden noodzakelijk om een sluipende verloedering van het landschap tegen te gaan.

11. Gewenste planologische afstemming; sectorale visie Onroerend Erfgoed

In uitvoering van het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen (RSV) werkt de Vlaamse Overheid aan de afbakening van de gebieden van de natuurlijke en agrarische structuur (AGNAS). Zoals reeds vermeld zal er op korte termijn een gewestelijk ruimtelijk uitvoeringsplan worden opgemaakt voor de Demervallei tussen Diest en Werchter. Het kader voor dit RUP werd in 2006 uitgetekend in de zogenaamde 'gewenste ruimtelijke structuur voor het Hageland'. Het project Demervallei maakt onderdeel uit van het grootschalige Sigmapijn. Op basis van verder onderzoek in het plan-MER, de MKBA en de LIS zal een inrichtingsalternatief gekozen worden. Dit inrichtingsalternatief zal een duidelijk kader vormen voor de verdere planologische afstemming van het gebied. Het RUP, dat zal opgemaakt worden voor de Demervallei tussen Diest en Werchter, zal tevens met dit Sigmapijn worden afgestemd.

In de 'gewenste ruimtelijke structuur voor het Hageland' wordt het versterken van de natuurwaarden en het verhogen van de waterbergingsfunctie als de belangrijkste doelstelling voor de Demervallei opgegeven. Ook de benedenloop van de Grote Motte is aangeduid voor het realiseren van dit doel. Het agrarisch belang van de vallei is minder groot waardoor de aanwezige landbouw meestal verweven zal zijn met natuur en bos. De gewenste ruimtelijke structuur voorziet tevens in het vrijwaren en versterken van de aanwezige erfgoedwaarden. Dit zowel in de vallei als op de getuigenheuvels.

Voor het vrijwaren van de erfgoedwaarden van de ankerplaats is het van belang dat het aandeel van de openruimtebestemmingen zo hoog mogelijk is. Het is tevens van belang dat de open ruimte zoveel mogelijk bouwvrij wordt gehouden. Openruimtebestemmingen kunnen niet worden omgezet naar harde bestemmingen. Lange percelen met bebouwing krijgen enkel vooraan een woonfunctie om vertuining tegen te gaan. Plaatselijk kan het schrappen van een niet aangesneden woonuitbreidingsgebied of kleine stukken (landelijk) woongebied een belangrijke meerwaarde bieden voor het landschap. Ook het opheffen van nog niet gerealiseerde, historische verkavelingsvergunningen die de algemene planopties doorkruisen is daarom wenselijk. Vooral in laag gelegen en overstroombare gebieden zijn dergelijke beslissingen te verantwoorden ter vrijwaring van het algemeen belang.

Een voorbeeld hiervan is het woonuitbreidingsgebied op de rand van de valleibodem ten zuiden van Averbode. In het Gemeentelijk Ruimtelijk Structuurplan van Scherpenheuvel-Zichem wordt een scherpe begrenzing vooropgesteld tussen de kern van Averbode en de Demervallei. Daarom is de ontwikkeling van het woonuitbreidingsgebied niet prioritair en zal een deel niet meer worden aangesneden. De omzetting van dit deel naar een openruimtebestemming is aangewezen.

Het bouwvrij houden van kleine stukjes (landelijk) woongebied kan belangrijke doorzichten sparen of laag gelegen percelen langs waterlopen ongemoeid laten. Voorbeelden hiervan zijn terug te vinden langs de Franselinestraat in Langdorp (zicht op de vallei), aan de Wielantsvliet of Vliet in Rillaar (zicht en laag gelegen perceel), langs de Eikenveldstraat (zicht op de vallei en de dorpskern) en de Testeltsebaan in Messelbroek (een smalle strook tussen de weg en het rivierterras met zicht op de vallei, niet te realiseren zonder belangrijke ophogingen in het overstroomingsgebied) en op enkele andere locaties.

Een toename van de groenbestemmingen kan de erfgoedwaarde van de ankerplaats lokaal ten goede komen op plaatsen waar het landschap gaaf bewaard is. Er dient dan wel rekening te worden gehouden met de erfgoedwaarde. Plaatsen waar deze herbestemmingen verantwoord zouden kunnen zijn: donken, waardevolle graslanden, amers, fossiele stroomgeulen, archeologische sites ...

Agrarische bestemmingen, vooral 'landschappelijk waardevol agrarisch gebied' kunnen voor een groot deel van de ankerplaats, vooral in de Demervallei zelf, een gepaste bestemming zijn om de kwaliteiten van de open ruimte en het agrarische karakter van het gebied te waarborgen.

Op verschillende plaatsen is er zonevreemde bebouwing aanwezig die vrij recent is ontstaan en (ernstig) afbreuk doet aan de landschappelijke kwaliteit van de ankerplaats. In meerdere gevallen is het wenselijk om dergelijke bebouwing een uitdovend karakter te geven en zeker wanneer ze illegaal is. Hierbij is te denken aan de woning bij de Kleine Amer in Zichem.

Binnen de perimeter van de ankerplaats komen heel wat weekendverblijven voor. Op een locatie bij Rodebos in Zichem na, zijn deze zonevremd. Veel weekendverblijven zijn illegaal opgetrokken en op sommige plaatsen is er permanente bewoning. Toch staan er ook heel wat weekendverblijven leeg. Soms zijn ze afgebroken en opgeruimd. Het gros van de weekendverblijven ligt in overstromingsgebied, wat hun planologische bestemming onmogelijk maakt. Vanuit landschappelijk standpunt is het aangewezen om de weekendverblijven (ook deze van het Rodebos voor zover zij op de valleibodem staan) te laten verdwijnen. Het herlokalisieren ervan zou een oplossing kunnen betekenen.

De ankerplaats kent drie recreatiegebieden, elk met een eigen problematiek. Het eerste valt samen met het Recreatieoord Schoonhoven. Deze camping doet afbreuk aan de landschappelijke en historische waarde van het vijvercomplex. De negatieve impact van de camping dient planologisch te worden verminderd of opgeheven. Het tweede recreatiegebied ligt bij Rodebos in Zichem. Slechts een klein deel ligt boven het rivierterras en buiten het overstromingsgebied (cf. supra). In Zichem ligt binnen de contouren van de middeleeuwse stad het derde recreatiegebied van de ankerplaats. Momenteel wordt er een gemeenschapscentrum en parking gebouwd in het overstroombare zone langs de Demer. Het is wenselijk het niet aangesneden recreatiegebied een openruimtebestemming te geven.

Ten behoeve van de waterwinning werden in de Demervallei tussen Aarschot en Diest vier zones voor openbaar nut afgebakend. De vraag dient gesteld te worden of deze afbakeningen nog nodig zijn voor het oppompen van drinkwater. Enkele zones kunnen misschien worden ingekrompen, terwijl de niet benutte zone ten westen van Testelt mogelijk kan worden geschrapt. Een herbestemming naar natuurgebied zou het gevolg kunnen zijn.

De Voortberg en Heibos in Testelt zijn destijds aangeduid als parkgebied. Een omzetting naar natuurgebied zou logisch zijn. Enkel de villa met park ten oosten van de Pastoriestraat zou beter parkgebied blijven. Ook de Kouterberg in Aarschot is parkgebied. De historische parken en tuinen worden best herbestemd als CH-zone. De rest kan natuurgebied worden. Het kleinschalige agrarische gebied rond de Kapittelberg zou gebaat zijn met een verwevingsfunctie.

Bij de opmaak van ruimtelijke uitvoeringsplannen krijgen gebieden met erfgoedwaarde zowel in de stedenbouwkundige voorschriften als op het grafisch plan en duidelijke planologische bescherming.

12. Begrippenlijst en referenties

Begrippenlijst

Voor specifieke landschapsbegrippen, gebruikt in eerder opgemaakte aanduidingdossiers ankerplaatsen, verwijzen we naar de website www.onroenderfgoed.be

Referenties

Literatuur

- A. C., 1976. Antwoord nr. 117. Het Oude Land van Aarschot, 11 (2): 80-81.
- Agentschap voor Natuur en Bos, s.d.: Natuurrichtplan voor het Vlaams Ecologisch Netwerk (VEN), de Speciale Beschermingszones (SBZ) en de groene bestemmingsgebieden van de "Demervallei tussen Diest en Aarschot", Tekstbijlage. Agentschap voor Natuur en Bos, Brussel.
- Anoniem, 2000. De buurtspoorwegen in de provincie Brabant (1885-1978). [Brussel] Gérard Blanchart & Cie.
- Anoniem, 2007. Onuitgegeven dossier Markt Zichem. Zichem, vzw Red de Maagdentoren.
- Baeyens, L., 1960a. Bodemkaart van België. Verklarende tekst bij het kaartblad Tessenderlo 61W. Gent, Centrum voor Bodemkartering.

- Baeyens, L., 1960b. Bodemkaart van België. Verklarende tekst bij het kaartblad Westerlo 60E. Gent, Centrum voor Bodemkartering.
- Baeyens, L., 1978. Vorming en hydrografische betekenis van de Demer. Hydrografische-landschappelijke beoordeling Diest-Werchter. Het Oude Land van Aarschot, 13 (2): 68-77.
- Baeyens, L. & Scheys, G., 1958a. Bodemkaart van België. Verklarende tekst bij het kaartblad Aarschot 75W. Gent, Centrum voor Bodemkartering.
- Baeyens, L. & Scheys, G., 1958b. Bodemkaart van België. Verklarende tekst bij het kaartblad Diest 76W. Gent, Centrum voor Bodemkartering.
- Baeyens, L. & Scheys, G., 1958c. Bodemkaart van België. Verklarende tekst bij het kaartblad Scherpenheuvel 75E. Gent, Centrum voor Bodemkartering.
- Berwaerts, K., Crèvecoeur, L., Guelinckx, R., Lambrechts, J., Meyermans, F., Smets, K., Steeman, R., Thomaes, A., Thys, N., Vankerkhoven, F., Vervoort, L., Walley, R., Willems, W. & Wouters, J., 2008. Defensieve natuur in Diest: onderzoek naar de biodiversiteit op een militair domein met aanbevelingen naar beheer. Jaarboek Brakona 2006-2007, 6-41.
- Berger R., Duvoisquel J.-M., Jacquet Ph. (e.a.), 1985, Bezittingen der Croÿ's in Brabant, Vlaanderen, Artesië en het Naamse. Brussel, Gemeentekrediet.
- Beschermingsdossier dorpskern Langdorp met de Sint-Pieterskerk en de pastorie, 2002, nr. OB001494.
- Beschermingsdossier dorpskern Testelt met de watermolen en voormalige pastorie, 1981, nr. OB000962.
- Beschermingsdossier Primitieve parochie van Weerde, 2009, nr. OB001835.
- Beschermingsdossiers Sint-Michielskerk en voormalige pastorie met tuin van Messelbroek, 2007, nr. OB001736 en OB001737.
- Breugelmans, J., 2001. Het beheer van de Demer tijdens de 17de en 18de eeuw. Brussel, Algemeen Rijksarchief.
- Caimo K., Cijffers-Rovers B., Hopstaken J., Van Lani S., Bastiaensen J., 2010. Monumenten van zielzorg. Norbertijnen en hun pastorieën in Brabant van 1600 tot 1850. Leuven, Davidsfonds.
- Centrale Archeologische Inventaris, geconsulteerd op <http://cai.erfgoed.net/cai/index.php>, april 2011.
- Claes, F., 1994. Vroegere schansen in Oost-Brabant. Oost-Brabant, 31 (4): 169-178.
- Claes, F., 1996. Vroegere steengroeven nabij Diest. Oost-Brabant, 33 (3): 106-112.
- Coomans, T., 2003. "Brabantse gotiek" of "Gotiek in Brabant"? Ontstaan van een architectuurschool, status quaestionis en onderzoeksperspectieven. Gotiek in Brabant – Gothique en Brabant, Bijdragen tot de Geschiedenis, 86 (3-4): 241-272.
- Corens, K., 2001. *Doen Brabant uytstak vrydom's vaen, wie zag ooit Sichem achterstaen?* Vijf eeuwen geschiedenis van de stad Zichem (1134-1605). KULeuven, Departement Geschiedenis. Licentiaatsverhandeling.
- Corens, K., 2004. De bewogen geschiedenis van de Zichemse Vinkenbergh. Heemkring Averbode, 30 (2): 19-25.
- Databank Inventaris Bouwkundig Erfgoed, geconsulteerd op <http://inventaris.vioe.be/>, december 2010, en onuitgegeven werkdossiers bij herinventarisatie 2011.
- De Bot, H., 2002. Stationsarchitectuur in België, Deel I: 1835-1914. Turnhout, Brepols.
- Deneef, R., 1983. De Voortberg en de Demerbeemden tussen Averbode, Testelt en Zichem (Scherpenheuvel-Zichem, provincie Brabant). RMLZ-Documentatiemap Landschapsonderzoek, 10: 39-70.
- Deneef, R., 1984. Landschapsecologie, ruimtelijke planning en de Hagelandse Demervallei. De bruikbaarheid en het gebruik van landschapsecologische gegevens in de ruimtelijke planning en ordening, inzonderheid m.b.t. plannings- en ordeningsactiviteiten in en om de Demervallei tussen Diest en Werchter. KULeuven, Interfacultair Instituut voor Stedebouw en Ruimtelijke Ordening. Licentiaatsverhandeling.
- Deneef, R. (red.), 2007. Historische tuinen en parken van Vlaanderen. Inventaris Vlaams-Brabant. Hageland – Noordoosten van Vlaams-Brabant. M&L Cahier 14.
- Doperé, F., Minnen, B., Van der Eycken, B. & Klinckaert, J., 2003. Brabantse bouwmeesters, Verhalen uit de late Middeleeuwen. Bouwen met ijzerzandsteen in de Demerstreek. Leuven, Provincie Vlaams-Brabant.
- Gerits, T.J., 1970. De kerktoeren van Messelbroek. Het Oude Land van Aarschot, 5 (1): 17-21.
- Gullentops, F., 1957. L'origine des collines du Hageland. Bulletin de la Société Belge de Géologie, de Paléontologie et d'Hydrologie (B.S.B.G.), 66: 81-85.

- Houtmeyers, S., 1999. Landbouwuutbatingen van de abdij van Averbode in haar onmiddellijke omgeving (16e-17e eeuw). KULeuven, Departement Geschiedenis. Licentiaatsverhandeling.
- Integraal Waterbeleid Demerbekken, 2009: Het bekkenbeheerplan van het Demerbekken, Integraal waterbeleid in de praktijk, 2008-2013. Secretariaat Demerbekken, Leuven.
- Kempeneers, P., 2009. Aarschot. Plaatsnamen en hun geschiedenis. Tienen, P. Kempeneers.
- Kempeneers, P., 2011. Langdorp. Plaatsnamen en hun geschiedenis. Tienen, P. Kempeneers.
- Kuypers, J., 1952. Aan de Waterkant. Antwerpen, De Sikkel.
- Laureys, D., 1987. Het Elzenklooster te Zichem: een slotklooster van reguliere kanunnikessen van Sint-Augustinus (1660-1797). KULeuven, Departement Geschiedenis. Licentiaatsverhandeling.
- Laureys, L., 1999. De tramlijn Turnhout-Zichem. Heemkring Averbode, 25 (2): 11-16.
- Laureys, L., 2001. De Roeboshoeve. Heemkring Averbode, 27 (2): 15-16.
- Martens, L. & Hermy, M., s.d. Ontwerp van Ecosysteemvisie voor de Demervallei tussen Werchter en Diest (onderzoeksopdracht MINA/105/98/01). KULeuven, Laboratorium voor Bos, Natuur en Landschap, 3 delen.
- Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, 2001. Nieuwe impulsen voor de landschapszorg. De landschapsatlas, baken voor een verruimd beleid, Brussel, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Afdeling Monumenten en Landschappen.
- Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, 2001. Atlas van de relictten van traditionele landschappen in Vlaanderen (Landschapsatlas), Brussel, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Afdeling Monumenten en Landschappen (www.agiv.be).
- Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, 2006. Ruimtelijke visie voor landbouw, natuur en bos, regio Hageland (Gewenste Ruimtelijke Structuur, juni 2006), Brussel, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap.
- Minnen, B., 1993. Albums de Croÿ. Het hertogdom Aarschot onder Karel van Croÿ (1595-1612). Kadasters en gezichten. Brussel, Gemeentekrediet van België.
- Molen van Schoonhoven, Aarschot, op <http://www.molenechos.org/molen.php?AdvSearch=962>, april 2011.
- Nieuwe Molen (Grote Molen), Zichem, op <http://www.molenechos.org/molen.php?AdvSearch=393>, april 2011.
- Peeters, A. & Peeters, J., 1986. Testelt, een kijk op toen... Tessenderlo, Antiqua & Testelt, Ruilen Hobbyclub.
- Regionaal Landschap Noord-Hageland vzw, 2008. Het ABC van de Demervallei. Een loop door de geschiedenis. Aarschot, Regionaal Landschap Noord-Hageland vzw.
- Ronsijn, W., 2007. De kadasterkaarten van Popp. Een sleutel tot uw lokale geschiedenis. Historische geografie van Aarschot, Asse, Halle en Tienen aan de hand van de kadasterkaarten van Popp. Leuven, Liberaal Archief vzw i.o.v. de provincie Vlaams-Brabant.
- Schroeven, W., 1980. De Kronijk door Adrien Carpentier en Charles Millet van 1597 over Rillaar, Haterbeek en Ourodenberg in het Hertogdom Aarschot. Tielt, Aarschotse Kring voor Heemkunde.
- Slabbaert, W.; Verhaeghe, F.; Tys, D. 2008. Waterrijke gebieden in Vlaanderen: natuur op cultuurhistorische basis: van waterrijk over waterziek naar waterrijk. Ons Heem, 61(2): 73-82.
- Smets, K., 2011: Demervallei tussen Aarschot en Diest. Actualisatie van de landschapsatlas, onuitgegeven werkdocument, VIOE, Brussel. Gebaseerd op Cresens A., Wijnant J. & Deneef R. 2001: Demervallei tussen Aarschot en Zichem. Landschapsatlas, geconsulteerd op <http://geo-vlaanderen.gisvlaanderen.be/geo-vlaanderen/landschapsatlas/>
- Stenuit, J., 1963. Inventaris van de landschappen, deel II provincie Brabant. Brussel, Bestuur van de Stedebouw en de Ruimtelijke Ordening.
- Stockmans, F., 1948. Gisements de tourbe de la province de Brabant. Leur exploitation. Bulletin du Musée royal d'Histoire naturelle de Belgique, 24 (35).
- Vandenberghe, J., 1977. Geomorfologie van de Zuiderkempen. Brussel, Koninklijke Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunst van België.
- Van de Poel, B., 1943. Trois anciens méandres recoupés dans la vallée du Démer. Bulletin de la Société Belge de Géologie, de Paléontologie et d'Hydrologie (B.S.B.G.), 52 (1): 199-205.
- Van de Staey, I., 2008. Het landschap van "de Witte". Een overzicht van de erfgoedelementen in de streek Testelt – Averbode – Zichem – Scherpenheuvel. Inventarisatie, ontsluiting en beheer. Hogeschool Antwerpen, Masteropleiding Monumenten- en Landschapszorg. Masterthesis.
- Van Ermen, E., 1997. Het kaartboek van Averbode. 1650-1680. Brussel, Gemeentekrediet. Cartografische en Iconografische bronnen voor de geschiedenis van het Landschap in België.

- Van Ermen, E., 1998. De wandkaarten van het hertogdom Aarschot, 1759-1775. Brussel, Algemeen Rijksarchief. Cartografische Bronnen voor de geschiedenis van het Vlaamse Landschap.
- Van Kempen, P., 2008. De zoektocht naar de verdwenen kerk van Weerde in de gemeente Aarschot. M&L, 27 (6): 6-22.
- Vervloesem, J., 1994. Geschiedenis van Messelbroek in beeld. Messelbroek, J. Vervloesem.
- Vliebergh E. & Ulens R., 1921. Het Hageland. Zijne plattelandsche bevolking in de XIXe eeuw. Bijdrage tot de studie der economische en sociale geschiedenis. Académie royale de Belgique, Mémoires de la Classe des Lettres, in 8°, série 2, XIII (3).
- Watermolen te Leefdaal, Rillaar, op <http://www.molenechos.be/molen.php?AdvSearch=179>, februari 2012.
- Watermolen van Testelt, Testelt, op <http://www.molenechos.org/molen.php?AdvSearch=1000>, april 2011.
- Willems, A., 1954. Uit de geschiedenis van Testelt. Leuven, Jacobs-Hennebel.

Historische kaarten

- Carte des Pays-Bas et des frontières de France, Eugène-Henri Fricx, uitgegeven tussen 1712-1727, schaal 1:110.000-1:120.000.
- De Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden van Jozef Jean François de Ferraris, opgesteld tussen 1770-1778, schaal 1:11.520.
- Primitieve Kadasterkaarten (ca. 1820) van de gemeenten Kaggevinne, Molenstede, Zichem, Averbode, Testelt, Messelbroek, Langdorp, Rillaar en Aarschot.
- Gereduceerde Kadasterkaart van België, Krijgsdepot, uitgegeven tussen 1845-1855, schaal 1:20.000.
- Atlas der Buurtwegen (ca. 1848) van de gemeenten Kaggevinne, Molenstede, Zichem, Averbode, Testelt, Messelbroek, Langdorp, Rillaar en Aarschot.
- Topografische kaart van België, Philippe Vandermaelen, uitgegeven tussen 1846-1854, schaal 1:20.000.
- Topografische kaarten van België, Krijgsdepot: Eerste editie uitgegeven tussen 1865-1880, schaal 1:20.000. Herziening, Militair Cartografisch Instituut: tweede uitgave, 1880-1884, derde uitgave 1889-1900 en herziening derde uitgave 1900-1930, schaal 1:20.000 (Lemoine-Isabeau, 1988).
- Kaart van België, Militair Cartografisch Instituut, uitgegeven tussen 1928-1950, schaal 1:20.000.
- Kaart van België, Militair Geografisch Instituut, uitgegeven tussen 1949-1970, schaal 1:25.000.

Overige bronnen

- Inge Verdurmen, Marc Brion, Els Patrouille en Geert Vynckier in verband met archeologie.
- Thomas Van Driessche in verband met ijzerzandsteenexploitatie.
- Hans Thomas, Hilde Kennes en Marjolijn Van Damme in verband met bouwkundig erfgoed.
- Joël Burny en Wim Slabbaert in verband met bevoeiingstelsels.
- Mededelingen Luc Vervoort
- Mededelingen Kjell Corens
- Mededelingen David Swinnen

13. Foto's

Zie bijlage 4

Auteurs: Jan Van Ormelingen en Koen Smets

Dossierbehandelaar: Jan Van Ormelingen